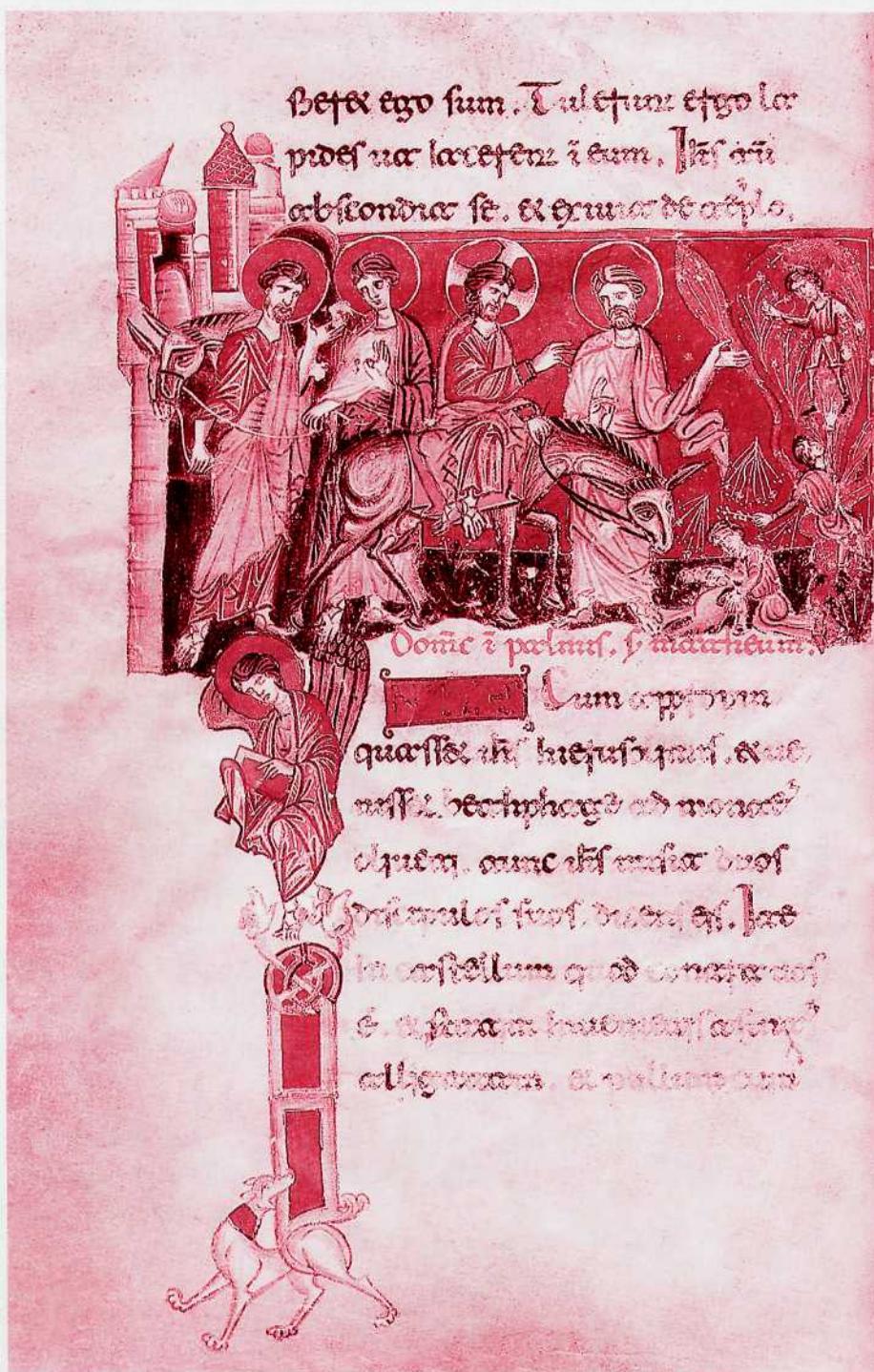


politički **ZATVORENIK**

GODINA XII. - SVIBANJ 2002. CIJENA 15 KN

BROJ **122**



Križarski pokret u Imotskoj krajini

Branimir Donat o hrvatskim književnicima nestalima 1945.

Bleiburška tužaljka

Tužan Dan hrvatskih političkih uznika u Ozlju

Dokumenti, sjećanja, svjedočenja



SAVLADAVANJE PROŠLOSTI

politički
ZATVORENIK

**GLASILO HRVATSKOG
DRUŠTVA POLITIČKIH
ZATVORENIKA**

PREDSJEDNIK DRUŠTVA
Jure Knezović

UREDNIČKI ODBOR GLASILA
Višnja Sever, Andrija Vučemil, Ljubomir Brdar, Zorka Zane, Jure Knezović

OVAJ BROJ UREDIO
Tomislav Jonjić

UREDNIŠTVO I UPRAVA
10000 Zagreb
Masarykova 22/IV.
tel: 01/48 72 433, fax: 01/48 72 466

PRIJELOM TEKSTA I TISAK
TIVA Tiskara Varaždin, Trg bana Jelačića 21

CIJENA LISTA
Za Hrvatsku 15 kn
Godišnja preplata za Hrvatsku 180 kn
za inozemstvo: Europa 310 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti;
prekomorske zemlje: 510 kn
ili odgovarajući iznos u drugoj valuti

Žiro račun: 2503007-1100009317
kod Volksbank d.d. Zagreb
Devizni račun: **416446-7101 S.W.I.F.T.**
Code **VBCRHR22** kod Volksbank d.d. Zagreb

Rukopisi se ne vraćaju,
list uredjuje Urednički odbor, sva prava pridržava
Hrvatsko društvo političkih zatvorenika.

Uredništvo ne odgovara za navode
i gledišta iznesena u pojedinim prilozima

Za sve informacije i kontakte u svezi
suradnje i preplate tel.: 01/48 72 433
radnim danom od 11-13 sati.

ISSN 1331-4688

Cijena oglasnog prostora:
posljednja stranica u boji: 4.000,00 kn
predposljednja stranica u boji: 3.500,00 kn
unutarnja crno-bijela stranica: 2.500,00 kn
1/2 crno bijelo: 1.250,00 kn
1/4 crno bijelo 700,00 kn

WWW: <http://www.hdpz.tel.hr/hdpz/>

Zemljovid na unutarnjoj stranici korica:
Pavao Ritter Vitezović: Mappa generalis
Regni Croatiae totius, 1699., kolorirani
crtež (694 x 464 mm)

Nisu Hrvati jedini koji nisu savladali svoju bližu prošlost. To muči i veće nacije nego što je hrvatska, ali Hrvati to tako nespretno i samorazorno čine, da se moramo upitati je li posrijedi nesposobnost ili je riječ o zavođenju nacije u sukob iz kojeg bi se svjetski sanjari nove Jugoslavije mogli usrećiti. Zašto su nama sitnice važnije od cjeline? U Rusiji se trude savladati progone Nijemaca od 1941. - 1956. To ne čine Nijemci koji tamo još žive, nego Rusi koji se osjećaju krivima za nasilje počinjeno nad Povolškim Nijemcima, jednako kao i nad njemačkim ratnim zarobljenicima ili Nijemcima koje su sovjetski KGB-ovski sudovi po Istočnoj Njemačkoj pozatvarali ili kidnapirali i u Rusiji sudili, pa potom poslali na prisilni rad u Sibir odakle se mnogi nisu vratili. Ovih dana traže prijatelji iz inozemstva materijale o stradanju Hrvata za vrijeme komunističke Jugoslavije, a takvih materijala ima malo. Onih koje je obradila ili izdala SDP-ovska vlast, kao sljednica komunističke vlasti koja je nad hrvatskim narodom izvršila genocid, uopće nema. A pravo savladavanje prošlosti bi bilo da ova vlast intenzivno istražuje stradanja Hrvata u tome razdoblju, da njeguje grobišta nevinih žrtava koja su nastala protuhrvatskih komunističkim činom, da u školske udžbenike još više nego prijašnja unese istine o stradanju hrvatskog naroda za vrijeme jugokomunističke vladavine. Umjesto toga, događa nam se da se Rade Bulat proglašava uzorom kojim se onda general Stipetić ponosi, a protiv Rade je podnesena kaznena prijava za ratni zločin. Savladavanje prošlosti bio bi čin funkcioniranja pravosuđa, a ne zaštite ratnih zločinaca. Predsjednik Vlade, poznat političkim uznicima po obećanju koje nije ispunio, propustio je reći da je Hrvatska nastala na antikomunističkim vrednotama za koje su se tolike stotine tisuća žrtvovale, jer se u Domovinskom ratu nisu pjevale pjesme "po šumama i gorama", nego one za koje je komunistička jugoslavenska vlast zatvarala ljude. Njegova vlada odbija poduprijeti program izdavanja Leksikona hrvatskih političkih uznika ili iz mržnje ili iz želje da se nikada ne objave popisi osoba koje je crvena nit stegla oko vrata. Kupnjom nekoliko hektara oranice u dalekoj Austriji ne će se savladati prošlost. To se može postići samo istinom i ispravljanjem nepravdi u prvom redu ovdje u Hrvatskoj.

Jure KNEZOVIĆ
predsjednik Hrvatskog društva
političkih zatvorenika

NOVI PRIMITIVIZAM

Kad su jugoslovenski marksisti hrvatskog podrijetla podrugljivo govorili o tisućljetnoj hrvatskoj kulturi, hrvatski su nacionalisti u tome prepoznавали pokušaj jugoslavenskog "jednačenja po zvučnosti" odnosno svođenja na isti stupanj kulturne zaostalosti s drugim južnoslavenskim "plemenima", sve sa svrhom stavljanja tih plemena u jedan te isti lonac. Bilo je to u vrijeme kad se hrvatske nacionaliste prepoznavalo po vrsnim književnicima, sjajnim publicistima i briljantnom naraštaju sveučilištaraca. Oni su bili najjasniji pokazatelj hrvatske intelektualne i kulturne zrelosti, pa je upravo njihova fizička likvidacija bila pretpostavka nastanka nove jugoslavenske etničke i kulturne talionice.

U međuvremenu su se prilike promijenile. Ostao je, doduše, isti podrugljiv odnos anacionalnih globalista i jugoslavenskih iluzionista prema hrvatskoj kulturi i tradiciji, ali se u međuvremenu bitno stanjio sloj hrvatskih nacionalista koji bi svojim perom mogli podkapati tu otrovnu promičbu. Teško je pronaći primjer domišljenoga, sustavnog i razložnog odgovora. Umjesto ozbiljnog rada, nudi se voluntarizam, umjesto modernog pristupa zakašnjele fraze i okoštale krilatice. Umjesto učenja, predlaže se galama, a umjesto tolerantnoga javnog nastupa pruža se psovka. I onda se čudom čudimo vlastitoj nezanimljivosti, jadikujući nad sve malobrojnijom i starijom publikom. Krivica se svaljuje na mlade, dok bi stariji htjeli ostaviti dojam pravovjernih pravednika. No, već gola logika ratuje protiv te konstrukcije: borbenost i revolucionarnost svojstveni su mlađoj dobi, a upravo mlađi naraštaji suočavaju se sa slabostima današnjeg poredka, pa su nužno najzainteresiraniji za bitne pomake i kvalitativne promjene.

Dakle, to što je ne zanimaju odgovori koje nude današnji hrvatski nacionalisti ne oslikava tromost duha hrvatske mладеžи, nego tromost duha hrvatskih nacionalista odnosno osoba koji se kao takvi percipiraju u javnosti. Nesumnjivo ne slučajno, posljednjih je godina kao mjera hrvatskog nacionalizma uzeto pripito podcikivanje na seoskim derncima i samodopadno sirovo razbacivanje naizgled rodoljubnim parolama. Što sirovije, to rodoljubnije, što primitivnije, to hrvatskije.

U tu kategoriju spada i nedavno onemogućavanje dr. Zdravka Tomca da se, pod štitom podpredsjednika Hrvatskog sabora, u ime partije i pokreta kojemu je tako odano pripadao desetljećima, ispriča hrvatskoj javnosti. Da stvar bude gora, ta javnost ustrajno ponavlja da od nositelja jugoslavenskoga boljševičkog totalitarizma ne traži ništa doli priznanje grijeha i izraz kajanja. I sada, kad se nađe netko spremjan na tu gestu, Hrvati će zaboraviti da je slična gesta, samo u pogledu jasenovačkog logora, radi sasvim prozaičnih razloga, tražena od rimskog Pape kao uvjet njegova dolaska u Hrvatsku. Na govještaj Tomčeve bleiburške geste Hrvati ne će iskoristiti kao što je - recimo - iskorištena znamenita gesta Willyja Brandta. Hrvati ne će, možda, biti nezadovoljni iskrenošću i širinom te geste pa tražiti njezino ponavljanje, preciziranje i podkrjepljivanje, kao što je Izrael traži u Yad Vashemu. Ne. Hrvati će jednostavno unaprijed začepiti usta onomu koji se htio ispričati, svjedočeći time vlastiti primitivizam i kratku pamet, stavljući ujedno njega, Zdravka Tomca, dugogodišnjega visokog dužnosnika jugoslavenske kompartije, u položaj onoga koji ima pravo zahtijevati ispriku!

I kad po kopitu ne bismo prepoznavali vrarga, bilo bi nam jasnije zašto je Starčević svojedobno otklanjao čašu vode za slobodu Hrvatske, ili zašto je Matoš pjevaо: O, ta uska varoš, o, ti uski ljudi /I taj puk što dnevno veći slijepac biva...

Tomislav JONJIĆ

IZ SADRŽAJA

BLEIBURG JE VELIKA OPOMENA	2
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
DAN POLITIČKIH UZNIKA U OZLJU	6
<i>Jure KNEZOVIĆ</i>	
POLITIČKA I DIPLOMATIČKA BORBA ZRINSKIH I FRANKOPANA ZA OBNOVU HRVATSKOG I UGARSKOG KRALJEVSTVA U XVII. STOLJEĆU.	9
<i>Dr. Milan KRUEHK</i>	
IZBORNA SKUPŠTINA HDPZ-a KRAPINSKO-ZAGORSKE ŽUPANIJE	13
<i>Zlatko ČUBAKOVIĆ</i>	
NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFÉ DEN HAAG (9.).	14
<i>Mato MARČINKO</i>	
POLITIČKE PRILIKE U KOJIMA JE STASAO DR. BRANIMIR JELIĆ	16
<i>Dr. Andelko MIJATOVIĆ</i>	
RADIJE ZABRANA, NEGO MORALNA KOMPROMITACIJA	19
<i>Jozo IVIČEVIĆ</i>	
TRAŽE SE	23
<i>Branimir DONAT</i>	
SUDSKA PRAKSA U PRILOG POLITIČKIH ZATVORENIKA	28
KRIŽARI – HRVATSKI POKRET OTPORA U IMOTSKOJ KRAJINI 1944. – 1951. (I.).	33
<i>Ivan GABELICA</i>	
PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGORUŽJA (15.).	41
<i>Mato MARČINKO</i>	
PUTOKAZ MUČENIČKE OBITELJI TENTE	43
<i>Vjekoslav MATIJEVIĆ</i>	

BLEIBURG JE VELIKA OPOMENA

Stoljećima su naraštaji težili hrvatskoj samostojnosti, ponekad s manje, a ponekad s više samopouzdanja u vlastite snage, ali žrtve rođene iz muka Zrinskih, Frankopana, Kvaternika i stotina drugih, one su žrtve koje su, makar na kratko, stvorile i osjetile blagost biti svoj na svome. Ne kolebajući se u snazi svoga naroda ustaški je pokret na čelu s poglavnikom ostvario, protu svim nepogodnostima, stoljetni san hrvatske državne neovisnosti. Ni od koga željena Hrvatska je pošla na svoje postaje križnoga puta, vjerujući ipak i vrijednosti europske uljudbe, ali su je tamo dočekali oni koji su ne samo željeli uspostavu svoje miljenice Jugoslavije, nego obezglavljenje svih koji su predstavljali opasnost za tu njihovu miljenicu. Vojnici britanske armije koji su u svojim izješćima naznačivali da se groze postupaka prema hrvatskim izbjeglicama, bili su prisiljeni mijenjati izješća i hvaliti postupak Titovih komunističkih partizana prema zarođenim Hrvatima.

Najveća tragedija hrvatskog naroda događala se ne samo na Bleiburškom polju, nego još više po Sloveniji i mnogim križnim putovima, koji su navođeni na srbska sela da se živalj zadovolji. Hrvatski život nije ništa vrijedio, mlesti nisu osjetili ni kod svojih suparnjaka komunista, naprotiv, oni su im znali bivati i brutalniji nego drugi.

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

Tajna bleiburških žrtava dugo se šaputala zbog opasnosti kaznenog progona već kod samog spomena, a odgovorni za zločine proglašavani su narodnim herojima, promicani u akademike i vrhove vlasti. Jer je bol duboko urezana u nacionalnu svijest, istina se nije mogla sakriti.

Na Majčin dan, kako bi pokojni vlč. Vilim Cecelja običavao reći, dan kada su hrvatske majke proplakale, slijevala se rijeka hodočastnika na sveto mjesto hrvatske tragedije, na mjesto kojemu su se kretale, na kojem su bile i s kojeg su polazile žrtve hrvatske državotvorne misli. Tako je bilo i ove godine. Na Bleiburškom polju okupilo se preko deset tisuća duša, da odaju počast svim mučenicima za hrvatsku državnu neovisnost. Hrvatski politički uznici iz svih hrvatskih pokrajina u velikom su broju došli pokloniti se svetoj žrtvi, koju i oni dijele stavivši na oltar Domovine svoje zdravlje, udoban život i najbolje godine svoje mladosti.

Nepotrebni zviždaci dr. Tomcu

Za Hrvate muslimane pomolio se gospodin Idriz Bešić, imam iz Gunje, naglasivši da dolazi ispred Mešihata za

Hrvatsku. Pod pokroviteljstvom Hrvatskog sabora, kao i drugih godina, odvijala se počast, a Sabor je ove godine poslao svoga dopredsjednika dr. Zdravka Tomca, u pratnji hrvatskog velепoslanika u Austriji, Dražena Vukova Colića, da govori u ime Hrvatskog sabora. Na sami spomen imena dr. Tomca oglasilo se mnoštvo zvižducima, i unatoč znakovima svećenika da prestanu i puste dr. Tomca, kao izaslanika najviše hrvatske državne institucije da kaže što ima reći, nije prestajalo zviždanje i sprječavanje dopredsjednika pokrovitelja da kaže riječ. Iako od ove vlasti tretirani puno gore nego smo očekivali i puno nepravednije nego se u demokratskom sustavu smije, vjerujem da među zviždačima nije bilo hrvatskih političkih uznika. Mnogi između nas žrtve smo one partie kojoj je pripadao dr. Tomac i tragači crvene niti, i to zbog izgovorene riječi, a taj čin progona smatrali smo nepravednim. Još nepravednjim smatrali smo zabranu izgovoriti našu misao, našu iskrenu pohvalu, želju ili kritiku. To smo s pravom smatrali kršenjem naših ljudskih prava. Mi smo dakle žrtve nasilja, tada komunističkoga, koje ne mogu prihvatići da netko u ovo naše vrijeme ponovo poseže za nasilnim sprječavanjem slobode govora, pa makar bio i protivnik. Pravo prosvjeda nije isto što i iskazano nasilje, jer prosvjed bi, tek nakon izgovorene riječi, koja nam ne bi odgovarala, mogao uslijediti, a to pravo nije iskoristeno.

Bi li tim činom isprike i priznanja počeo proces razotkrivanja laži navodnih antifašista i njihovog prikazivanja u pravom svjetlu zločinaca nad hrvatskim narodom? Može li se itko drugi osim komunista kajati za počinjene zločine?

Mi kao žrtve i pravednici, neprestano tražimo od njih da se ispričaju, pokaju, nadoknade štetu, njeguju mesta stradanja, pa se pitamo kome je moglo smetati da se komunisti ispričaju za počinjene zločine nad nedužnim stotinama civila, žena i djece, staraca, mladića i vojnika? Komu je moglo smetati, da dr. Tomac učini humani gest kajanja ne za sebe, nego za svoje ideološke počinitelje?

Kad je predsjednik Mesić ovih dana u Ljubljani u društvu svojih balkanskih prijatelja izjavio da smo mi Balkan, os-



Zarobljenici na polju kod Bleiburga

jetili smo gnjev, vjerujući da je Balkan samo zemljopisni pojam, a na Bleiburgu smo se morali sramiti zbog tolike netolarancije i primitivizma, pa čak i činjenice da je radi takvih Mesić imao pravo. Kad se prisjetimo kako je Mesić u Hrvatskom saboru ocrnjivao svoga mrtvog predšasnika i kad se s druge strane na Bleiburgu, praktično u crkvi, iskazuje ovakvo divljanje, a druge nacije to ne čine, onda se mora reći da smo nezrela nacija. Politička borba ima svoja pravila i tko ta pravila ne poštuje, nema saveznika ni u svojim istomišljenicima.

Nakon što je ožalošćeno svećenstvo obavilo službu Božju, položeni su vijenci za sve žrtve Bleiburga i križnih putova. I Hrvatsko društvo političkih zatvorenika položilo je vijenac hrvatskim mučenicima. Na povratku navratiли su članovi HDPZ-a na groblje u Teznu (kod Maribora), gdje su hrvatski sveučilištarci, koji su zajedno s političkim zatvorenicima išli u Bleiburg i za vrijeme puta slušali izjave preživjelih žrtava, položili vijenac na masovnoj grobnici u kojoj je pokopano 1 179 kostura odkopanih na duljini od 70 metara nekadašnjega protutenkovskog rova radi gradnje mariborske zaobilaznice. Stvarna masovna grobnica nije otvorena, a skriva preko 45 000 žrtava jugokomunističkog terora.

Propovijed fra Nikole Mate Rošića na Bleiburgu, dne 12. svibnja 2002.

Poštovani štovatelji Bleiburga!

Ljudi, braćo!

Evo nas i ove godine, sredinom svibnja, okupljenih na Bleiburškom polju da obavimo sveti i zavjetni spomenčin i molitvu za sve žrtve tragedije koja je u povijesti zapisana kao "Bleiburška tragedija hrvatskog naroda". To je iskaz našeg pijeteta i obnavljanje svehrvatskoga povijesnog sjećanja na sve stradalnike i žrtve vezane uz događaje od 15. svibnja 1945. na ovome Bleiburškom polju. Naš molitveni spomen pretvara se u duboko i ozbiljno kršćansko i humanističko razmišljanje nad povijesnim tokovima i događajima, koji su nažalost u vremenima totalitarnih režima i po diktatu onvelovskih "ministarstava istine" bili iskrivljivani, jednostrano prikazivani ili prešućivani.

Potrebno nam je to "ovladavanje poviješću" nakon desetljećā manipuliranja povijesnom istinom. Bleiburg je "velika opomena" prema kojoj se sav hrvatski narod mora odrediti u mirnom duhu

istinski, kritički i pošteno. Naša misao i naša molitva na ovome znakovitom i tragičnom mjestu žele danas obuhvatiti i biti spomen i na sve druge žrtve i stradalnike koji su poput Hrvata na ovim prostorima bili bezdušno, na prijevaru i silu predani u smrt. Mislim pri tom na stradanje i predaju desetaka tisuća Kozaka, na tragediju slovenskih domobranaca, kao i na sve ostale žrtve, koje su se ovdje zatekle u bijegu pred najezdom "crvenog zmaja", a od Engleza bili bezčutno predane u smrt, robiju, užas progona i stradanja. Sve su to žrtve Jalte na osnovi dogovora (od 4.-11. veljače 1945.) "tri velika" političara da će se sve sovjetske građane, koji se zateknju u nadležnosti zapadnih saveznika izručiti Rusiji! Slijedom toga dogovora izručeni su Crvenoj armiji Kozaci, Osvobodilnoj fronti slovenski domobranci, Titovim partizanima Hrvati i drugi.

Da bismo danas obnovili spomen na bleiburške događaje pročitat ću dio pisma, što sam ga nakon prošlogodišnje propovijedi na ovome mjestu dobio od jednoga preživjelog sudionika. On piše: "Naročito bih želio da Vaše izgovorene riječi budu konačno ozbiljno prihvaćene od onih kojima je to i moralna dužnost, a također i onih koji pišu našu povijest za buduće generacije. Želim da tu povijest pišu zaista onaku, kakva je u stvarnosti. Bez uljepšavanja ili ignoriranja. Bio sam učesnik Bleiburške tragedije od njenog začetka te raznih "kolona Križnoga puta". Hvala dragom Bogu, također sam preživio logor, politički zatvor, te sva ponuženja koja su proizlazila iz činjenice da sam bio pripadnik hrvatskog domobranstva. Zbog svega gore navedenoga ovime se odazivam vašem cijenjenom pozivu i želim ovdje iz "prve ruke" reći



Četverored na Križnom putu

Poznati francuski pisac Honore de Balzac, (1799.-1850.) jednom je napisao: "Postoje dvije vrste svjetske povijesti: jedna je službena, lažljiva, namijenjena pouci u školi, druga je tajna povijest, koja skriva prave uzroke događaja." (R. Czernin, Das Ende des Tabus, str. 11) To vrijedi na osobit način za Bleiburg, za sve žrtve Jalte, za sve one koji su nakon završetka Drugoga svjetskog rata bezdušno izručeni na milost i nemilost krvavim crvenim neprijateljima. A oni su potom pristranom ideološkom mržnjom i osvetom desetljećima diktirali i pisali službenu i lažnu povijest, oni su prešućivali svoja klanja i ubijanja, svoje logore i jame, svoje Sibire i Gulage, svoje zločine i svoje egzekutore.

istinu o začetku Bleiburške tragedije, koja je započela 15. svibnja 1945. godine na istoimenome polju. Šestoga dana po objavi završetka Drugog svjetskog rata es-kadrila od svega tri aviona oko deset sati, najprije je u krugu nadlijetala prvi dio Bleiburškoga polja, (taj gdje je spomenik), a zatim u niskom letu započela "herojski" mitraljirati po nedužnom, nezaštićenom i golorukom hrvatskom ljudstvu! Nakon istrošene zalihe municije napustili su mjesto masakra i u blagom letu, mašući krilima, preletjeti su i drugi dio spomenutog polja na kom je i bila glavnina ljudstva. Zatim, istoga dana u ranim poslijepodnevnim satima (oko 14 sati) pronio se glas: "Pregovori nisu us-

pjeli, rat je završen, vraćamo se kućama". Nakon spomenute objave sakupio sam domobrane moje satnije i rekao: "Naša obveza prema Domovini je završena". Zatim sam još rekao da povade udarne igle iz oružja, te kad ga odlože, da se pojedinačno pridruže svojim znancima i podu svojim kućama. Eto, to je jednostavna, ali prava i jedina istina. No, istina je i ovo: Mi, sudionici na Bleiburškom polju dana 15. svibnja 1945. godine nismo bili zarobljeni već naknadno prevareni. I to neka se zna: mi, dio hrvatskog naroda, koji smo bili prisutni na Bleiburškom polju - nismo bježali. Mi smo se dobrovoljno povlačili i željeli poći ususret engleskim vojnim formacijama. Naša je namjera bila dobivanje "azila". Zatim nakon smirivanja svih tenzija - vratiti se u Domovinu."

Eto, tako piše "jedan od sada već rijetkih preživjelih anonimnih, sada već oronuli hrvatski starac". (Ime, adresa i original pisma kod mene. - NMR)

TOMISLAV PEĆARINA

MAJCI UZ 56. ROĐENDAN

Vlasi su Ti još crne, obrazi se crvene,
a oči gore kao kandilo u sved istom žaru.
Zamišljam Te mladu i snažnu sa snopom lozja
za prvog svjetskog rata u našem Loparu.

Ideš korakom mekim s nadama u zjeni
i prvom ljubavi skritom u njedra mlada.
Pjevaš timbrom loparskim ljubavne romance
s nagonskom slutnjom bolnog, teškog jada.

Njega rat odvuce, a Tebi ostavi pustoš,
gorak proseni kruh i o Maloj Gospi par smokvi.
I ništa Twoja mladost ne vidje do kamenja u Kantu,
pijeska na Melu i vode u Veloj lokvi.

Zatim Te život odnese na putovanja od grada do grada,
u žurbu i strku, elektriku i asfalte.

Krotko kao ovca iz Kanta čiju si vunu prela
pošla si u nepoznato, posve novo za Te.

Pet sinova uzdigla si do mature i vojništva,
pet košulja prala, pet snova kroz život snila.
I ništa Ti ne dade život do gorkog saznanja
da tek si patnica bila.

Znam da ni puder, ni rouge, ni pomada
ne dade Ti pečat te vječne ljepote,
jer ipak Te lijepu i milu ostavi surovi život,
taj život što osim boli sve drugo Ti ote.

Kad prebirem uspomene svojih dvadeset i pet godina
znam da si mi bila i mati i učitelj i krilo za lijet.
S Tobom naučih prve riječi, s Tobom prve korake,
s Tobom upoznah svijet.

28. prosinca 1950.
Disciplinski bataljun
Čengić Vila kod Sarajeva

Događanja na ovome Bleiburškom polju i okolicu zapisana su i opisana bezbroj puta u obliku osobnih svjedočanstava, sakupljenih iskaza i dokumenata. Nažalost, u hrvatskoj historiografiji još uvijek nema znanstvenog konsenzusa, nema pouzdane i smirenje prosudbe o bitnim odrednicima povjesno-političkih zbivanja kroz cijelo mučno i ratno dvadeseto stoljeće. Zato želim pročitati opis bleiburških događaja iz pera jednoga austrijskog povjestničara kako stoji u knjizi, čije je četvrti izdanje tiskano prošle godine: "Pod odgovornošću tadašnjega opunomoćenog ministra za europski jugoistog i Sredozemlje, kasnijeg engleskog premijera Harolda Macmillana. U drugoj polovini svibnja 1945. bilo je preko 100 tisuća jugoslavenskih izbjeglica; Srba, Hrvata i Slovenaca s njihovom djecom i ženama iz logora u Koruškoj (Viktring i Bleiburg), predano Titovim partizanima i od njih su na užasan način, dijelom odmah, dijelom na više-tjednim marševima smrtri ubijeni. Velik dio njih bili su hrvatski i slovenski seljaci, sa svojim obiteljima koji su u Austriji tražili zaštitu od Titovih partizana, koji su ubijali i pljačkali. To potvrđuje čak i tako nadležni svjedok kao što je Milovan Dilas, nekoć Titov ratni i životni pratilac i nekadašnji zamjenik predsjednika Jugoslavije. On je 1979. u engleskom časopisu *Encounter* pisao: "Da budem iskren, minismo shvaćali zašto Britanci ove ljude nama vraćaju. Uglavnom su to bili obični seljaci. Oni nisu nikoga ubili. Njihov je jedini zločin bio strah od komunizma. Oni (Englez), učinile nešto sasvim pogrešno kad su ove ljude prebacili preko granice, kao što smo i mi pogrešno učinili što smo ih sve poubijali." (R. Cernin, *Das Ende des Tabus*, str. 240)

Pitamo se, zašto nakon toliko godina, nakon toliko sabranih dokumenata, osobnih iskaza i

svjedočanstava u našoj javnosti, Bleiburg ostaje nesavladana stranica naše povijesti nad kojom još uvijek traje nametnuta "damnatio memoriae", zaborav, šutnja, tabu tema na komunističkom popisu zbranjenih događaja, mjesti i nadnevaka.

Hrvatski pjesnik i novinar, prognanik Ivo Lendić, (1908-1982.) napisao je u lipnju 1946. pjesmu "Pismo nakon Bleiburga." (Angelusi, Zagreb, 2000., str. 91):

Zašto me pitaš da li pišem stihove?
Ne mogu ih pisati
usne su zanijemile,
suze presušile,
klonula ruka,
pero se umorilo,
srce izgorilo
i ostalo je samo malo pepela
od moga srca.

O kad bi odnekle duvnuo vjetar
i odnio ovo malo pepela
nad one koji pate,
koji plaču,
nad bolove njihove!

Zašto me pitaš da li pišem stihove?

Ja neznati i gotovo bezimeni "rab 'rvatski", kao da i danas u svome domoljubnom snovljenju gledam i vidim kobnu sjenu Bleiburga i Križnih putova još uvijek nadvijenu nad mojom Kroatijom. Čini mi se da vidim i prepoznajem tu kobnu sjenu u obliku križa nad kolonom stotina tisuća nezaposlenih, onih ispod crete koja označava granicu siromaštva vidim je nad nezbrinutim prognanicima i nad braniteljima, vidim je u kriminaliziranju, razvojačenju i nerasporedenosti na tisuće hrvatskih vojnika i redarstvenika. I dok se, izgleda, još uvijek mnogi "vrte u začaranom krugu zastarjelih i preživjelih formula bivše jugoslavenske politike i diplomacije", ja se, odbacujući nametnute teze o "vjekovnom hrvatskom prokletstvu" i površne raščlambe o uzrocima naših prošlih i sadašnjih teškoća, u dvojbji pitam: Je li to naš zavjet ili doista naša zla sudbina?

Pa ipak, usprkos svemu, u duhu vjere u Isusa Krista i njegova Evangelja, na tragu humanističke etike i europske uljudbe, u odgovornom promišljanju nad povjesnicom roda, naroda i zemlje Hrvata, u zauzetosti za boljšitak naše budućnosti, ja ovdje i sada, želim izreći sedam zavjetnih bleiburških teza:

1. Bleiburg je velika opomena, kao što su to i sva druga mesta stradanja i već je sazrelo vrijeme da se bez ideoloških prilika, istinito i kritički pouzdano ispiše neprijepona povijest našega hrvatskog 20.

vijeka. Neka dogodine, na ovo mjesto konačno skupa dođu čelnici naše Crkve i naše Države, neka istinito, pomirljivo i pošteno sroče i izreknu "hrvatski pravorijek o Bleiburškoj tragediji" i svim drugim hrvatskim tragedijama, neka zajedno upute uvjerljivu poruku pomirenja svome narodu.

2. Zbog golemog broja žrtava i načina užasnog stradanja imamo puno pravo govoriti o "Hrvatskom holokaustu". Vrijeme je da pošteno i uljuđeno razmršimo zamršeno povijesno i političko klupko, da se izdignemo iznad svih onih koji su na bilo koji način jednostrano i ideološki pristrano manipulirali poviješću u "stoljeću rata". Naša povijest nije jeftini novinski papir za promičbu i obranu već preživjelih ideologija i politika, nego je to krvava i smrtna zbilja stotina tisuća naše braće i sestara, naših očeva i majki, muževa i žena, naših sinova i kćeri, naše djece i staraca. Prema njima, pa na ma kojoj strani da su bili, dužni smo iskazati pietet, a ne ih još i u grobu osuđivati i šutnjom u jamama skrivati.

3. Neka u spomen na sve te bolne događaje i stradanja bude uzdignut znamen križa kao vječni i posvećeni znamen patnje i stradanja, znamen ljubavi i nade, znamen sjećanja i znamen praštanja. Kristov križ za sve naše križeve i naše križne putove. Križ "općenarodnog izmirenja, to jest, da se jednom stavi točka osvetama i međusobnim progonima, odnosno da se pomire svi čestiti ljudi dobre volje, makar kojemu taboru prije pripadali, bili oni s lijeva ili s desna. (I. Lendić, Božji kotači, str. 156) Iznad svih ljudskih prosudbi i osjećaja valja nam doseći razinu humanosti i milosrđa, jer "jao Hrvatskoj ako ne bude smogla dovoljno snage da afirmira zakone ljubavi i milosrđa iz Govora na Gori" (Ibidem).

4. Neka se u srcu slobodne i neovisne domovine podigne doličan hrvatski Pantheon ili hrvatski Yad Vashem, hram spomena i hram pomirenja za sve žrtve, za sve nestale, u jame bačene, sudene i osuđene. Naš hrvatski Montmartre s natpisom Croatia (Croatia Poenitens et devotus) Jer, prema procjenama Instituta "Ivo Pilar, poslije Drugoga svjetskog rata u Jugoslaviji je stradalo do 600 tisuća Hrvata. Zato treba već jednom skinuti s naših obrazu "hrvatski kainovski sindrom" Jasenovca i s naših čela ozloglašeno značenje slova "U". Pošteno, kritički i istinito treba progovoriti o svim logorima, a ne samo o jednom. Bleiburg i Jasenovac su samo dvije izrazite metfore za sve žrtve nemilih ideologija i poli-

tika koje su tijekom 20. stoljeća rastrgale i u crno zavile Hrvatsku. Stoga, ako određeni znanstveni krugovi hoće da povjerujemo njihovu intelektualnom i ljudskom poštenju, neka istraže i objave istinu i o svim Titovim logorima nakon 8. svibnja 1945. Nažlost, nači će se o tome malo pisanih tragova i dokumenata, jer su na tisuće ljudi bez suda i presude bačeni, pokopani i zatrpani u jame bezdanke diljem Slovenije, Hrvatske, Bosne i Srbije. I broja im se ne zna, "nitko to točno ne zna, i nikad se ne će dozнати" (Czernin citira te riječi Milovana Đilasa).

5. Bleiburg i sve jame, svi rovovi i još nepoznata stratišta zahtijevaju da se sroči tužna koračnica i sklada veliki "Hrvatski Rekvijem" u kojem će stajati i rijeći: "Po šumama i gorama gnijiju kosti hrvatske". Uzaludno je i neuvjerljivo proglašavati se humanistom i naprednjakom, a ostati neosjetljiv za nemile zločine egzekutora nad stotinama tisuća Hrvata i Hrvatica.

6. Hrvatsku demokratsku budućnost ne može se graditi samo na antifašizmu, nego isto tako na antikomunizmu, anti-atheizmu te antiantikroatizmu koji su nanijeli bezbrojne rane biću naše nacije, naše kulture, naše vjere, naše političke svijesti i opredjeljenja. To treba učiniti u cilju stabilnosti našega hrvatskog suvereniteta i identiteta. Budućnost treba graditi na temeljima mira i slobode, na temeljima civilizacije ljubavi i praštanja,

na istini i pravdi, na stožernim vrednotama života, a ne na već istrošenim predlošcima stranih, stranačkih i partijskih diktata, koji su pokazali svoje lice i naličje u militantnom barbarstvu u službi antikroatiteta, odnosno široke palete protuhrvatske djelatnosti.

7. Crkva, koja se molitveno sabire na gubilištima i stratištima, koja zaboravu i prezirnoj šutnji ili ideoškom diktatu otimle sjećanje na svoje sinove i kćeri, nije ni ustaška, ni partizanska, ni Titova, ni Pavelićeva, nego brižna i tužna Majka zemlje i naroda Hrvata. Evandelje Isusa Krista i njegov Govor na gori, njezinu su Magna charta djelovanja i trpljenja. Ona se bori za etička i vjerska načela, a ne za vlast, te se u duhu neslomivog blaženika kardinala Alojzija Stepinca može i treba usprotiviti i opreti svakom zlu i svakoj zloj ideologiji, ali uvjek osjećajući i potvrđujući htijenje i želju hrvatskog naroda za nacionalnom slobodom i državnom neovisnošću. Crkva ne želi klerikalnu državu, ali se opire i državi bez Boga, bez morala, bez stožernih ljudskih i božanskih vrednota.

Ljudi, braćo! Neka dobri i milosrdni Bog, primi ovu svetu mislu žrtvu i naše molitve za vječni pokoj svih žrtava Bleiburga i Križnoga puta, a nama neka ispunji dušu srce i pamet mislima mira i ljubavi prema Bogu i svakom čovjeku. I tako neka bude! Amen! Amen!

Isprika HDPZ-a dr. Zdravku Tomcu

Zagreb, dne 14. svibnja 2002.

Poštovani gospodine podpredsjedniče Hrvatskog sabora, iako su hrvatski politički zatvorenici od ove vlasti tretirani puno gore, nego su očekivali i puno nepravednije nego se u demokratskom sustavu smije, vjerujemo da među zviždačima nije bilo hrvatskih političkih uznika.

Zbog izgovorene riječi, što smo smatrali nepravednim, mnogi među nama žrtve su one partie kroz koju se provlačila crvena nit, još nepravednjim smatrali smo zabranu izgovoriti našu misao, našu iskrenu pohvalu, želju ili kritiku. To smo s pravom smatrali kršenjem naših ljudskih prava.

Mi smo dakle žrtve nasilja, tada komunističkoga, ali mi ne možemo prihvati da netko, u ovo naše vrijeme, ponovo poseže za nasilnim sprječavanjem slobode govora, pa makar bio i suparnik.

Mi kao žrtve i pravednici, neprestano tražimo od počinitelja da se ispričaju, pokaju, da žrtve prestanu proglašavati zločincima, da se počnu njegovati sva mjesa stradanja nedužnih stotina tisuća civila, žena, djece, staraca, mladića i vojnika, pa zbog propuštene prilike da Vi, za svoje ideoške počinitelje, učinite taj humani gest, ali i zbog iskazanog nasilja, žalimo.

Gospodine podpredsjedniče Hrvatskog sabora, stare institucije hrvatske državnosti, molimo da primite izaslanstvo Hrvatskog društva političkih zatvorenika, kako bi Vam osobno moglo izraziti svoje žaljenje za postupke i pretrpljenu bol.

S poštovanjem

Izvršni odbor HDPZ-a
Predsjednik
Jure Knežević, v.r.

DAN POLITIČKIH UZNIKA U OZLJU

Dodite u što većem broju, da crkva ne bude prazna - pozivao je svećenik župe Sv. Vida iz Ozlja svoje rijetke vjernike, napominjući da će doći ljudi iz drugih strana, pa da se ne osjeti kako mještani baš ne mare za službu Božju. Po lijepom vremenu slijegala se rijeka svijeta prema crkvi na brijegu, ali u njoj nije bilo mjesta. Velika većina ostala je jedno vrijeme u predvorju, a kad se od službe Božje nije ništa čulo, pomalo su razočarani odlazili na drugu stranu brijega. Tamo im nije bilo ništa bolje. A zašto?

Dan hrvatskih političkih uznika održavao se od Čakovca svake godine na nekome drugom mjestu. Ove se godine trebao održati u Hrvatskoj Kostajnici, na Zrinskom Gradu, koji još okupiranim drže četnici. Most preko Une već je davno gotov, sagrađen sredstvima međunarodne zajednice, koja je vjerovala da je Una granica, pa će, mislili su, pridonijeti uskršnjuću bratstva i jedinstva, ali kad su ustanovili da je most spojio dvije hrvatske obale i da se njihovi bradati štićenici moraju odmaknuti od mosta, više nisu pokazivali zanimanja za otvaranje, a hrvatska vlada nema uopće interesa. Tako smo se ove godine odlučili za Ozalj, grad stare povijesti čije temelje neki stari pisci naziru u drevnoj rimskoj Azeiji, ali nikakvih drugih dokaza osim

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

sličnosti imena nema. Ipak, Ozalj se prvi put spominje 1244. kao kraljevski grad. Godine 1280. pripada Babonićima koji ga gube u sukobu s kraljem Karлом I. godine 1325. Frankopani ga stječu 1399., a na osnovi nasljednog ugovora 1550. Nikola Zrinski. Iz Ozlja je u Nurnberg na carsko vijeće putovao starac Bernardin Frankopan moliti za pomoć u obrani kršćanske Europe a vratio se s carskim obećanjem koje nikada nije održano. Prilikom gušenja zrinsko-frankopanske urote grad je opljačkao karlovački general Herberstein. U XVIII. st. u posjedu je obitelji Bathynany, a u XIX. i XX. st. obitelji Thurn i Taxis.

Od staroga grada sačuvala se četverokutna kula, gotička kapela i palača Nikole Zrinskog. Četverokutna kula, vjerojatno stara branič-kula, gotička kapela, te pačetvorinasti palas Nikole Zrinskog (nazvan žitница) s gotičkim detaljima (nad vratima natpis iz 1556.). U tom dijelu su konstatirane brojne slike i gotički grafitti. Podno grada je Petar Zrinski 1654. dao podići kapelu Antuna Padovanskog koja je razrušena 1890. kao i većim dijelom građevine uz pljačku i uništenje, kako opisuje Emil Laszowski.

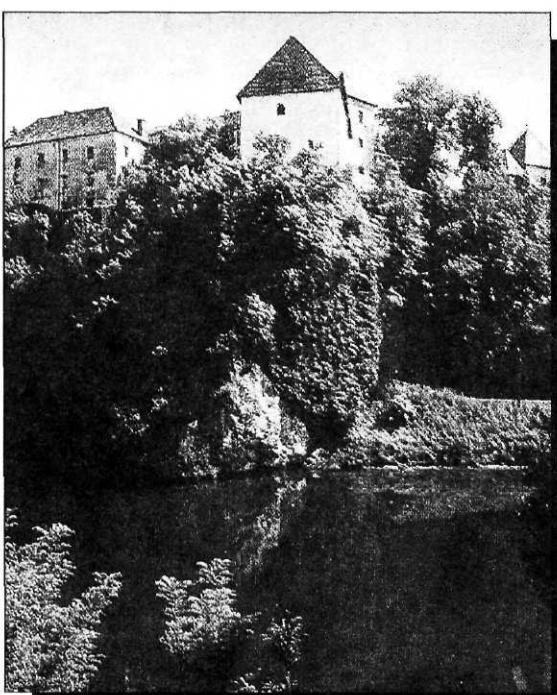
"Mi smo više Slovenci!"

Kad se u grad hoće, treba doći gospodaru grada. Tako smo i mi pokucali na vrata gradonačelnice i najavili naš dolazak. To je bio šok za gradonačelniku. Kud sada ovi i još tolike stotine, a mjesto mirno i malo! Najprije nam je određeno da može doći samo izaslanstvo, da budemo kao crveni karanfil na reveru, ali kako mi nismo odustajali, pozvani su u pomoć mjesni policijski i članovi odbora za proslavu Dana Grada Ozlja, koji se također slavi 30. travnja. Tražili smo da se osigura nesmetan pristup, da se sv. Misa održi na otvorenom is-

pred crkve ili u Starome Gradu gdje ima više slobodnog mjesta. Župnik je odbio držanje mise na otvorenu, a nije dao ni postaviti zvučnike ispred crkve, jer da on ima već na crkvi instalirane zvučnike. Jedan zarastao u bršljan uspjeli smo otkriti, a župnik sigurno nije provjerio čuće li se preko njih.

Gospodin Jančić održao je riječ i instalirao zvučnike u Starom gradu, ali narod nije mogao sudjelovati u akademiji koja se održavala u zaista maloj dvorani, pa su mnogi već na početku napustili i Stari Grad. Šteta da gradonačelnica nije imala više razumijevanja, jer se akademija mogla održati na otvorenu i svih 500-tinjak nazočnih moglo je sudjelovati u toj svečanosti. Nije bilo razumijevanja ni želje, jer mi ipak nismo bili ni članovi, ni pristaše stranke kojoj pripada gospoda gradonačelnica. Ne, ona i nema neki odnos prema tome starom gradu i Zrinskim i Frankopanima, jer ona je, kako kaže, odrasla s time, pa to njoj ne znači ništa posebno. Opisujući svoje sugrađane navela je gradonačelnica da oni nisu ni kao Karlovčani, i da više sliče Slovencima. Gledajući kako je razoren Stari Grad i nebrigu Ozlja za nj, možemo ustvrditi da se Slovenci prema svojim starinama tako ne odnose, pa je nama, bivšim političkim uznicima, ta usporedba sjela kao težak kamen. Ali volja naroda dovila je takve na vlast, pa će se politički uznici u nastavku ponašati kao gosti i pristaše demokracije.

Položivi vijenac našim uzorima, Petru Zrinskom i Franu Krsti Frankopanu, uputili smo se u dvoranu gdje se trebala održati akademija. Nakon drskog sprečavanja naše gospode Kaje Pereković na ulasku u dvoranu, iako je bila protokolarno najavljeni, mi smo i dalje ostali suzdržani i pristojni. Uz Gradsко poglavarstvo i skrbnici staroga grada Ozlja, Družba Braće hrvatskoga zmaja bili su suorganizatori. Učenici O.S. Slave Raškaj odjepivali su Lijepu našu i nekoliko prigodnih pjesama, ali svakako želim istaknuti posebno vrijedan recital - Zrinski i Frankopan - u kojem je do izražaja došla ljepota govora ozaljskoga kruga. Predavanje o urobi zrinsko-frankopanskoj kao pokušaju uspostave hrvatsko-ugarskog kraljevstva održao je ugledni povje-



Stari grad Ozalj

sničar dr. Kruhek. Njegovo predavanje također objavljujemo u ovom broju našeg mjeseca.

Pozdrav u ime HDPZ-a

U ime HDPZ-a nazočne je pozdravio predsjednik Društva sljedećim riječima:

Poštovana gospodo gradonačelnice i nazočni članovi gradskog poglavarstva, poštovani članovi Družbe Braća hrvatskoga zmaja, dragi politički uznici, dame i gospodo, čast mije pozdraviti vas u ime Hrvatskog društva političkih zatvorenika, udruge osnovane 1990. godine, ali ovo je po treći put u našoj povijesti. To je udruga koja okuplja one Hrvatice i Hrvate koji su radi hrvatske državne samostalnosti bili lišeni slobode.

Naša udruga broji preko 7.800 članova i ima 23 podružnice, u svakoj županiji po jednu, a u Bosni i Hercegovini tri. Ovdje želim posebno pozdraviti predstavnike iz podružnice Hercegovina i iz Podružnice Kiseloj, te predstavnike ogranka Orašje. I oni su kao i mi robijali jedino radi hrvatske slobode.

Unadi daje naša generacija posljednja koja je imala političke zatvorenike, prijeli smo popisivanju učinjenih nam nepravdi, popisa žrtava koje je jugoslavenska komunistička vlast, često bez suda, a većinom nedemokratskim suđenjem likvidirala. Ne zbog osvete, nego zbog istine, i želje da se nikada više zbog drukčijeg mišljenja ne zatvara čovjeka, radimo na objavljuvanju Leksi-kona hrvatskih političkih uznika. Od oko 100.000 političkih zatvorenika mi imamo preko 30.000 presuda, ali nažalost od ove Vlade za taj veliki podhvrat ne dobijemo ni lipe. Unatoč tome, mi ćemo sigurno jednoga dana razviti stijeg istine o sveukupnim žrtvama podnesenim radi nepromjenljivih i vječnih zakona pravice i morala.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika je izvanstranačka udruga politički orientiranih građana, osjetljivih na ugrožavanje naših narodnih pravica i morala, pa nas to veže s našim uzorima Petrom Zrinskim i Franom Krstom Frankopanom. I mi smo kršili zakone koji su bili protiv naše narodne pravice i protiv morala. I među nama, ovdje nazočnima, ima onih koji su pretrpjeli časove nakon izricanja smrtnih presude, ali koji nisu dobili mogućnost, sve da su i znali, napisati tako lijepo oproštajno pismo kao naš pokojni ban, jer im komunističke vlasti nisu ni to omogućile, ali oni znaju što

proživljava duša pred zadnje čaše ovovjekog bitisanja. I nama je sudio sud koji nije vodio računa o ljudskim pravima i vlast koja je mislila da nitko nikada ne će zagledati u njene arhive. Zbog toga je Hrvatsko društvo političkih zatvorenika donijelo odluku da svake godine na današnji dan slavi Dan hrvatskih političkih uznika u mjestu Zrinskih ili Frankopana, a započeli smo u Čakovcu.

Danas smo posebno počašćeni, jer je ovo sveto mjesto, ne samo grad Frankopan i potom Zrinskih, nego i mjesto hrvatskoga ozaljskog kruga gdje je promicatelj hrvatskoga jezičnog jedinstva, propovjednik Ivan Belostenec kročio ovim prostorom.

Nakon stvaranja Jugoslavije 1918. dogodilo se daje nastala država a nije imala zastave. Tada još regent, Aleksandar Karađorđević je odlučio: hrvatsku na glavu, tako je nastala jugoslavenska zastava. Mi smo radi Hrvatske i hrvatskih simbola trpjeli, pa nas posebno boli, daje danas i na ovom mjestu, možda nehotice, okrenuta hrvatska zastava naglavačke.

I konačno: Naš je cilj da nikada više ne bude nikome iz političkih razloga, načinjena šteta ili oduzeta sloboda ni u Hrvatskoj ni izvan nje, zato je HDPZ aktivna u Međunarodnoj udrizi bivših političkih uznika i žrtava komunizma, čije je sjedište u Berlinu, a iz naše je udruge njen predsjednik.

Hrvatska zastava okrenuta naopačke

U dvorani su se začuli povici: okrenite zastavu, okrenite zastavu! Gradonačelnica nijednim znakom nije pokazala da ju zanima je li uistinu zastava postavljena naopako i hoće li je itko postaviti u pravilan položaj. Ponovno su se začuli povici *Okrenite zastavu*, a onda je konačno okrenuta zastava što su nazočni popratili pljeskom. Nakon toga članovi HDPZ-a napustili su dvoranu.

Šteta da nije bilo razumijevanja kod SDP-ovskog gradskog poglavarstva u Ozlu da nam dopuste, da mi politički uznici sami sa sobom prozborigmo, da čujemo kako je bilo našim uzorima u tamnici, jer mi ih jedino i možemo razumjeti. Mi možemo shvatiti da su od samog izbora Habsburgovca za hrvatskoga kralja nastajale, zbog neispunjena datih kraljevih obveza prema Hrvatskoj, napetosti. Još prije tajnoga Vašvarskog ugovora Hrvatska je neprestano stavljana u ovisan položaj. Zapovjedništvo nad Vojnom krajinom

imali su tudinci Nijemci, a Vlaški statuti su osiguravali nehrvatima poseban položaj. Zrinskima se priječilo napadati Turke, a okupirana hrvatska područja, suprotno obvezi, nije se pokušavalo oslobođiti, štoviše priječilo se Hrvatima da sami to učine. Turci su bili u Pešti, Pečuhu i harali po Međimurju, a kralj je sklapao nakon pobjede nad Turcima tajan ugovor, onakav kakav bi sklopio gubitnik a ne pobjednik.

Sve je razumljivo ako se ima na umu da je Austrija u prvom planu imala slabljenje Hrvatske i Ugarske, a u drugom joj je bila zaštita zemalja svoje krune. I u naše vrijeme doživljavali smo slične uvjete, od plana Z-4 do mirne re-integracije Podunavlja. Uvijek su strani interesi bolni. Zbog toga su se pobunili hrvatski i madžarski plemeči. Nažalost, odustajanje i izdaja bili su na madžarskoj strani učestali, tako da je bečki dvor imao u rukama svekoliku dokumentaciju i prije nego su Zrinski i Frankopan došli u Beč, a dugo pripremana likvidacija jakih hrvatskih plemeča donekle objašnjava uvjete sramnoga Vašvarskog ugovora, kojim je Austrija htjela udobrovoljiti Tursku za trenutak obračuna s nepokornim hrvatskim plemečtvom. Odluku da se pogube i zatre rod ovih plemečkih obitelji, kako bi jednoga dana austrijski orao progutao hrvatskoga sokola donesena je prije nego su Zrinski i Frankopan došli u Beč. To se najbolje potvrđuje postupanjem s posljednjim Zrinskim, Ivanom, sinom Petra Zrinskoga, kojega je Austrija, premda joj je bio lojaljan, zatočila 17 godina i do smrti ga držala u tamnici pod imenom Ivan Gnade. Umro je u tamnici u Grazu, a Ozalj je prelazio iz ruke u ruku da bi konačno dospio njemačkoj plemečkoj obitelji Thurn i Taxis u vlasništvo. Stoljeća su prolazila a Austria je držala smjer.

A kako je tekao zatvorski život Zrinskog i Frankopana i što ima o tome zapisano: 14. studenoga 1670. piše Zrinski kralju: "Nastoji se da se ozloglasi, da se ocrni, da se okalja moja obitelj, slavna od toliko stoljeća, raznim zgodama i nezgodama uzburkana, svojom prirođenom hrabrosti do danas cvatuća, domu Vašega Veličanstva uvijek vjerna, bez ikakve ljage, i najmanje. Ipak ne zdvajam, a uistinu je zadana meni i mojoj porodici grozna rana mačem, namočenim u otrovu podlosti."

Frankopan u svojoj obrani od 18. ožujka 1671. piše: "Sud kaže, da ja moram odbiti od sebe to i to, da moram dokazati da nisam kriv. Milosrdni Bože, kako će se obraniti, dok ginem, lišen od svakog društva, među zidovima debelem dva hvata! Da mi je slobodno pridonijeti svjedočanstva, sakupiti dokaze, ja bih lako dokazao da nisam kriv." Ali obrana se nije ni tražila, jer je odluka da će ih pogubiti pala prije nego su napustili Hrvatsku. Sve se odvijalo po sudskej praksi sedamnaestog stoljeća; priznanja su se iznudivala fizičkim mučenjem, sramočenjem, gnusnim objedama, bezdušnim prijevarama, gaženjem svakoga prava, poniženjem ljudskog roda. Istražni zapisnici su iskriviljivani, razni dokazi izmišljeni. Sve što su u spise unosili mislili su da će za vječnost ostati tajna, javnosti se nisu bojali - slično kao 1945.

Petar Zrinski se cijelo vrijeme tamovanja držao dostojanstveno, ponosno, neustrašivo, ali i oštro, pa carsko povjerenstvo na svojoj sjednici od 21. travnja 1671. savjetuje kralju neka se Zrinski ne osudi na doživotnu tamnicu, nego na smrt, jer da se Zrinski nije pokorio kao Nadasdy, nego da je "najmanje priznao, najjače nijekao, najsmioniye pisao iz tamnice". Tako su ministri o Zrinskom više puta tajno pisali kralju. Dne 28. travnja 1671. ispitivanje Zrinski još jednom i tom prilikom priječeno mu je torturama, ako ne kaže sve, a Zrinski je istražitelju odgovorio: "Njegovo carsko Veličanstvo može učiniti što god ono želi, ono je njegov gospodar, on ne može ništa više priznati, nego što je gore i već kazao. I pripravan je svaki čas na to umrijeti. Time je ovom ispitivanju učinjen kraj," piše u tajnom carskom arhivu u Beču.

Austrijski povjesničar u Priručniku austrijske povijesti piše: "Pogledamo li tijek triju ogromnih kriminalnih parnika: u Grazu proti Tattenbachu, u Bečkom Novom Mjestu proti Zrinskom i Frankopanu, u Beču proti Nadasdyju, uočava se kao najodvažnije držanje Banovo, u nijekanju kao i u priznanju; svuda i uvijek susrećemo ponosnu samosvijest, lukavu proračunatost i spretan odgovor". Isti povjesničar koji nije prijatelj hrvatskom narodu, pišući o smaknuću Zrinskoga, Frankopana i Nadasdyja, veli ovo: "... ta tri smaknuća bila su na 30. travnja u Bečkom Novom Mjestu i u Beču. Najodvažnije ponio se je Zrinski, s rezignacijom Frankopan".

U spletu neželjenosti da hrvatski politički uznici dodu u Ozalj, poučan je gospodarski potez ugostiteljskog poduzeća još u društvenom vlasništvu. Predstavnici ugostiteljskog objekta, pozvani da se u uredu gradonačelnice dogovorimo o uvjetima, da za HDPZ skuhaju 400 gulaša, složili su se okvirno i odredili cijenu, ali su kasnije odbili napraviti više od 150 gulaša, pa ne znamo je li to bila želja da dođe samo 150 političkih uznika ili je to nova esdepeovska gospodarska doktrina. U svakom slučaju, zamislite restoran koji vam ne želi prodati još 250 porcija! Toga nema više ni u Rusiji, u Sloveniji sigurno ne!

Prometnoj policiji pripada najveća ocjena i naravno najveća zahvala, jer je to najuspješniji dio svega obavljenoga u Ozlju gradu na dan 30. travnja 2002. Oni su visokom profesionalnošću i prijateljskom susretljivošću omogućili da nam nije zabranjeno uopće doći u Ozlju toga dana, a posebno da nije nastao nikakav prometni zastoj unatoč tolikom broju autobusa i osobnih automobila. I na koncu ispraka svim našim članovima za sve neugodnosti koje su pretrpjeli, a posebno zbog nemogućnosti druženja i manjka gulaša. Želim iskreno reći kako smo znali da će tako ispasti, ali nismo htjeli odustati od našega prava na naše sudjelovanje i spomen pogibiji naših uzora baš u Gradu Ozlju u kojem se, od kada je uskrsnula Hrvatska, slavi i Dan Grada. Mi vjerujemo da oni koji nas nisu željeli i kojima hrvatska zastava pojugo-slavčena možda bolje odgovara, nikada ne će doći u priliku da ukinu 30. travnja kao Dan hrvatskoga Ozlja. Ova kušnja ima okus esdepeovstva.

OBAVIJEŠT SURADNICIMA I ČITATELJIMA

Nedostatak priloga poodavno je najveći problem s kojim se uredništvo *Političkog zatvorenika* susreće. Unatoč brojnim našim pozivima i apelima da se sačuvaju i objave uspomene i svjedočenja, velika većina bivših hrvatskih političkih uznika nije svjesna svoje odgovornosti za nacionalnu povijest i svijest budućih naraštaja, pa olako dopušta da sve što su doživjeli s njima ode u grob, a grobova je – kako vidimo iz naše, nažalost stalne rubrike – iz dana u dan sve više. Sve upućuje na to da je prekid s isplatama honorara obeshrabrio mnoge suradnike, pa bi se reklo da je *narodna vlast* polučila cilj kojeg su mnogi njezini pristaše očito htjeli: *Političkom zatvoreniku* prijeti gašenje.

Zbog manjka priloga opada i kakvoća lista: dok se nekad moglo birati između velikog broja tekstova, danas se u nj uvrštava većina onoga što uopće stigne na naslov uredništva. Druga je posljedica manjka priloga da ovaj broj izlazi neuobičajeno kasno: godinama se poštivao običaj, da je prijelom lista posljednjeg petka u mjesecu koji prethodi mjesecu izlaženja lista, a ovaj, svibanjski broj, prelomljen je sredinom svibnja. Kasni se, dakle, skoro dvadeset dana. No, istodobno je neizvjesno kad će izići lipanjski broj. To ovisi samo o suradnicima, ali nakon svih ovih godina nemamo iluziju da će svijest o važnosti svjedočenja nadjačati našu poslovičnu tromost. (Ur.)

PRILOZI ZA POLITIČKI ZATVORENIK

Od izlaska travanjskog broja našeg mjeseca, njegovo su izlaženje svojim dragovoljnim prilozima pomogli:

Đuro Filip, iz Zagreba,	100 kn
Ivan Miličević, iz Ljubuškoga,	120 kn
Ivan Cindrić, iz Zagreba	500 kn
Mato Marčinko, iz Zagreba	100 kn
Mijo Majšak, iz Zagreba	100 kn
Stjepan Dolenc, iz Velike Gorice	20 kn
Mara Nikolić, iz Zagreba,	157,60 kn
UKUPNO:	1.097,60 kn

Zahvaljujemo se darovateljima i ubuduće se preporučujemo njihovoj sretljivosti.

POLITIČKA I DIPLOMATIČKA BORBA ZRINSKIH I FRANKOPANA ZA OBNOVU HRVATSKOG I UGARSKOG KRALJEVSTVA U XVII. STOLJEĆU

(Predavanje održano u Ozlju, 30. travnja 2002.)

Posljednji Zrinski i Frankopani, Petar Zrinski, njegova žena Katarina Frankopan, Petrov brat ban Nikola Zrinski i Katarinin brat, Fran Krsto Frankopan, bili su veliki ljudi hrvatskoga naroda XVII. stoljeća i ostali su velikani hrvatske povijesti. Povijest su uvijek stvarali i obilježavali veliki ljudi, velikani duha i djela svojega vremena.

Bili su ljudi pisane riječi hrvatske kulture, veliki ratnici za opstanak i oslobođenje Hrvatske od stoljetne turske okupacije, ali i ne dovoljno poznati kao veliki politički bорci za povijesna prava i obnovu političke moći Hrvatskoga i Ugarskoga Kraljevstva. Tu su bitku vodili sami protiv tada već moćne i organizirane diplomacije velikih sila onovremene Europe, u tajnim kneževskim i kraljevskim odajama, otvoreno na saborima europskoga plemstva od Augsburga, Niirnberga, Požuna i Beča do Zagreba. Borili su se za svoja feudalna prava, ali i povijesna prava Hrvatskoga Kraljevstva, uporno i hrabro, ali nažalost u toj diplomaciji spletača, laži i prijevara velikih, oni mali, iz malog naroda, izgubili su svoju osobnu bitku koju su platili gubitkom svojih vremenitih dobara i svojih života. Ipak, zbog svoje pravedne borbe, kao žrtve ljudske pravde silnika njihova vremena, postali su simbolima i velikanima svojih naroda i objektivne povijesne znanosti.

Da bismo bolje shvatili koliko je bila teška ta njihova politička borba i zašto je na kraju završila njihovim neuspjehom, ocrtajmo u velikim potezima političku kartu onovremene Europe.

Politička karta Europe XVII. stoljeća

Na samom početku XVII. stoljeća, 1606. godine, mirom sklopljenim između Otomanskog carstva i Habsburške Monarhije završen je jedan dugi obrambeni rat. Turska je sila zaувijek zaustavljena pred vratima zemalja Srednje Europe. Najveću su cijenu za slobodu Europe platile Hrvatska i Ugarska koje u tim ratovima gube tri četvrtine svojega državnog teritorija i ogroman broj stanovništva, uništeno je njihovo feudalno gospodarstvo i ustroj

Piše:

*dr. Milan KRUHEK,
Hrvatski institut za povijest*

njihovih srednjovjekovnih narodnih upravnih i duhovnih institucija.

Sedamnaesto stoljeće vrijeme je stvaranja nove političke karte europskih zemalja. Tursko Carstvo od "zakletog neprijatelja kršćanstva" postaje političkim partnerom europskih vladara.

Nitko od onovremenoga europskog plemstva nije tu novu političku kartu Europe ocrtao jasnije i točnije, posebno s prosudbene točke Hrvatskoga Kraljevstva, od genijalnoga političara i stratega Nikole Zrinskoga: *"Turci u budućnosti ne će predstavljati nikakvu opasnost za naš opstanak, a nakon uzmaka Turaka preostaju Beč i Mletci, kao opasne snage, nerazmerno prodornije od Stambola, talijanske snage za nas ne dolaze u obzir, francuska politika kralja Luja XIV. je neiskrena i sebična a engleskoga kralja ne zanima Dunav_ Osim na sebe, mi ne možemo računati ni na koga..."*

Ove je Nikoline riječi zapisao njegov gost u Čakovcu, nizozemski znanstvenik i putnik, Jakov Tolius, spomenute 1660. godine.

A Europa? Što u tom vremenu rade veliki vladari kršćanske Europe? Europa ratuje između sebe! Razbijaju se "universitas christiana", a "najkršćanski kraljevi" Europe postaju međusobnim neprijateljima. Francuska i Austrija ratuju zbog zemalja španjolskog nasljedstva, njemačke zemlje ratuju zbog sukoba katolika i protestanata u Tridesetogodišnjem ratu (1618.-1648.). Za političku prevlast u Europi bore se Habsburška Monarhija i Francusko kraljevstvo kralja sunca Louisa XIV. Bečka politika vođena apsolutističkim težnjama pokušava dokinuti političku individualnost malih naroda. Habsburško carstvo koristi se vjerskim sukobima pa silom zatire povijesna prava Češke, Moravske i Šleske. Godine 1620. slomljen je češki otpor i ove su zemlje pretvorene u nasljedne pokrajine. Sada su bile na redu zemlje krune Sv. Stjepana, Ugarska i Hrvatska.

U sukobu tih interesa kojima je obilježeno cijelo XVII. stoljeće, rodio se pokret hrvatskoga i ugarskog plemstva okrenut najprije ideji oslobođenja od turske okupacije. Ali kada je bilo očito da centralistička politika cara i bečkoga dvora okljeva i odbija ući u oslobođenja, rat zato što je procijenila, da bi joj oslobođeno Ugarsko-Hrvatsko



F. Quiquerez: Posljednji časovi Petra Zrinskog i Krste Frankopana

Kraljevstvo postalo opasnim političkim protivnikom, pokret Mađara i Hrvata za oslobođenje od turske okupacije, pretvara se u pobunu mađarskog i hrvatskog plemstva protiv takve politike Beča - jer Beč ne da nije mogao - nego nije htio oslobođenje Ugarskoga i Hrvatskoga Kraljevstva od turske vlasti.

Prvi diplomatski sukob - sabor njemačkog plemstva u Regensburgu, 12. veljače 1664.

Braća Zrinski, Nikola i Petar prate i dobro poznaju politička previranja, veze i sukobe interesa i prije sramotnog Vašvarskog mira koji bečki dvor potpisuje 18. kolovoza 1664. s Turcima, bez ugarsko-hrvatskih predstavnika, a otvoreno protiv njihovih plemićkih i nacionalnih interesa.

Diplomatička i politička borba Zrinskih za njihova i hrvatska državna prava počinje već 1659. godine, kada obojica dolaze u Beč i iznose kralju u posebnoj audienciji sve tegobe Hrvatskoga Kraljevstva. Prvo od svih pitanja za Zrinske, bilo je pitanje oslobođenja hrvatskih zemalja od turske okupacije. Kako u ovoj prigodi nije moguće pratiti sva događanja te njihove dugogodišnje borbe, sve do osude i smrti u Bečkom Novigradu 1671. godine, osvijetlit ćemo je na jednom do sada povjesno nepoznatom diplomatičkom sukobu u proljeće 1664. na saboru njemačkoga plemstva u Regensburgu, dakle prije rata i sramotnoga Vašvarskoga mira.

Naš je povjesni obavještajac poslanik Venecijanske Republike Antonio Negri. On nas izvješće da je na Sabor njemačkoga plemstva u Regensburgu, održan mjeseca veljače, svoje pismo poslao ban Nikola Zrinski, a to su pismo na Sabor osobno donijeli Nikolin brat Petar Zrinski "zajedno s grofom Frankoponom", koji su branili javnom riječi i mnogim diplomatskim susretima ono što je u pismu napisao hrvatski ban.

Što traži Nikola kao hrvatski ban i zapovjednik dijela carske vojske u protuturskom ratu? Traži još više vojne pomoći i nastavak rata protiv Turaka.

Njemački se knezovi svađaju tko će biti glavni vojskovođa, a poslanstvo bečkoga cara zagovara osnovnu odrednicu toga ratnog sukoba - ne ofenzivni, dakle ne oslobođilački rat, već samo obrambeni rat. Brani politiku pasivne obrane, a ne aktivnog napada. Strategija bana Nikole Zrinskoga bila je na-

pad u kojem treba oslobođiti što više mađarskih i hrvatskih utvrda. Zadatak dakle ovoga najranijeg diplomatskog pohoda braće Zrinski bio je uvjeriti diplomatske krugove regensburškog Sabora, da je potrebno nastaviti i voditi ofenzivni rat protiv turske okupacije. Petar tumači da je moguće zauzeti Pečuh, da treba oslobođiti Kanižu, kao što je Nikola uništil glasoviti turski osječki most i istjerao Turke iz svih utvrda od Mure do Osijeka na Dravi.

Austrijska je vojna politika protiv takvih planova i protiv oslobođilačkog rata koji zagovara hrvatski ban. Tu je činjenicu mletački poslanik ovako opisao i protumačio predstavnicima vlasti svoje Republike u pismu napisanom 12. veljače: *"Neki mudrac koji je sa mnom razgovarao o tome, zaključuje da Nikola Zrinski još dva mjeseca može nastaviti s tim pothvatima koji na kraju krajeva ničemu ne služe, a onda se treba povući i svoju tvrđavu ili na neko drugo mjesto kako bi se obranio od Turaka, koji će ga potopiti; budjenje neprijatelja nanjeti će znatnu štetu ranjivim područjima. Ako neprijatelj snažno napadne, lako će zauzeti Karlovac, koji je jako loše opskrbljen. Posljedica toga bila bijako velika opasnost za Furlaniju..."* dakle i za Veneciju. Venecija se boji napada na svoje zaleđe, zato Antonio Negri oprezno zaključuje: možda je bolje neprijatelja ne probudit!

U Regensburgu dakle, na tom Saboru, Petar s mladim Frankoponom a posredno i Nikola preko A. Negrija, započinju svoje diplomatske odnose s Venecijom. Tu će uspostaviti i prve diplomatske veze s poslanstvom francuskoga kralja Louisa XIV. Venecija braću Zrinski zbog njihovih ratnih uspjeha protiv Turske prepoznaje kao svoje saveznike. Odnos carskih generala i političara bio je suprotan. Ratni uspjesi braće Zrinskih, časti i hvale koje su za to dobili od španjolskog vladara, od rimskog pape, od Venecije i Poljaka, budile su u njima osobnu zavist, a njihova je strateška politika da za sada Ugarsku i Hrvatsku treba i dalje držati samo kao obrambeni prostor koji će štititi njemačke zemlje od turskog napada.

Petar je već tada osobno osjetio i drugu stranu te i takve poitike. Zatražio je za sebe mjesto zapovjednika Karlovačkog generalata, jer bi tada imao i veće mogućnosti povesti oslobođilačke napade na turske granične utvrde u

Hrvatskoj. Ali baš zbog takve opće strateške politike Beča bila je odbijena ova i Petrova molba. U tim velikim europskim diplomatskim igrama, jednostavni i jasni planovi braće Zrinskih, koji ovdje zastupaju interes i Hrvatskog i Ugarskog Kraljevstva, nisu mogli proći. Zato nije prošla politika ofenzivnog rata Nikole Zrinskoga, zato je odbijena i molba Petra Zrinskoga za dodjelom položaja zapovjednika vojske Karlovačkog generalata. Predati braći Zrinskim u ruke i bansku vlast (koju već nosi Nikola Zrinski) i vojnu vlast zapovjednika najvažnije hrvatske vojne utvrde, Karlovca, bila bi velika opasnost za bečku politiku mirnog susjedstva s Turcima. Eto, tu je korijen političkog sukoba, sukob interesa centralističke i sebične politike bečkog dvora i opravdane politike hrvatskog i ugarskog plemstva koju u tom vremenu predvode braća Nikola i Petar Zrinski.

Petrovo pismo "u ime hrvatske nacije"

Regensburg, mjeseca veljače 1664. godine početak je dakle svih kasnijih diplomatskih pregovora, razgovora, svih diplomatskih lukavosti i prijevara s kojima će se suočiti Nikola i Petar Zrinski i mađarsko plemstvo koje predvodi palatin Frano Wesseleny i ostrogonski nadbiskup Juraj Lippay. Evo nam još jednog izvornoga svjedočanstva, do sada nepoznatoga, pisma koje su kao svojevrsni memorandum napisali Petar i Fran Krsto za svojega boravka na tom saboru u Regensburgu. To pismo mletački diplomat spominje kao: "Pismo Petra Zrinskoga pisano u ime hrvatske nacije". U njemu Petar u ime Hrvatske otvoreno traži od svoga vladara hitnu vojnu pomoć za Hrvatsku, u kojem otkriva slabosti i loše upravljanje Karlovcem i na kraju, na jedan nedovoljno diplomatski način, gotovo prijeti vodi Svetoga Rimskoga Carstva i svojem ugarsko-hrvatskom kralju: "Ali ako slučajno vidimo da naša jadikovanja i zahtjevi ne urode plodom i ako sve ostane u uobičajenom neredu i ruševini, i ako konačno ne vidimo neku djelotvornu mjeru, unaprijed na koljema molimo milost Vašega Veličanstva da nam bez ljutnje dozvoli da obranimo naše posjede koji su izloženi barbarstvu neprijatelja, i da okušamo mirniju i sigurniju sudbinu kod drugih, da sa ženama i djecom i našim nesretnim potomcima, dokrajčeni, ne bi bili prisiljeni provesti jedan i prosački život".

U ovom odlomku Petrova pisma kao da je sažeta sva njegova sudbina i sudbina cijelog ugarsko-hrvatskog pokreta za oslobođenje. Petar moli i prijeti, pa opet moli. Podsjeća da bi Hrvati mogli "okušati sudbinu" kod nekog drugog saveznika: da li kod nekog drugog europskog vladara, da li možda čak i u savezu s Turskom? I zaista od proljeća 1664. pa do proljeća 1671. ugarsko-hrvatski urotnici, a u prvom redu njihovi vođe, Nikola, a onda Petar Zrinski, tražili su u toj diplomatičkoj borbi saveznike za ostvarenje svoga političkog programa: oslobođenje Hrvatske i Ugarske od turske okupacije, ali i od habsburškog centralizma, koji je na sve načine Hrvatsko i Ugarsko Kraljevstvo nastojaо pretvoriti u svoje nasljedne pokrajine.

Na kraju prvog razdoblja ovog urotničkoga pokreta spomenimo najsudbonosniji događaj, koji je sigurno odredio i konačnu sudbinu Zrinskih i Frankopana i ove zajedničke hrvatske i ugarske borbe. Mjeseca studenoga, Nikola Zrinski, kojega s pravom i ponosom jednako poštju i Mađari i Hrvati, genijalni vojskovoda i najvidovitiji političar, u lovu je sa svojim gostima u šumama kraj Drave, u Kuršanečkom lugu. Već je prihvatio kraljev poziv, da će doći idućih dana u Beč, a čega su se mnogi plašili, da pred kraljem javno i osobno, u ime poslanstva ugarskoga i hrvatskoga plemstva iznese sve razloge njihova nezadovoljstva. Nikola je već doviknuo neodlučnima i plašljivcima: *"Ako se pošteno i nedužno borim za istinu i narod, nijesam ništa zgriješio, a nisam jedini koji ovaj sramotan mir ne odobravam."*

Nikola nije otišao u Beč. Poginuo je u tom lovu 18. studenoga ranjen od razjarenog i nastrijeđenog vepra. U Beč zbog smrti bratove nije pošao niti Petar. Nikolinom smrću počinje drugo doba teške dionice hrvatske povijesti poznate kao Zrinsko-frankopanska urota. Ugarsko i hrvatsko plemstvo ostalo je bez svog vođe. Petar je ostao osamljen na hrvatskoj strani, a mađarsko će plemstvo biti nesložno. Nastavak političke i diplomatske borbe Petra Zrinskoga sve do tragične završnice, 30. travnja 1671. godine u Bečkom Novigradu u ovoj nam prilici dalje nije moguće pratiti. Neka njihov neuspjeh i njihova osobna žrtva budu pouka za sva vremena, kako bolje voditi hrvatsku politiku za dobrobit sadašnjosti i budućnosti Hrvatske.

ODRŽANA SJEDNICA PREDSJEDNIŠTVA MEĐUNARODNE UDRUGE BIVŠIH POLITIČKIH UZNIKA

Piše:

Jure KNEZOVIĆ

U češkome gradu Brnu pod predsjedanjem predsjednika Jure Knezovića održana je 12. travnja 2002. godine sjednica predsjedništva Internacionalne asocijacije bivših političkih uznika i žrtava komunizma. Sjednici su nazočili svi članovi predsjedništva: Jiří Blatný (Češka Republika), Roland Bude, dopredsjednik (Njemačka), Constantin Dumitrescu (Rumunjska), Balys Gajauskas (Litva) i predsjednik Jure Knezović (Hrvatska).

Slično kao i u prijašnjim prilikama, sjednica se održala u prostorijama Gradske vijećnice, a članove predsjedništva, nakon završetka sjednice primio je gradonačelnik grada Brna dr. Peter Duchoň i nakon službenog prijama u prijateljskoj atmosferi pokazao prekrasnu Vijećnicu koja potječe iz doba Austro-Ugarske, a sada se s ljubavlju restaurira. U Brnu je i sjedište Ustavnog suda Češke Republike, a predsjednik je dr. Zdeněk Kessler, i sam bivši politički uznik i član češke udruge političkih uznika.

Predsjedništvo je donijelo odluku da se X. kongres InterAsso-a održi 28. – 29. rujna 2002. u Bugarskoj. Tema Kongresa je: *Borba protiv komunizma u istočnom bloku i položaj protivnika i žrtava komunističkih režima u postkomunističkom društvu – pod političkim, socijalnim i općeljudskim aspektima – i njihovo sudjelovanje u vlasti.*

Na kongres su pozvane sve dosadašnje članice Međunarodne asocijacije, kojima se prvi puta pridružuje Zajednica udruga bivših političkih zatvorenika Bosne i Hercegovine, a koja je na IX. kongresu u Budimpešti primljena, kao 17. članica Internacionalne asocijacije. Predstavnici HDPZ-a imat će prilike međunarodnoj zajednici iznijeti teške prilike u kojima se bivši politički uznici, nakon dolaska na vlast recikliranih komunista, nalaze.

Na svečanoj večeri, priređenoj u čast Predsjedništva, bili smo gosti gradonačelnika i njegove ljubazne supruge. U skoro obiteljskoj atmosferi uz gradonačelnika i druge visoke goste, naše članove predsjedništva i prijatelje iz češke udruge a uz ugodnu glazbu za uho svake nazočne nacije zapjevala se i hrvatska *Marijana*, a gradonačelnik je otkrio da mu je mati rođena u Hrvatskoj, naravno u češkoj obitelji, ali i sin ima simpatije za majčin zavičaj.

**Hrvatski sabor
Predsjednik
Trg sv. Marka 6
10000 Zagreb**

Zagreb, dne 12. veljače 2002.

Predmet: Rezultati glasovanja 29. 11. 2001.

ovdje: Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika

Poštovani gospodine Predsjedniče,

Vladin Prijedlog zakona o izmjeni Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika Hrvatski je sabor 29. studenoga 2001., nakon poimeničnog glasovanja, prihvatio.

Tim Zakonom oštećeni su svi politički zatvorenici, pa je razumljiv i veliki interes ne samo naših skoro 8000 članova.

Hrvatsko društvo političkih zatvorenika objavilo je, prema fonogramu, rezultate glasovanja. Sada nam se javljaju neki zastupnici (među kojima je gospođa Zdenka Babić Petričević i drugi), te traže ispravke, jer da su oni drugačije glasovali, negoli u fonogramu sa sjednice Hrvatskog sabora od 29. studenog 2001. piše, a koji smo mi objavili. Gospođa Petričević je i dostavila prvu stranicu glasačke liste koja sadržava imena zastupnika od red. broja 1. do 20.

Mi ćemo joj sa zadovoljstvom objaviti ispravak, ali za druge nemamo takvu potvrdu zato **molimo da nam dostavite preslik svih glasačkih lista poimeničnog glasovanja u predmetnom Zakonu**, kako bi mogli ispraviti, ne našom krivnjom, nastale pogreške.

S poštovanjem

Predsjednik
Jure Knezović

**HRVATSKI SABOR
PREDSJEDNIK**

Klasa: 021-15/02-03/01

Urbroj: 611/1-02-877

Zagreb, 6. svibnja 2002.

**HRVATSKO DRUŠTVO
POLIČKIH ZATVORENIKA
G. Jure Knezović, predsjednik
Masarykova 22
10 000 Zagreb**

Predmet: Zamolba Hrvatskog društva političkih zatvorenika za dostavu preslike svih glasačkih lista poimeničnog glasovanja o Zakonu o izmjeni zakona o pravima bivših političkih zatvorenika

Na 38. sjednici Predsjedništva Hrvatskoga sabora, održanoj 6. svibnja 2002. godine, razmotrena je Zamolba Hrvatskog društva političkih zatvorenika za dostavu preslike svih glasačkih lista poimeničnog glasovanja o Zakonu o izmjeni zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

Nakon provedene rasprave zaključeno je sljedeće:

1. Predsjedništvo Hrvatskoga sabora, prema Poslovniku Hrvatskoga sabora, nema mogućnosti dostave preslike svih glasačkih lista poimeničnog glasovanja o Zakonu o izmjeni zakona o pravima bivših političkih zatvorenika.

2. Hrvatsko društvo političkih zatvorenika za podatke o glasovanju zastupnika može se obratiti zastupnicima pojedinačno ili klubovima zastupnika.

**PREDsjednik
Zlatko Tomčić**

IZBORNA SKUPŠTINA HDPZ-a KRAPINSKO-ZAGORSKE ŽUPANIJE

Protekle su dvije godine djelovanja naše Podružnice za područje Krapinsko-zagorske županije.

To je bila prilika, da se članovima Skupštine, održane 19. travnja 2002. iznesu svi bitni događaji iz toga mandatnog razdoblja, kao i da se čuju primjedbe na dosadašnji rad Upravnog odbora, Nadzornog odbora kao i dosadašnjih dužnosnika, predsjednika i tajnika Podružnice.

Svojom nazočnošću nas je počastio i predsjednik HDPZ-a g. Jure Knezović.

Predsjednik Podružnice Zlatko Čubaković podnio je izvješće Skupštini. U kraćem govoru istakao je dobre i manje dobre događaje. Sve u svemu, ne treba u današnjoj našoj realnosti očekivati neke spektakularne uspjehe. Nažalost, biološki zakon je neumoljiv, pa je članova svake godine manje, a broj pridruženih članova raste. Sada je omjer jednih i drugih članova 50 : 50. Ukupno imamo 106 članova. Vodimo brigu o našim članovima, a posebno o svakom žalosnom slučaju prigodom smrti i ukopa, da bismo makar i na skroman način izrazili sućut s obitelji. Socijalnoj kategoriji članova, kojih na sreću nije velik broj, pomažemo u granicama naših mogućnosti. Financijski nas podupire vrlo mali broj općina, no mi razumijemo i njihovu situaciju. Međutim, treba konstatirati, da nas naša Županija podržava svojim proračunom, kao i građevi Krapina i Zabok. Bez te podrške teško bismo mogli uspješno egzistirati. Važno je spomenuti, da nam materijalnu pomoć pruža u kontinuitetu "Adra", adventistička dobrotvorna organizacija koju predvodi g. Velimir Šubert (član Upravnog odbora) sa svojom poštovanom suprugom. Zbog takvog zaslужnog rada, ova je Podružnica priznala počasno članstvo "Adri" u našoj Podružnici.

Također se Podružnica zahvaljuje ravnatelju Doma umirovljenika g. Miroslavu Mihaljeviću, kao i njegovim suradnicima za domaćinski odnos prema našoj udruzi.

Nadalje, na poticaj predsjednika HDPZ-a g. Jure Knezovića, preko Županije (županica Vlasta Hubicki, dr. met. vet.) obnavlja se akcija obilježavanja žrtava rata i porača na području Krapinsko-zagorske županije, a naročito na području šume Macelj. Tako će veliki još

Piše:

Zlatko ČUBAKOVIĆ

neutvrđeni broj nevinih žrtava diktatorskog terora iz 1945. g. biti obilježen za sjećanje pokoljenjima koja dolaze. Da se pamti i nikada više ne ponovi.

S obzirom na novi Zakon o udrugama, bilo je potrebno izvršiti preregistraciju, pa je u tu svrhu Upravni odbor utvrdio Pravila naše Podružnice, na temelju kojih je ona postala pravna osoba, što povećava odgovornost predsjednika i tajnika, što ne umanjuje i dalje korektne odnose s našom Središnjicom u Zagrebu.

Tajnik Danijel Turk govorio je o tekućim organizacijskim i administracijskim pitanjima. Pozvao je one članove, koji ne izvršavaju svoju člansku obvezu plaćanja članarine i pretplate na "Politički zatvorenik" a to su u mogućnosti. Za onaj manji broj koji se ne mogu pretplatiti na naš list, platit će naša Podružnica.

Nakon rasprave o izvješćima Predsjednika i tajnika Podružnice, koja su jednoglasno prihvaćena, pristupilo se postupku razrješenja dosadašnjih dužnosnika i tijela Podružnice.

Prijedlogom pojedinih članova Skupštine, istaknuti su kandidati za novo dvogodišnje razdoblje djelovanja ove Podružnice, pa je nakon toga izabran Upravni i Nadzorni odbor, kao i novi-star predsjednik i tajnik (Zlatko Čubaković i Danijel Turk).

Zatim je dobio riječ predsjednik Knezović. U vrlo sažetom ali jasnom govoru, iznio je problematiku s kojom se naša udruga bori, pozdravivši i pohvalivši rad ove naše Podružnice.

Također je Skupštinu pozdravio u ime grada Krapine, zamjenik gradonačelnika, g. Kvež, obećavši i u buduće pomoći Grada Krapine.

Izabrani predsjednik zahvalio se Skupštini na ponovnom izboru kako u ime Upravnog i Nadzornog odbora, tako i u ime dopredsjednika g. Vladimira Hajnića, tajnika g. Danijela Turka i u svoje ime.

Također ide zahvalnost i našeg predsjednika g. Jure Knezovića, koji vrlo uspješno vodi našu udrugu i prema vani i prema unutra.

Potom je predsjednik Podružnice pozvao sve članove Skupštine na zajednički domjenak, gdje je nastavljen vedri neslužbeni razgovor uz sjećanja iz naše zajedničke uzničke prošlosti.

NOVI HRVATSKI BLEIBURG ZAČET U CAFÉ DEN HAAG (9.)

Američki veleposlanik Peter Galbraith preko noći je zaboravio gore spomenutu svoju izjavu. Pratio je i štitio pobunjene srbske teroriste, koji su bježali pred Olujom. Brinuo se, da im se ne oduzmu poljodjelski strojevi, automobili, kamioni, televizori i pokućstvo što su nosili i vozili sa sobom - a sve su to bili opljačkali Hrvatima na okupiranom području. Okupirano iztočno Podunavlje vraćeno je tek onda, kad su Hrvati - na zahtjev Amerikanaca i njihovih saveznika - pomilovali zločinačke srbske teroriste. Tužiteljstvo Hažkoga suda nije se baš pretrglo, da ratnoga zločinca Milana Martića dopremi u Haag. Umjesto toga podiže toliki broj obtužnica protiv Hrvata kao da su Hrvati a ne Srbi bili teroristi u svojoj vlastitoj zemlji i protiv svoga naroda.

I Amerikancima se dogodio crni utorak u vlastitom Carstvu terorističkim napadajem na središta njihove vojničke i gospodarske moći. Kako oni uzvracaju na udarac i kakve to posljedice može imati za ostatak svijeta? O tome piše Stanko Bašić:

"Tko se sjeća Hiroštine i Nagasakija još? Naravno riječ je o pitanju koje sadrži podatak da su Amerikanci kao točku na završetak rata s Japanom na ova dva japanska grada bacili atomsku bombu, i to ne na vojne ciljeve, i u kojima je, takoreći, u jednom času ubijeno od sto do sto pedeset tisuća nedužnih ljudi. Znam, svjestan sam toga, da spominjanje Hiroštine i Nagasakija, za onih 87 posto Amerikanaca koji nakon stravičnoga terorističkog zločina u New Yorku traže **rat** koji im je predsjednik **Bush** čvrsto obećao, zvuči krajne sumnjivo, neusporedivo jer će reći da je onih sto do stotinjak tisuća ubijenih u Hirošimi i Nagasakiju bilo u **funkciji** završetka Drugog svjetskog rata, a da je terorizam u New Yorku izведен u vrijeme mira i u vrijeme napora SAD-a da širom svijeta uspostavi mir. (...)

Ako je pravda samo onda kada je pravda ZA SVE, onda s razlogom treba upitati kakva bi to mogla biti razlika između nedužno stradalih u New Yorku ili nedužno stradalih u Hirošimi i Nagasakiju! A da terorizam kao čisto

Piše:

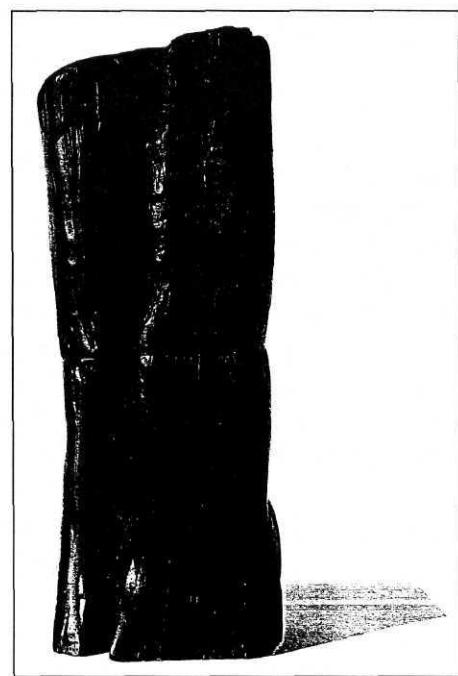
Mato MARČINKO

ljudski fenomen - u njegovim najrazličitijim likovima - treba eliminirati iz međuljudskih, međudržavnih i t.d. odnosa, to je trajni i neodgodiv zahtjev s kojim će se složiti ne samo oni koji zagovaraju humanizam kao načelo već, možda, i oni koji su najizravnije uključeni u terorizam kao fenomen, pa možda i oni koji su izveli stravičnu akciju u New Yorku! Jer, teško će biti razuvjeriti islamski fundamentalizam da Sjedinjene Američke Države - kao nositelji pokreta ekonomске globalizacije - sve jačim kapitalističkim neoliberalizmom, ne udaraju u srce islamske vizije ustrojstva svijeta, i makar što neoliberalna država (za sada na čelu) mislila o toj islamskoj viziji svijeta, makar koliko ju držala sramotnom i rugobom onoga što zovemo suvremenij svijet! Kako, međutim, razuvjeriti ne samo islamske fundamentaliste, nego i vrlo jaki antiglobalizacijski pokret u svijetu, da je neoliberalna država i neoliberalni kapitalizam kao i njegov krajnji izraz, put u NEPRAVDU koji bi mogao biti zacementiran Reagannovim odnosno Busho-

vim aktualiziranim planom 'Rat zvijezda', u okviru kojega bi se svaki neposlušnik na Zemlji mogao uništiti s Neba?

Tko može razuvjeriti i najdobrohotnije ljudi diljem svijeta - koji humanizam i demokraciju drže jednim putem ljudskoga društva - da je model svijeta koji nameće 'američka demokracija' onaj u okviru kojega 350 (tristopedeset) multimilijardera ima godišnji dohodak ravan onomu koji ima ukupno dvije i pol milijarde ljudi na Zemlji? Može li svijet utemeljen na 'američkoj demokraciji' funkcioniратi na svjetskoj razini ako se zna da svaki drugi stanovnik Zemlje preživljava dan u prosjeku s jedan do dva dolara dnevno? Može li funkcioniратi svijet na način kako govora **Svjetska trgovinska organizacija** a koji izričito traži da protok roba na svjetskoj razini mora biti nesmetan, da mu prepreke ne smiju biti državne granice i vlade u tim državama, ako taj zahtjev prije svega i gotovo jedino znači jednosmjeru ulicu u okviru koje 'uvođenje demokracije' u države širom svijeta znači zapravo predpostavku (samo) slobodnom protoku roba i kapitala bogatih i vojno moćnih država koje te nove prostore i vide kao nova tržišta za svoje robe i svoj kapital?

Može li 'američki model demokracije' postati jednim i isključivim modelom funkcioniранja današnjeg, nadamo se i budućega svijeta? Je li 'američka demokracija' konačno pronađeni čarobni i spasonosni štapić za kojim su ljudi tragli od početka ljudske povijesti? I je li proglašenje rata terorizmu - prvoga u trećem tisućljeću, kako to naglašava predsjednik Bush - put u stvarno i moguće iskorjenjivanje terorizma ili pak uvid u mogući - makar kako to zvučalo strašno - treći svjetski rat? Može li se ratna akcija protiv terorista izrodit i već na svom početku u niz akcija koje po svojim posljedicama sliče terorističkoj akciji u New Yorku, a u okviru koje će moguće uništenje terorističkih gnijezda i istaknutih terorista opravdavati smrt tisuća i desetaka tisuća nedužnih osoba? Nije li odmah nakon terorističke akcije u New Yorku, u Americi zavladala - makar do



određene mjere razumljiva - rušilačka histerija protiv Arapa i pripadnika islama naseljenih u Americi? **Kristalna noć** protiv islama u okviru koje 87 posto Amerikanaca traži rat, a kojima Bush obećava da će to biti i prvi rat u trećem tisućljeću, i to rat u kojem će - kako nalažeava - sigurno pobijediti? (...)

Može li se lovački rat protiv terorizma na globalnoj razini zaista pretvoriti u treći svjetski rat ili pak u najmanjoj mjeri u 'sukob civilizacija' koji je predviđao **Huntington?** Je li OSVETA put u osvrtarenje programa MIRA u koji su se do jučer zaklinjali Amerikanci ili je pak OSVETA u ime zaista nedužno stradalih u terorističkom aktu u New Yorku mogući put u novi, u ljudskoj povijesti nezapamćeni terorizam? (...)

Što u svjetonazorski isključivom neoliberalizmu i neupitnom neoliberalnom kapitalizmu znaće vapaji (na svjetskoj razini) za uspostavom pravednijega svijeta koji ne će biti obilježen (kao što je sada) strogom podjelom na vrlo bogate i vrlo siromašne, i treba li upravo u tom krugu pitanja gledati vrlo moguće uzroke terorističkih akcija kakva je bila i u New Yorku, ili možda još katastrofalnijih koje mogu biti učinjene u ime OSVETE?

Znači li, s druge strane, da će se akcijom (ratnom) protiv globalnog terorizma u mnogim državama s krhko uspostavljenom demokracijom, svaki oblik PROTESTA protiv aktualnih vlasti moći biti proglašen terorizmom, preko čega bi aktualne vlasti mogle naći potvrdu i opravdanje svakoga svoga potезa jer se, eto, legitimiraju kao demokratske, kao zagovornice mira u svijetu, tolerancije među ljudima i među narodima i rješavanju problema mirnim putem? U takvim konstelacijama mogli bi kao teroristi biti proglašeni svi oni koji misle da u svjetske globalizacijske procese treba ulaziti promišljeno, a ne apriorno, s određenom dozom identiteta i određenom dozom državnoga suvereniteta!

...Treba se ipak upitati je li model ljudskoga mišljenja i ponašanja kakvoga nudi 'američka demokracija' jedini put kojemu kao nepremostiva i sramotna prepreka stoji sve ono što miriše na 'stari svijet', a to znači i vrijednosti kakve su zagovarale građanske demokracije, nasuprot isključivim vrijednostima koje se reflektiraju kao zagovaranje modela u new age demokraciji... (...)

Uvjerenost u podpunu pravednost rata protiv globalnoga terorizma - s mogućim trećim svjetskim ratom, zašto ne izreći tu tešku riječ - vrši se bez sagledavanja UZROKA koji hrane korijene terorizma, a među kojima je nesumnjivo kao najteži sve radikalnija podjela svijeta na krajnje bogate i krajnje siromašne, a koji će i dalje ostati kao prijetnja, makar se SAD u najavljennom ratu pokaže kao uništavatelj tekućega terorizma" ("Slobodna Dalmacija" - kulturni prilog FORUM od 18. rujna 2001., str. 1.).



Slobodan Inić, u predgovoru knjige Ivana Stambolića **Put u bespuće** (Beograd 1995.), napisao je, da je srbski narod na kraju XX. st. postao "gomila masovnih terorista bez vere i zakona". U to se hrvatski narod uvjeroio u agresivnom ratu Srba protiv demokratskim putem obnovljene hrvatske države (1991.-1995.). Hrvatski zakon o pomilovanju ne odnosi se na one Srbe, koji su u genocidnom ratu protiv Hrvata učinili ratne zločine. A što čini aktualna hrvatska vlast, da uglavljene ratne zločince privede pravdi?

Petorazroka (prije šestorazroka) sve crvenija "trećejanuarska" hrvatska vlast umjesto srpskih ratnih zločinaca progoni Hrvate. Uhićuje i dovodi na "informativne" razgovore hrvatske branitelje bez zakonom propisana postupka. Mjesecima drži u izražnom

zatvoru osobe za koje nikako ne uspijeva naći valjane dokaze o krivnji. Dokazano nevinima, koje je držala u izražnom zatvoru, uobiće se nije izpričala a kamo li da im je nadoknadila barem tvarnu štetu. A ta i takva vlast još se i hvali, da je tek nakon njihova dolazka na čelo države "profunkcionala" pravna država. Svaku kritiku svojih nezakonskih postupaka ova nenarodna vlast naziva "govorom mržnje". Zašto je nazivam nenarodnom? Zbog ovakova njezina odgovora "Kakve veze ima Vlada RH s hrvatskim jezikom." O tome piše Ljiljana Domić:

"g. 2000. smo u Zagrebu, na način koji podsjeća na anegdotu o Sokratu tražili čovjeka - doduše čovjeka od institucije na najvišoj Vladinoj razini, koji će shvatiti, podržati inicijativu i nadzirati njezinu realizaciju, da se u Library of Congres u Washingtonu, stožernoj, odnosno krovnoj planetarnoj biblioteci, doslovce babilonskoj biblioteci, uvede šifra posebno za hrvatski jezik, jer se vodimo pod šifrom srpskohrvatskoga jezika. Nazivi su se odvojili, ali šifra je ostala ista. Zašto? Zato jer je zahtjev za promjenom morao doći s najviše službene razine. Vlada Republike Hrvatske odnosno najmanje Ministarstvo vanjskih poslova, u dogovoru s Vladom, moralo se službenim zahtjevom obratiti američkom State Departmentu. Elabarat o hrvatskom književnom jeziku koji bi podkrijepio takav zahtjev izrađen je davno. Uzeli su ga u obzir u Velikoj Britaniji početkom devedesetih. Doduše, bilo je institucija od kulture koje su se obraćale LC-u (Library of Congres), Leksikografski zavod, HAZU, ali jedno je mišljenje, neslaganje, argumentacija struke, prava intelektualaca, građana, a drugo je službena razina. Vladine instance bile su pravodobno upozorenje da obrate pažnju na problem, postojala je mogućnost kontakta s instancama u State Departmentu, postojali su i rokovi, međutim ništa. Bilo je reakcija i u hrvatskim medijima, primjerice u **Vijencu**. Međutim ništa. Kada se predlagala institucionalna razina s argumentacijom da šifru hrvatskoga jezika u Kongresnoj biblioteci u Washingtonu može promijeniti i dogovoriti samo Vlada RH, odgovor je bio: Kakve veze ima Vlada RH s hrvatskim jezikom" ("Hrvatsko slovo" od 21. rujna 2001., str. 14.).

(nastavit će se)

POLITIČKE PRILIKE U KOJIMA JE STASAO DR. BRANIMIR JELIĆ

(Predavanje održano u prigodi Jelićeva rođendana 28. veljače 2002. u Omišu)

Da bi se lakše shvatilo život i djelo dr. Branimira Jelića, čovjeka koji je cijeli život proveo, pa i dao, u borbi za slobodu hrvatskoga naroda, potrebno je nešto više reći o političkim prilikama dvadesetih i tridesetih godina XX. stoljeća, u kojima je u vrijeme njegova političkog razvitka i stasanja živio hrvatski narod u Kraljevstvu SHS, odnosno od 1921. u Kraljevini SHS i od 1929. u Kraljevini Jugoslaviji.

Kad se svršetkom Prvoga svjetskoga rata našao u vrlo teškim prilikama, kad je nestala Habsburška Monarhija u sastavu koje je većim dijelom bio od 1527., kad je talijanski imperijalizam zaposjedao hrvatsku obalu i kad su protivničke savezničke postrojbe, među kojima su bile i srpske, već bile ušle u Hrvatsku i u Zagreb, kad su se u europskom susjedstvu stvarale nove države, nacionalne i višenacionalne, a u Zagrebu zavladao teror jugoslavenskih i velikosrpskih unitarista, onih koji su mislili da su Hrvati, Srbi i Slovenci jedan troimeni narod, i kad su vi koji su mislili hrvatski bili u zatvoru ili im se prijetilo smrću, hrvatski se narod u takvim prilikama, bez demokratskoga izražavanja, našao u novostvorenoj državi - Kraljevstvu Srba, Hrvata i Slovenaca. Predstavnici, njih 28, koji su krajem studenoga 1918. u Zagrebu u okviru najvišega političkog tijela, Narodnog vijeća Slovenaca, Hrvata i Srba za slavenske zemlje u sastavu bivše Habsburške Monarhije, umjesto da se drže Naputku po kome je u ondašnjim vrlo teškim političkim i drugim prilikama do ujedinjenja s Kraljevinom Srbijom trebalo doći demokratskim putem kroz Narodnu skupštinu i donošenjem Ustava, to su ujedinjenje 1. prosinca 1918. u Beogradu pod utjecajem srpskih i jugoslavenskih unitarista proveli bez ikakvih uvjeta i tako hrvatski narod prepustili na milost i nemilost velikosrpskoj kamarili u toj državi u kojoj je od početka zavedena vlast srpskoga naroda nad ostalim narodima, bez obzira na njihovu državnu tradiciju, prošlost, kulturu i sve ono što jedan narod drži posebnim etničkim bićem.

Krvavi plodovi ujedinjenja

Već na sam dan «ujedinjenja» u zajedničku državu, dakle 1. prosinca 1918., unitaristički su krugovi svim sredstvima počeli uvoditi velikosrpski centralistički sustav, a dva dana kasnije, 3. prosinca 1918., obustavljen je rad Narodnog vijeća SHS u Zagrebu, tijela koje je pridonijelo stvaranju takve države. Istodobno su sve

Piše:

Dr. Andelko MIJATOVIĆ

autonomne zemaljske vlade podređene središnjoj srpskoj vladi u Beogradu i zakonima Kraljevine Srbije. Takvom ujedinjenju već 2. prosinca 1918. usprotivila se Stranka prava proglašom hrvatskom narodu u kome je zagovarala ujedinjenje svih hrvatskih zemalja u jednu republikansku državu u okviru Države Slovenaca, Hrvata i Srba, proglašene 29. listopada 1918. u Zagrebu. I kad su jugoslavenski unitaristi 5. prosinca 1918. na zagrebačkom Jelačićevu trgu slavili «ujedinjenje», protiv takve države na istom trgu prosvjedovali su zagrebački građani i pripadnici 25. i 53. hrvatske domobranske pukovnije. Na te prosvjedne manifestacije nova vlast je odgovorila strojničkom i puščanom vatrom u kojoj je 16 osoba ubijeno i 20 ranjeno. Taj događaj u hrvatskom narodu izazvao je veliko ogorčenje i antirežimsko raspoloženje koje će trajati koliko i ta država.

Što je sve hrvatski narod doživio i proživio u provođenju te velikosrpske centralističke vlasti, nemoguće je opisati i prikazati u ovome kratkom osvrtu. Razni su i različiti oblici toga velikosrpskog podčinjanja, iskoristavanja i negiranja hrvatskoga naroda bez obzira na njegovu već tisućljetnu državnu tradiciju i događajima u svakom smislu bogatu prošlost i bez obzira na sve ono čime je hrvatski narod tada raspolagao u političkom, gospodarskom, kulturnom i u općem smislu. Prema Hrvatskoj i hrvatskom narodu nije se postavljalo kao prema ravnopravnom čimbeniku u jednoj zajedničkoj državi, nego naprotiv, Hrvatsku i hrvatski narod nastojalo se u svakom smislu pokoriti, iskoristiti i obezvrijediti.

Odmah koncem 1918. u područjima bivše Austro-Ugarske, «prečanskim krajevima», uvedeno je obilježavanje papirnih kruna i unifikacija novčanoga sustava, čime je država u obliku državne takse uzimala 20% vrijednosti tog novca za sebe, a potom je 1920. austro-ugarska kruna, iako su bile iste vrijednosti, zamjenjivana u odnosu 4 krune za jedan srpski dinar, čime je hrvatskom narodu i svemu «prečanskom» pučanstvu nanesena velika novčana, odnosno gospodarska šteta. Poseban odnos u

novoj državi bio je prema intelektualcima i službenicima u državnim službama, osobito prema onima koji su bili hrvatskoga i katoličkog usmjerjenja. Takvi su zaživljavanjem nove države u velikom mnoštvu otpušteni iz državnih službi općenito.

To je u vrijeme nastanka prve poslijeratne političke emigracije, koju su u Austriji činili izbjegli proganjenci: uglavnom bivši časnici austro-ugarske vojske i hrvatskog domobranstva, te pravaši intelektualci i činovnici. Ti izbjegli hrvatski rodoljubi u svibnju 1919. u Grazu su ustrojili odbor Hrvatski komitet, kojega će sjedište kasnije biti preneseno u Beč. Taj je komitet u Madžarskoj radio na osnivanju Hrvatske legije koja bi u pogodnom trenutku prešla Dravu i sudjelovala u oslobođanju Hrvatske. Istodobno je u Južnoj Hrvatskoj, u Splitu, 1919. osnovan tajni odbor koji je radio na ustrojstvu tajne organizacije i dobrovoljačkih postrojbi radi oslobođanja hrvatskih područja okupiranih po Talijanima. Iako je ubrzo okupljeno oko 3000 dobrovoljaca i u okupiranim gradovima ustrojena tajna organizacija, te u Šibenik bilo dostavljeno deset tisuća pušaka, a u Zadar dvanaest tisuća pušaka, do ostvarenja tog nauma nije došlo niti se u tom smislu nešto značajnije dogodilo.



Dr. Branimir Jelić

Vrijedanje i batinanje pojedinaca, skupina i mnoštva bila je stalna praksa nove državne vlasti, što je posebno bilo svakodnevica u vojsci u kojoj su osobito bili vrijedani, zlostavljeni i premlaćivani Ne-Srbi i nepravoslavci. Tako su i s običnim pučanstvom svakodnevno postupali srbjanski oružnici, koji su preplavili čitavu zemlju, također bez nekoga posebnog razloga, često i zbog pripisivanja im republikanstva, batinali, premlaćivali i na najokrutnije načine mučili pojedince i skupine. To će trajati skoro čitavo vrijeme postojanja monarhističke Jugoslavije.

Uz progone pojedinaca i skupina koji nisu bili pristaše unitarne i velikosrpske države i druge oblike presjeke, u tijeku 1919.-1920. u Hrvatskoj su zabranjeni i privremeno ili stalno obustavljeni mnogi listovi i časopisi, zapravo sva ona glasila koja nisu promicala državni unitarizam. Kad su 1920. vojne vlasti po srpskim propisima u Hrvatskoj naredili žigosanje konja i volova i tome se hrvatski seljaci usprotivili, vlast je to proglašila pobunom, u gušenju koje je sudjelovala vojska i oružništvo, pri čemu je u Zagorju i zapadnoj Slavoniji bilo mnoštvo ubijenih, ranjenih, premlaćenih, mučenih i osuđenih na stroge vremenske kazne.

Prekid hrvatske državnosti

Iako je hrvatski narod od 1102. u savezu s drugim državama svoj međunarodni subjektivitet ugrađivao u zajedničku državu, on je za sve to vrijeme i često u vrlo teškim prilikama uspio očuvati glavne oznake svoje državnosti - teritorij, Sabor, bansku instituciju, vojsku, novac, sve do 1921., kad je donošenjem Vidovdanskog ustava, bez hrvatskih političkih predstavnika, ukinućem Hrvatskoga sabora i institucije bana kao vrhovnika hrvatskoga naroda, prekinuta tisućljetna nit hrvatske državnosti. Ubrzo je velikosrpski režim, 1922., hrvatsko državno i etničko područje podijelio u više upravnih područja ("oblasti"), nastojeći pri tome gdje je god bilo moguće da Hrvati budu u manjini. Dotadašnja Hrvatska pod banskom upravom podijeljena je u četiri upravna područja sa sjedištem u Zagrebu, Karlovcu, Osijeku i Vukovaru, Dalmacija je podijeljena u dva područja - splitsko i dubrovačko, a neki su krajevi održnuti od Hrvatske. Tako je Kastavština, jedino što u Istri nisu okupirali Talijani, pripojena ljubljanskemu upravnom području, Međimurje je pripojeno mariborskom području, a Kotor koji je neprekidno od 1420., a i prije, dijelio sudbinu Južne Hrvatske, pripojen je zetskom području.

Državnim ugovorima, Rapalskim 1922. i Rimskim 1924., velikosrpska Kraljevina SHS prepustila je Kraljevini Italiji hrvatsku područja - Istru, bez Kastavštine, otoke

Cres, Lošinj, Lastovo i Palagružu, te grad Zadar i Rijeku, koje je talijanska vojska okupirala 1918.

Srpski unitaristički režim je i na razne druge načine uništavao hrvatski politički razvoj. Kad je 1923. najveća i najutjecajnija hrvatska politička organizacija HRSS dobila 70 zastupničkih mandata u Narodnoj

jedničkoj borbi protiv državnoga centralizma i velikosrpskoga hegemonizma, što su ga tada provodili srpski radikali u suradnji s ostalim srpskim, a i slovenskim i muslimanskim strankama u ukupnom državnom životu, pa i u Narodnoj skupštini. Hrvatski su zastupnici u Narodnoj skupštini u Beogradu najenergičnije nastavili borbu protiv državnoga centralizma, unitarizma, režimskog nasilja i korupcije vladajućih struktura. Tu borbu prekinuo je dobro isplanirani velikosrpski hladnokrvni zločin ubojstvom i ranjanjem skupine hrvatskih zastupnika i hrvatskih političkih prvaka, Stjepana Radića i drugova u Narodnoj skupštini u Beogradu 20. lipnja 1928., uoči skorašnje desete obljetnice života u zajedničkoj državi, navještavajući što čeka hrvatski narod u toj državnoj zajednici u nadolazećem razdoblju.

Skupštinski atentat i prijetnje "amputacijom" Hrvatske

Po poznatoj **Krežinoj** procjeni, tih prvih deset godina u zajedničkoj državi hrvatskom je narodu donijelo 24 političke smrtnе osude, 600 političkih ubojstava i 30.000 političkih uhićenja. Sliku toga stanja upotpunjava činjenica da su se u tih deset godina u državi promijenile 24 vlade od kojih su samo dvije pale u Skupštini, a sve ostale su nastajale i padale voljom kralja Aleksandra Karađorđevića. Takvo stanje još će se više potvrđivati i po bezobzirnosti režima u vladanju, po jačini terora i po brojnosti žrtava. To ubojstvo hrvatskih političkih prvaka izazvalo je opći revolt u Hrvata protiv velikosrpskoga hegemonizma i još je više potaknulo hrvatske oslobođilačke težnje u otporu velikosrpskoj hegemoniji i pridonijelo je još većoj državno-političkoj krizi.

Tada je u velikosrpskim političkim krugovima bilo više nacrta o razgraničenju Veleke Srbije od Hrvatske. Ti velikosrpski nacrti uglavnom su bili maksimalistički i vrlo nepovoljni po hrvatski narod, te su završavali na razgraničenju Virovitica-Una-Bihać-Knin. Iako su još živi Radić i Pribićević u onim vrlo teškim političkim prilikama mogući izlaz iz krize predlagali osnivanje neutralne vlade i raspuštanje skupštine, obnovljena je stara hegemonistička vlast ne-Srbina Slovenci dr. Antonia Korošca koja nije značila nikakvu promjenu režima niti sređivanje političkih prilika u zemlji, a od hrvatskih političara podržali su je jugoslavenski integralističko-orjunaški ideolog dr. Grga Andelićević i Stjepan Barić, prvak Hrvatske pučke stranke, koja je u hrvatskom narodu imala slab utjecaj.

Opća politička i državna kriza, osobito povećana nakon Radićeve smrti 8. kolovoza 1928. nastavljena je i dalje. Iako je skoro čitava međunarodna javnost bila na



Branimir Jelić je uređivao hrvatski list
Hrvatski domobran

skupštini i time postala druga politička stranka, iza srpske Narodne radikalne stranke, zbog toga što je postala član Seljačke internationale, Pašić-Pribićevićeva vlada koncem 1924. zabranila je njezin rad, a njezin predsjednik Stjepan Radić i mnogi drugi bili su zatvoreni. Kad s nakon izbora za Narodnu skupštinu 1925. hrvatsko seljačko vodstvo odreklo republikanizma te priznalo Vidovdanski ustav i monarhiju da bi stranka mogla javno djelovati pod imenom Hrvatska seljačka stranka, pa je čak, radi hrvatskih narodnih interesa ušla i u Pašićevu vladu s pet ministarskih mandata, Radić je bio pušten iz zatvora i sam je postao ministrom prosvjete.

HSS je u vlasti ostao do proljeća 1927. kad je, uvidjevši da srpski radikali ne žele nikakve promjene u ustroju države, prekinuo suradnju s njima i otisao u oporbu. Koncem 1927. Radić je stupio u savez s vodom hrvatskih odnosno prečanskih Srba, Svetozarom Pribićevićem, nekadašnjim poznatim zagovarateljem velikosrpskog centralizma i nacionalnog unitarizma, a koji su se tada u savezu Seljačko-demokratskoj koaliciji našli u za-



Dr. Branimir Jelić u Berlinu 1933.

strani opravdanih zahtjeva hrvatskoga naroda, velikosrpski hegemonistički krugovi u Beogradu su naveliko pripremali uvođenje diktature koju je kralj Aleksandar svojim proglašom i zakonskim mjerama 6. siječnja 1929. i najavio. Tom diktaturom je ukinut Vidovdanski ustav, raspuštena je Narodna skupština, imenovana je diktatorska i apsolutistička vladavina na čelu s generalom **Petrom Živkovićem**, raspuštene su sve oporbene stranke i društva i sindikalne organizacije, uvedene su oštре mjere protiv "svake komunističke, terorističke ili propagandne protudržavne djelatnosti", zabranjeno je održavanje svih javnih zborova i sastanaka bez dopuštenja upravno-redarstvenih vlasti, a i drugim zakonskim propisima nastojalo se učvrstiti i zaštiti taj diktatorski režim. Na takve posupke hrvatski je narod, između ostalog, u Zagrebu u okviru Hrvatske stranke prava na čelu s dr. Antonom Pavelićem odgovorio stvaranjem tajnoga oslobodilačkoga ustaškog pokreta.

Kraljevom odlukom država je prozvana Kraljevinom Jugoslavijom i razdijeljena je u devet banovina kojima je hrvatsko nacionalno područje još više iskomadano, tako da se nastojalo da Hrvati budu gdjegod je moguće u manjini. Tako je dio Južne Hrvatske bio pripojen Zetskoj banovini, a Srijem je dijelom bio pripojen Dunavskoj banovini, sa sjedištem u Novom Sadu, i dijelom Drinskoj banovini sa sjedištem u Sarajevu. I dalje je velikosrpski režim, uz komuniste, najviše progonio Hrvate koji su zagovarali slobodu svoga naroda.

U općem progonu svega hrvatskoga u zatvoru je završio i Radićev nasljednik na

čelu HSS dr. Vlatko Maček, a u emigraciju je, uz druge, otiašao i prvak Hrvatske stranke prava dr. Ante Pavelić da bi uz pomoć hrvatske emigracije i iseljeništva te uz pomoć revisionističkih krugova ver-sajskoga sustava poradio na uspostavi nezavisne hrvatske države. Da bi slomila svaki otpor, vlada generala Živkovića već je od prvoga dana diktature uvela vladavinu bezakonja i najokrutnijeg terora. Uz komuniste, glavnim neprijateljima države proglašeni su hrvatski i makedonski nacionalisti, a progonjeni su i drugi protivnici diktatorskoga režima.

Uz sudske progone viđenijih Hrvata mnogi su i ubijani. U godini 1929. i 1930. na desetine je ljudi, komunista i nacionalista, ubijeno ili u zatvorima umoreno, osuđeno na smrt ili na teške i velike vremenske zatvorske kazne, na stotine i tisuće ih je uhićeno, premlaćivano i mučeno u zatvorima na najokrutniji način. Za 18 mjeseci diktature u policijskim je zatvorima umoren 76 osoba, održano 69 izvanrednih političkih parnica u kojima su tri osobe osuđene na smrt, a 319 osoba na 1201 godinu i 9 mjeseci zatvora. S takvim terorom nastavljeno je i u sljedećim godinama. Tako je 19. veljače 1931. u Zagrebu ubijen poznati povjesničar i sveučilišni profesor dr. Milan Šuffay što je posebno šokiralo i svjetsku javnost. Na pravaškog prvaka i književnika dr. Milu Budaku atentat je izведен 7. lipnja 1932. u Zagrebu. U Zagrebu je 3. rujna 1933. umoren dr. Ivo Pilar, odvjetnik i pisac poznatoga djela "Južnoslavensko pitanje".

Vrijeme nam ne dopušta progovoriti o svim tim zločinima i o svim oblicima tadašnjega državnog terora. Sliku toga stanja upotpunit će i podatak da je oko 200.000 katolika radi službe i napredovanja u službi prešlo na pravoslavlje, itd. itd.

Iako je uboјstvom kralja **Aleksandra** u Marseillesu 9. listopada 1934. oslabila režimska diktatura i dalje je nad Hrvatima provođena velika presija i činjen najveći teror. Po jednom suvremenom letku, od svibanjских izbora do konca 1935., dakle za nepunih osam mjeseci, u Hrvatskoj je ubijeno "dvadeset i šest ljudi u raznim sukobima od žandarske i četničke ruke, više nego u kakvoj bitci u Abesiniji", a da nigdje nisu saopćavana imena krivaca "dok su izdavana rješenja da se naplate od sina naboji s kojima je službeno ubijen otac". Tako je **Ivan Varga** iz Donje Dubrave u Zagorju 1934. za pet naboja kojima je strijeljan njegov otac morao platiti 13 dinara 15 para, pod prijetnjom ovrhe. Po drugom jednom podatku za nepunu godinu 1935.-1936. u Hrvatskoj je uhićeno oko 50.000 ljudi. O tome zločinačkom teroru svjedoče nam sibiranske žrtve iz 1935., kad su jugoslavenski oružnici ubili 15 nedužnih Hrvata, ubojstvo zastupnika **Karla Brkljačića** u Lici

1936., senjske žrtve iz 1937., kad su oružnici iz čista mira ubili šest hrvatskih mladića i jednu djevojku iz Like koji su se na kamionu razdragni vraćali kući nakon tamošnjega koncerta.

Zapravo, nema mjesta u kojem je živio hrvatski narod u monarhističkoj Jugoslaviji, a da nije pridonijelo svoje žrtve na oltar hrvatske domovine. Također i ovdje u Omišu u vrijeme Euharistijskoga kongresa 1932. oružnici su pucali u procesiju bez ikakva povoda i razloga, kad je više od 40 osoba ranjeno, a dvojica mladića su ubijena. O općoj diskriminaciji Hrvata vrlo primjereno svjedoči podatak iz 1937. o zastupljenosti među visokim zapovjednicima, kad od 163 generala kraljevske vojske

POLITIČKE USPOMENE I RAD DRA BRANIMIRA JELIĆA



DR. JERE JAREB

Cleveland: Izdavač MIKO ŠAMIJA, 1982.

Političke uspomene i rad dr. Branimira Jelića skupio je dr. Jere Jareb

samo dva nisu bili Srbi. Položaj Hrvata u Kraljevini Jugoslaviji tek je nešto popravljen kad je srpsko vodstvo pod utjecajem političkih prilika u Europi prihvatio hrvatski zahtjev za političkim rješavanjem hrvatskoga pitanja što je ljeti 1939. dovelo do stvaranja Banovine Hrvatske na području tadašnjih Savske banovine i Primorske banovine te kotara Šida, Iloka, Dubrovnika, Brčkog, Gradačca, Dervente, Travnika i Fojnice, čime je hrvatski narod ostvario na tom području određenu autonomiju.

U ovom kratkom osvrtu nemoguće je sve spomenuti, a što je ilustrativno za prilike u kojima je stasao dr. Branimir Jelić. Zapravo, za čitavo vrijeme njegova života, hrvatski je narod u sukobu s jugoslavenskom i velikosrpskom idejom stradao i krvario, osobito u vrijeme Drugoga svjetskog rata i nakon rata u Križnom putu 1945. i za čitavo vrijeme komunističke Jugoslavije, a što je zapečećeno i njegovom smrću u tuđini 1972.

RADIJE ZABRANA, NEGO MORALNA KOMPROMITACIJA

(UZ 30. OBLJETNICU UDARA NA MATICU HRVATSKU, IV. DIO)

Matica hrvatska 1971. godine imala je već oko 50.000 članova radnika i članova suradnika (kriminalizirajući djelatnost Matice hrvatske, optužnica iz Karađorđeva ustvrdit će stoga da se 1971. u Matici ilegalno oblikovala masovna politička stranka). Nadalje, Matica hrvatska 1971. bila je najveći nakladnik knjiga i najveći nakladnik periodike u Hrvatskoj (središnjica i ogranci Matice objavljivali su 14 časopisa). Nadalje, u travnju 1971. Matica je pokrenula *Hrvatski tjednik*, novine što su se ubrzo tiskale u 130.000 primjeraka, s tendencijom daljnog porasta naklade.

Pisac:

Jozo IVIČEVIĆ

Ono što je u slučaju Matice hrvatske značila Deklaracija (1967.), u slučaju hrvatskog sveučilišta bili su izbori za studentskog prorektora (1971.). Na tim izborima kandidatu prorežimskog Saveza studenata

Hrvatske suprotstavio se nezavisni kandidat - i pobijedio; kao i nakon Deklaracije, vlasti su međutim na taj izbor uzvratile žestokim optužbama te su zahtijevale da se izbor studentskoga prorektora poništi (jer da je ekstremni klerikalac i nacionalist); zaredali su, s time u svezi, studentski zborovi i iz tog zborovanja potekao je politički neovisan Pokret hrvatskih sveučilištaraca, što će potom pobijediti i na izbornim zborovima u Savezu studenata Hrvatske, dotadašnjoj političkoj "transmisiji" Saveza komunista.

Osim Matice hrvatske i hrvatskoga sveučilišta, odnosno Pokreta hrvatskih sveučilištaraca, u hrvatskome nacionalnom pokretu 1971. isticale su se i brojne ine udruge hrvatskih intelektualaca (udruga književnika, udruga ekonomista, udruga pravnika, primjerice).

U povjesnoj usporedbi: prije nacionalnog pokreta 1971. hrvatski intelektualci - književnici ili jezikoslovci, recimo, ili pak sveučilištarci - nisu nikad bili tako utjecajan društveni čimbenik, osim u doba hrvatskoga narodnog preporoda, u prvoj polovici devetnaestoga stoljeća. U suvremenoj pak usporedbi: i drugdje u komunističkome svijetu oporba komunističkom totalitarizmu, protjerana iz politike, oglašavala se u kulturnoj sferi, a mjestom duhovnog otpora bivala je i crkva - osobito katolička, i osobito u Poljskoj i Hrvatskoj.

Hrvatska javnost pretežno nije bila naklonjena ni komunizmu, ni Jugoslaviji, nego je, pretežno, priželjkivala samostalnu i demokratsku hrvatsku državu. No izgleda da se takva država uspostavi tad nije bilo, pa je nacionalni pokret 1971. težio tome da hrvatsku državu ponajprije uspostavi unutar države u kojoj je Hrvatska bila, postupnim reformiranjem te države (Jugoslavije). U povjesnoj usporedbi: izgleda za samostalnu hrvatsku državu tradicionalno nije bilo, pa je hrvatska politika tradicionalno uglavnom bila reformistička (tako preporodni "ilirski" narodni pokret, kojim novija hrvatska povijest počinje, hoće hrvatsku državu reformiranjem Habsburške Monarhije; potom se pravaši u neko doba doduše uzdaju u propast Monarhije, u ratu s Francuskom ili Rusijom, no kad se to nije zabilo, priklanjuju se i oni zamislili hrvatske države u sklopu preuređene Habsburške Monarhije; potom, u prvoj Jugoslaviji Stjepan Radić i narodni pokret što ga je Radić potaknuo zahtijevaju hrvatsku državu u sklopu južnoslavenske zajednice konfederativnoga tipa; potom je ustaški pokret objavio da hoće nezavisnu hrvatsku državu, ali je 1941. pristao i na državu ograničena, pa i bitno ograničena suvereniteta; potom je, nakon Sedamdeset prve, i Hrvatska demokratska

1/ Veselica Dr Marko
 2/ Veselica Dr Vladimir
 3/ Djordan Dr Šime
 4/ Bušić Ante
 5/ Gotovac Vlado
 6/ Šošćić Dr Drvoje
 7/ Ivičević Bakulić Jozo
 8/ Juras Dr Jure
 9/ Glibota Ante
 10/ Baćić Ante
 11/ Pavletić Vlatko
 12/ Tudjman Dr Franjo

Bakarićev rukopis: naputak s optužbom za kontrarevoluciju pojedinaca i nacionalizam Matice hrvatske

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

zajednica taktički pristajala na hrvatsku državu što bi bila u sklopu reformirane, konfederativne Jugoslavije). Povijesno uvjetovanoj reformističkoj tradiciji sukladno, hrvatski nacionalni pokret Sedamdeset prve ponudio je svojevrsni dvostruki "povijesni kompromis" - i komunistima u Jugoslaviji i Jugoslaviji. Sedamdeset prve hrvatska je javnost bila voljna pristati na Jugoslaviju, za neko vrijeme barem - no pod uvjetom da se Jugoslavija postupno reformira u zajednicu suverenih nacionalnih država, konfederativnoga tipa. Pod tim uvjetom hrvatska je javnost bila voljna pristati i na to da komunisti ostanu na vlasti u Hrvatskoj. Taj "povijesni kompromis" u Hrvatskoj Sedamdeset prve kao da je počeo funkcionirati: vodstvo SKH zauzimalo se za reformu jugoslavenske federacije, k tomu, to je vodstvo, sve u svemu, ipak toleriralo svojevrstan politički pluralizam u Hrvatskoj (što je nastajao "politizacijom" hrvatske javnosti); za uzvrat, hrvatska je javnost hrvatskim komunistima stala povlađivati - ako su se, i kad su se, zauzimali za reformiranje Jugoslavije i komunizma u Jugoslaviji.

S time u vezi: u nacionalnome pokretu Sedamdeset prve sudjelovale su osobe različitih političkih uvjerenja - u rassponu od suvremene parlamentarne ljevice do suvremene parlamentarne desnice; taj nacionalni pokret immanentno je stoga težio demokratskim promjenama u komunističkoj Hrvatskoj - ali isticao je, uglavnom, tek državnopravne zahjeve; fiksacija na nacionalno pitanje nije, međutim, neka hrvatska politička nastrandost, nego je znamen neslobodna naroda.

Političko-poličijski udar na Maticu hrvatsku

Na ad hoc sazvanome sastanku predsjedništva SKJ 1. prosinca 1971., u Karadordjevu, J. Broz Tito proglašio je, međutim, da je u Hrvatskoj u tijeku nacionalistička kontrarevolucija što bi htjela uspostaviti hrvatsku državu nalik ustaškoj NDH; u središtu te kontrarevolucije da je pak kontrarevolucionarna grupa u Matici hrvatskoj. Nevolja teorije o kontrarevolucionarnoj urobi u Matici hrvatskoj bila je u tome što optužnica iz Karađorđeva dokaza o nekakvoj urotničkoj grupi u Matici hrvatskoj niti je imala, niti je mogla imati: tu "grupu" optužnica iz Karađorđeva jednostavno je prigodno izmisnila.

U toj neprilici, u Izvršnome komitetu SKH smislili su da se "kontrarevolucionarna grupa" u Matici hrvatskoj sama oda ili da je pak uprava Matice hrvatske prokaže. Naime, u razgovoru s predsjednikom i potpredsjednikom Matice predstavnik Izvršnog komiteta SKH (Josip Vrhovec) usprotivio se kolektivnoj ostavci uprave Matice hrvatske - nego da bi Matica hrvatska "trebala izlučiti neke pojedince, ili da to učine oni sami". Na dramatičnoj "posljednjoj večeri" Upravnoga odbora Matice hrvatske - na sjednici toga tijela 20. prosinca 1971. - prevagnulo je, međutim, stajalište da Matica hrvatska ne smije pristati na "unutrašnju diferencijaciju", nego da Upravni odbor Matice hrvatske podnese kolektivnu ostavku (prije toga kolektivnu su ostavku bili podnijeli Izvršni odbor Matice i uredništvo Matičina glasila, *Hrvatskoga tjednika* - i te ostavke popratili su izjavama u kojima i Matica hrvatska i *Hrvatski tjednik* odbacuju optužbe iz Karađorđeva). Kad je predsjednik Matice hrvatske nakon sjednice Upravnoga

VII Privodenje i pretraga stanova:

1) VESELICA dr MARKO, Zagreb, Nikole Demarje 15.

Izvodi ekipa: 1) Vuković FRANO
2) Đukelić druge
3) Potisec Fran
4) _____

2) VESELICA dr VLADIMIR, Zagreb, Matijašević 47.

Izvodi ekipa: 1) Jelčić GREGOR u Višnjem Trgu
2) Krunić Milivoj (Knežev. tuz)
3) Đurić Vlastimir
4) _____

3) ĐODAN dr ŠIME, Zagreb, Siget broj 22-b.

Izvodi ekipa: 1) Pesut druge
2) Mandarić Milivoj
3) Rudajić Luka
4) _____

4) BUŠIĆ BRUNE ANTE, Zagreb, Varšavska 13,
vrči se samo pretraga stana, jer se na-
lazi u pritvoru i potvrdava

Izvodi ekipa: 1) Žečak Niko
2) Andrić Luka
3) _____

5) GOTOVAC VLADO, Zagreb, Božidara Adžije 4.

Izvodi ekipa: 1) Gotsorac Milivoj
2) Barić Milivoj
3) Ukić Jure
4) _____

6) ŠOŠIĆ dr HRVOJE, Zagreb, Božidara Maslarića 4.

Izvodi ekipa: 1) Čelaić Rade
2) Đurić Dragutin
3) Čubrilo Vinko

7) IVIČEVIĆ BAKULIĆ JOZO, Zagreb, Martićeva 12.

Izvodi ekipa: 1) Heđićević Zeljko
2) Kružić Niko
3) Klišanić Jure
4) _____

8) JURAS dr. JURE, Zagreb, Draškovićeva 27.

Izvodi ekipa: 1) Drašković Franjo
2) Đurić Radivoj
3) _____

9) GLIBOTA ANTE, Zagreb, Bosanska 10 (kod Se-
dak Števka).

Izvodi ekipa: 1) Glibotić Željko
2) Medićević Rade
3) _____

10) BAČIĆ ANTE, Zagreb, Mlinarska 53.

Izvodi ekipa: 1) Veljanović Dragan
2) Setek Milivoj
3) _____

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

*Anđelina Mihaljević
Anđelina Mihaljević
članice skupštine Matice hrvatske*
VIII Pretraga stanova kod osoba koje se ne privode. (ove osobe privode se samo u onom slučaju ako se pretragom pronađe materijal neprijateljskog sadržaja):

1) BABIĆ STJEPAN, Zagreb, Babunićeva 52.

Izvodi ekipa: 1) Zaborski Živoj
2) Kučan Štefan
3) _____

2) BALETIĆ ZVONIMIR, Zagreb, Badešova 34.

Izvodi ekipa: 1) Zeljko Čavčić
2) Tukel Štefan
3) _____

3) BARIŠIĆ MIKO, Zagreb, Dobri dol 9/I.
Primjerice je u to doba bio član Matice hrvatske

Izvodi ekipa: 1) Dalek Štefan
2) Dalek Štefan
3) _____

4) ČUDINA ŽELJKO, Zagreb, Martićeva 19/II.

Izvodi ekipa: 1) Soraj Čavčić
2) Štefan Štefan
3) _____

5) DOMINKOVIĆ IVAN, Zagreb, Čazamska 6b.

Izvodi ekipa: 1) Štefan Štefan
2) Jurić Željko
3) _____

6) GAŽI IVICA, Zagreb, Mirogojska 45.

Pretragu je potrebno izvršiti u poduzeću "Vinoprodukt", Vođnikova 12 i njegovu vi-kendicu koja se nalazi u Zaprešiću - Jablanici:

Izvodi ekipa: 1) Funko Štefan
2) Agoril Štefan
3) _____

7) GAMULIN GRGA, Zagreb, Trg Republike 3/IV.

Izvodi ekipa: 1) Duke Štefan
2) Concentrate Štefan
3) _____

8) KERŽEVIĆ BRUNO, Zagreb, Leskovčeva 20/III.
Pretragu je potrebno izvršiti u poduzeću "Jugomineral", Brade Štefki 25.

Izvodi ekipa: 1) Jadranko Hrvoje
2) Cike Štefan
3) _____

9) LAJTMAN IVAN, Zagreb, Trnaka 35-a.

Izvodi ekipa: 1) Marijan Štefan
2) Tiskov Štefan
3) _____

10) MILAS IVAN, Zagreb, Zapruđe 25.

Izvodi ekipa: 1) Čekan Štefan
2) Štefan Štefan
3) _____

odbora telefonski obavijestio Izvršni komitet SKH da u Matici hrvatskoj ne će biti pojedinačnih ostavki, začuo je odgovor: "Onda ne će biti ni Matice hrvatske".

Udar na Maticu hrvatsku zbio se u noći 11. siječnja 1972. Te noći, sustavno i sinkronizirano, prostorije središnjice Matice hrvatske te njezinih ograna i povjereništava, diljem Hrvatske, policijski su zaposjednute, a Matičina je dokumentacija zaplijenjena (na temelju te dokumentacije policijski će biti provjeravano svih oko 50.000 članova Matice hrvatske: nastajali su tako indeksi zabranjenih ljudi, u razne svrhe); iste te noći zaredala su i privođenja i sa-slušavanja dužnosnika Matice hrvatske i uhićena je ona navodna središnja "kontrarevolucionarna grupa" u Matici hrvatskoj.

Potom, na suđenju toj navodnoj kontrarevolucionarnoj središnjici - optužnica će ustvrditi kako je "kontrarevolucionarna grupa" stvorila unutar Matice hrvatske ilegalnu političku stranku i s pomoću te ilegalne organizacije da je pokrenula nacionalistički "masovni pokret" u Hrvatskoj; posebice, kontrarevolucionarna središnjica u Matici hrvatskoj da je potaknula Pokret hrvatskih sveučilištaraca; potom da je potaknula i štrajk na Hrvatskom sveučilištu, a studentskim štrajkom da je htjela potaknuti opći štrajk u Hrvatskoj; općim štrajkom da bi pak bila paralizirana dje-latnost i sve javne službe u Hrvatskoj - i time da bi otpočeо izravan "kontrarevolucionarni napad" na društveno-politički poredak u Hrvatskoj. Izravnim "kontrarevolucionarnim napadom" kontrarevolucionarna središnjica u Matici hrvatskoj da je Hrvatsku htjela nasilno odcijepiti od Jugoslavije, te da je zapravo htjela obnoviti ustašku NDH.

Zlokobna Bakarićeva uloga

U tu svrhu središnja "kontrarevolucionarna grupa" u Matici da se povezala i s fašistoidnom hrvatskom političkom emigracijom, a, k tome, da je uspostavila i mrežu zasebnih svojih subverzivnih uporišta u inozemstvu (u Sjedinjenim Državama, u zapadnoj Europi i Australiji - to da su prividno bila kulturna društva Hrvata u dijaspori); s tom navodnom kontrarevolucionarnom središnjicom u Matici hrvatskoj optužnica je povezivala i gerilsku "Bugojansku grupu" što se ljeta 1972. iz inozemstva ubacila u Bosnu i u Hrvatsku.

Uzorno staljinistička, optužnica "kontrarevolucionarnoj grupi" u Matici hrvatskoj nije bila namijenjena tek toj navodnoj "grupi", niti samo Matici hrvatskoj - namijenjena je bila hrvatskom "masovnom pokretu" uopće, smišljena je da bi bila lažan alibi za masovne progone u Hrvatskoj. Inače, reforme u smjeru konfederalizacije Jugoslavije, iz 1971., nakon Karađorđeva nisu opozvane, dapače, ustavni amandmani iz 1971. recipirani su u jugoslavenski ustav iz 1974. - ali su te reforme nakon Karađorđeva svedene na puke političke rituale. Iza ustavnopravnog privida, u Jugoslaviji nakon Karađorđeva osnažena je pak Brozova apsolutistička vladavina, učvrstilo se komunističko jednostranačje i jednoumje. S time u vezi: za razliku od desnoga totalitarizma, komunistički totalitarizam ne će da je totalitarizam, već hoće da je demokracija - taj totalitarizam imanentno je shizoidan, vazda se prerašava (pa je tako i Staljinov ustav iz 1936. sovjetskim građanima zajamčio sva moguća demokratska prava: i politička, i socijalna, i nacionalna).

SJEĆANJA I SVJEDOČENJA

nebitno

11) PAVIETIĆ VLATKO, Zagreb, Bubetićeva 7.

Izvodi ekipa: 1) Milutin Slobodan
2) Vukovarac Kraljević
3) Cetanić Vlado
4) _____

12) PEJOVIĆ DANILO, Zagreb, Primorska 3.

Izvodi ekipa: 1) Bjeloruski vojsko
2) Kalid Drčan
3) _____

13) ŠEGVIĆ NEVEN, Zagreb, Gajeva 7. Pretragu treba izvršiti i u Arhitektonskom fakultetu, Kačićeva 26.

Izvodi ekipa: 1) Ostojić Milos
2) Kršić Josip
3) _____

14) ŠEROAR TVERKOV, Zagreb, Ilica 188/I.

Izvodi ekipa: 1) Jerković Roko
2) Sato Boško
3) _____

15) TUĐMAN dr FRANJO, Zagreb, Mažorova 59.

Izvodi ekipa: 1) Šijan Muntar
2) Zeljko Čimac
3) Janisl Bišo
4) Gvozde Komšić
5) _____

16) VAUPOTIĆ MIROSLAV, Zagreb, Čakovečka 3-a/IV.

Izvodi ekipa: 1) Vogres Živko
2) Tonci Šepeš
3) _____

17) VICE VUKOV, Zagreb, Mažuranićev trg 4.

Izvodi ekipa: 1) Olić Brane
2) Črnjarević Ratko
3) _____

IX Zadaci Staba akcije:

- Analizira izvještaje o informativnim razgovorima.
- Proučava i određuje valjanost privremeno odusmetog materijala.
- Sastavlja obrazloženje o isvršenju pretraga na stenova kod enih osoba protiv kojih se ne podnosi krivična prijava.
- Sastavlja krivične prijave i posebne izvještaje.

STAB AKCIJE

Komunistička Jugoslavija napisljeku se ipak raspala - a i morala se raspasti. Jugoslavija je bila mjesto raznih naroda, raznih vjera, raznih civilizacijskih tradicija (pa stoga i mjesto različitih kolektivnih mentaliteta i vrijednosnih sustava), a bila je i mjesto raznih razina gospodarskog razvitka (pa Jugoslavijom nije tek razdjeljena između europskog Zapada i europskog Istoka, već i razdjeljena između globalnog Sjevera i globalnog Juga). Druge takve države u Europi nije bilo. Jugoslavija je bila umjetna tvorevina par excellence.

Komunizam pak - zbiljski, povijesni komunizam - u svima svojim inaćicama politički vazda je bio policijska država, duhovno vazda je bio jednoumlje, materijalno vazda je bio društvo oskudice. Kao alternativa građanskome društvu zapadnjačke civilizacije - u tome svojemu navodno povijesnom poslanju - komunizam je bivao besmislen. U pitanju, napisljeku, stoga nije bilo hoće li Jugoslavija i komunizam propasti, nego kad će se to i kako će se to zbiti.

U usporedbi sa svim inim europskim komunističkim državama, pa i u usporedbi s euroazijskim Sovjetskim Savezom - u Jugoslaviji se to zbilo na najgori način. Sedamdeset prva bila je pak prigoda da se zbude bez dramatičnih potresa, postupno i nenasilno. No hrvatski narodni pokret Sedamdeset prve nastao je spontano, bio je samosvojan i, samim time, nije bio kompatibilan s apsolutnom monarhijom u titoističkoj Jugoslaviji. Isto tako, uspostavljajući suverene nacionalne države, ni konfederalizacija Jugoslavije nije bila kompatibilna s apsolutnom monarhijom u titoističkoj Jugoslaviji. Apsolutizma u Jugoslaviji, komunističkog jednostranačja i jednoumlja u Jugoslaviji - toga se pak Tito i titoistička "čvrsta jezgra" nipošto nisu bili voljni odreći; u Karađorđevu to se definitivno ispostavilo. U Karađorđevu očitovala se tako tek puka volja za moći, bezobzirna i bezumna.

O hrvatskome nacionalnom pokretu 1971. zaključio bih da je to bio reformistički pokret što je pretežno težio samostalnoj i demokratskoj hrvatskoj državi - ali tek u posljednjoj konzekvenciji. U međuvremenu, hrvatsku državu taj je pokret htio uspostaviti reformiranjem postojeće države, odnosno postupnom konfederalizacijom i demokratizacijom komunističke Jugoslavije. Nasilno slovinši Sedamdeset prvu u Hrvatskoj, Tito i titoistička "čvrsta jezgra" u SKH i SKJ onemogučili su prigodu za mirnu i postupnu tranziciju iz komunizma i Jugoslavije. Za ono što se potom zbilo u Jugoslaviji - za Vukovar, za Srebrenicu, za Kosovo i za sve ono što ti toponimi danas znamenuju - odgovorni stoga nisu tek Slobodan Milošević i velikosrpski nacionalizam: suodgovorni za to su i Broz Tito i hrvatski titoisti, i suodgovorna za to je Brozova uzdanica i miljenica, njegova JNA. A o Matici hrvatskoj 1971. godine zaključio bih: u hrvatskome nacionalnom pokretu Sedamdeset prve Matica hrvatska bila je osobito poticajno središte. U udaru na taj nacionalni pokret, nakon Karađorđeva, Matica hrvatska bila je stoga izvrgnuta osobito teškome progonom, te nakon 11. siječnja 1972. više nije mogla djelovati. Doduše, Matica hrvatska mogla je i nakon Karađorđeva opstati - no pod uvjetom da se moralno kompromitira. Pod tim uvjetom, međutim, Matica hrvatska niti je htjela, niti je smjela opstati.

(Svršetak)

TRAŽE SE

Nisam siguran da smo ovih trinaest, a i koju godinu ranije iskoristili uvijek na najkorisniji način da bismo nešto saznali o našoj prošlosti i slobodini pokoljenja koje je zahvatilo Drugi svjetski rat. Podsjetimo se da je još u pravi čas bila utemeljena od Hrvatskog sabora komisija za ispitivanje zločina nad Hrvatima tijekom Drugog svjetskog rata i u poslijeratnom razdoblju. Zvali su je Vukovjevićevom komisijom, jer je on u njoj vedrio i oblačio a da nije imao pojma o metodologiji povjesnih istraživanja. Ne znam tko

Piše:

Branimir DONAT

je iz državnog budžeta osim njega primao plaću za nj, kako se danas vidi "temeljito" neobavljeni posao. Ne znam nikoga tko se tamo meritorno okušao u poslu, čiji se teren prvenstveno nalazio u pismohranama, a tek onda pod zemljom.

Da su Hrvati ubijani u tu neprijepornu povijesnu i društvenu činje-

nicu nitko nije sumnjao osim spomenute komisije koja je svoju djelatnost svela na sakupljanje i brojenje kostiju. Kosti su dio te mračne povijesti, ali one ne otkrivaju svu morbidnost i izopačenost onih koji su nad Hrvatima vršili retoriju. Vreće sakupljenih kostiju dokaz su za koji smo svi znali ali one i njihov broj ne otkrivaju mašineriju ubijanja, krvnike prikrivaju, a još manje označuju i tumače pretpostavke i (eventualno) ideološko opravdanje tih zločina u glavama samih zločinaca i u tadašnjim društvenim mehanizmima.

Znamo da smrt vodi anonimnosti ali isto tako znamo da su ubijeni bili živi ljudi s vlastitim životnim pričama, poznatim društvenim položajem i vrlo individualnim sklonostima, a o tome su sva ta istraživanja sustavno mukom šutjela. I šutnja je zločin; ona je oblik opasnog suučesništva. Zato se valja boriti protiv zločina ali i onih koji ih iz raznih razloga (pa i neupućenosti u problem) prikrivaju, mimoilaze ili krivotvore.

Izreći ću jednu istinu od koje se nacionalni katastrofici groze, a ona se temelji na mnogim primjerima da su pojedinačna istraživanja o zabranjenom ipak bila moguća, osobito na području umjetnosti, kulture, športa. Na području politike to je bilo mnogo teže ali su ipak neki vrlo važni dokumenti bili objavljeni u djelima koja su bila pisana da bi se osporio i skriveni dio povijesne istine. Problem interpretacije nedavne prošlosti bivao je tako stavljan u nadležnost osobne unutarnje slobode i sposobnosti da se uz pomoć dopuštenog korigira službena, ideološki posvećena slika povijesti.

O tome da je malo tko zadovoljan situacijom u kojoj se nalazimo, više

OMLADINA

SADRŽAJ

Jelašić dr. Franjo: Na pragu trećega decenija	1
Jožev: Dugovanje »Omladini«	5
Majtin Zlatko: Dvije pjesme	7
Majer Vjekoslav: Od plinske laterno do nebodera	8
Cvitko Gabrijel: U carstvu moje majke	11
Delorko Olinko: Kratak zapis	12
Lendić Ivo: Nova hrvatska omladina — novi hrvatski čovjek	12
Kovačić Goran Ivan: Kraljevstvo zlatnih brežuljaka	17
Latković Radovan: Hrvatski srednjoškolci i Matice Hrvatske	20
Majstić Zlatko: Prva pjesma	25
Dugački Mira: Ženska suradnja u »Omladini«	28
Gjuric Dragutin: Hrvatska kulturna pitanja	29
Jakševac Stjepan: Ispušnjak	40
Jakić Tomislav: Na brodu do Grčke	41
Mežnarović Ivica: Naše seljačke majke	45

LISTAK

Perinić Luka: Hrvatski slikari	46
Peroš Vilim: »Seljaci« Vladislava St. Reymonta	48
Majtin Z.: Ante Kovacević, Od danas do sutra	51
Jurčić dr. M.: Dizdarević Abdullatić, Bosansko-hercegovački muslimani Hrvati	52
Petris Hijacint: Stefan Zweig, Triumf i tragika Erasma Rotterdamskoga	52
Petris Hijacint: Hiljadu najljepših novela, sv. 88—90	56

SLIKE

Račić Josip: Dječak	3
Babić Ljubo: Studentica	9
Karas Vjekoslav: Djecarae	15
Crnčić M. Cr.: Vrbnik	21
Kirin Vladimir: Senosna Branka	27
Csikoš-Sesija B.: Pletâ	33
Mujadžić Omer: Žetelica	39
Riznica Atenjana u Delfima (fotografija)	43
Amfiteater u Delfima (fotografija)	44

1936
/37

je nego jasno i pritom smo za takvo stanje u svakoj prilici optuživali vlast. I ona baš kao i sadašnja nisu očito poticali takva istraživanja na pravi način, ali unutarnja plahost i slutnja da ono što će biti otkriveno nije joj uvijek, osobito dijelu u prethodnim režimima diskreditirane javnosti drago, uvjetovala je novim konformizmom u kojem je, kad god je to trebalo mitologija zamjenjivala povijest. No ostaje otvoreno pitanje, jesu li samo vlasti uvijek bile doista krive da je ostalo mnogo neobavljenog posla i da smo se malo po malo privikli da je ono što je nekome pojedinačno poznato doista sve znano o tom pitanju ili događaju, odnosno u kojoj je mjeri to u suprotnosti s istinom nekog drugog.

Da je doista tako može se navesti niz primjera.

U rješavanju tih neobavljenih poslova (koje iz dana u dan postaju sve više i *neobavljava*) kao prvo valja postaviti pitanje, što smo to propustili uraditi ili što smo krivo uradili, a potom pokušati odgovoriti zašto je to tako i zbog čega je na nekim istraživačkim poslovima urađeno tako malo, neoprostivo malo i još tome nekompetentno i u najmanju ruku loše. Da bi se ustanovilo stanje u jednom poduzeću ili trgovini, potrebna je inventura. Inventure su nužne i narodima kako bi se prerastalo sve ono poznato, ali i ono slučajno skriveno, odnosno svjesno prikrivano. Prvu veliku inventuru valjalo je uraditi 1990. kada je stvorena država. Zna se da nije nastala ni od čega, a zna se i gdje se nalazi. Obzirom da je njezina uspostava odredila i okvire naše postojećine, zna se da su njeni temelji ubicirani na postojećem i stvarnom terenu i u konkretnom vremenu. Konačno treba postati svima jasno da je Hrvatsku iz snova zamijenila neka, pa makar i ovako nesavršena Hrvatska izjave. Stoga konačno valja protrljati krmeljive oči i istini, odnosno činjenicama pogledati u oči.

Stoga je bilo nužno jasno označiti što je to u nju ušlo, što je izgubljeno, a odmah potom i kakve su posljedice tih dobitaka, odnosno gubitaka? Tko je tim promjenama u oba smjera bio najviše pogoden. Da li pojedinac, njegova obitelj, naraštaj kome je pripadao ili pak i domovina u cijelosti, odnosno država u kojoj svaki takav gubitak nije na prvi pogled zamjetljiv, ali je ipak uočljivo svako slabo funkcioniranje cjeline?

U tom smo pogledu posve zatajili, jer umjesto da se suočimo s trenutnim činjenicama, više smo se bavili projekcijama, željama i konstatacijama da je nešto bilo naše, a da to naše više nije naše. Pitanje nepravde zamjenjivalo je odgovore kako je do toga došlo. Zbog tih dijalektičkih promašaja znali smo sve gubitke, unaprijed su bili i poznati krivci, ali težina tih gubitaka nagađala se i procjenjivala onako od oka i srca, a ne na temelju dostupnih (što uvijek ne znači i dotad poznatih) činjenica.

Jedna od velikih tema te neobavljenih (ili pak vrlo loše obavljenih) nacionalne inventure bio je, ali je primjerice i nadalje ostao Bleiburg! Objavljeno je mnogo knjiga, puno je zabilježeno uspomena, ali jednoga sintetskog rada s pouzdanim činjenicama nismo uradili do danas. Znamo da postoje pojedini popisi žrtava, ali njihovo postojanje valja zahvaliti u prvom redu Crkvi i župnicima u krajevima koji su u prošlosti, kao i u ovom ratu najviše stradali. O nekom metodološkom pristupu nigdje ni govora.

Iako je ideja antifašistički interpretirane novije hrvatske povijesti službena (a moguće ju je interpretirati da su neki predstavnici HSS-a bili u emigraciji pa čak i članovi emigrantske vlade, a to znači da se antifašistička strana nije sastojala isključivo od komunista), to ne znači da o drugoj strani treba šutjeti ili pak dopustiti da ona sama o sebi govori s puno resentimana i osjećaja frustriranosti. Očito, Hrvatima či-

njenice smrde. Upravo zato što je neka povijesna tema dalje od suvremenosti, toliko se o njoj piše s više žara i srazmjerno s njim, toliko manje vjerodostojnog istraživanja. Hrvati su kao narod okrenuti usmenoj tradiciji i pričanju oko ognjišta, odnosno sijelu i prelu. Pritom je uvijek bitno pričanje, a ne ono što se pripovijeda. Upravo zato nitko ne osjeća potrebu da se u postojeću križaljku činjenica unose novi podaci i da se nešto dosad određeno aproksimativno jasnije odredi stvarnim i provjerениm činjenicama.

U mom nezadovoljstvu što je u minulom razdoblju urađeno, odnosno bolje rečeno neurađeno na području istraživanja novije hrvatske povijesti (političke, gospodarske itd) postoji i područje kojim se i bavim. I tu vlada *horror vacui*, jer poslije toliko smrti i žrtava koje su obilježile težinu gubitaka u redovima hrvatske inteligencije, pisaca i novinara, a kojima se od zgode do zgode nešto i pisalo, shvatio sam da postoji i jedno veliko i posve neistraženo područje u kojem vidim samo smrt do smrti, jamu do jame, grob do groba, a najčešće svega toga nema baš kao i onih u kojima bi morale ležati njihove kosti.

O mladim hrvatskim književnicima, odnosno književnim poletarcima koji su se javili uoči Drugoga svjetskog rata i njegovim tijekom ostale su bijele i tamne mrlje. Tamne su one koje obilježavaju imena mlađih pisaca za koje se pouzdano zna da su nestali, odnosno da su ubijeni u djelomice poznatim ili pak neznanim okolnostima. Bijele mrlje obilježavaju imena mlađih autora o čijem se nestanku ništa ne zna. O njima ponekad uopće ništa nije poznato, osim ono nekoliko pjesama, proza ili kritičkih napisa koju su ostali tiskani u nekoj reviji, novinama ili zaboravljenoj knjizi. Dio krivice da se o jednim i drugima zna malo ili ništa mislim da snosim i ja, jer iako sam se bavio piscima koji su na bilo koji način bili žrtve komu-

nizma (o tome sam i objavio i knjigu *Društvo hrvatskih žrtvovanih pjesnika*, Zagreb, 1998.), u kojoj sam bavio njihovim književnim radom, a onda kada sam ulazio u analizu što se s njima zbivalo poslije 9. svibnja 1945., osvijedočio sam se na koliko krivih podataka, mitskih interpretacija i posve neutemeljenih svjedočanstava istraživač nailazi na svakom koraku i shvatio da ih mogu spomenuti samo u slučaju ako ne postoji ništa drugo vjerodostojnije. Spomenuti, kažem, ali s jasno naznačenom upitnošću navedenih podataka.

Najviše sam se opekao na slučaju književnog kritičara franjevca Andrije Radoslava Glavaša. Na mnogo sam mesta nalazio svjedočanstva o tome kako je ubijen bez suđenja, iako sam kasnije, kada je knjiga izašla, saznao da o procesu protiv njega postoje sudski spisi uredno pohranjeni i dostupni u Državnom arhivu. Izvori na koje sam se oslanjao bili su iz redova fratarske zajednice, ali pokazalo se ponovo da su nepouzdani i da je mitsko tumačenje jednog zločina ljudima bliže od suhoparnih sudskeh dokumenata.

Spomenuo sam da trenutno obrađujem djelo i sudbinu nekoliko mladih pisaca koji su se u hrvatskoj književnosti pojavili uoči ili tijekom Drugog svjetskog rata. Dostupne tekstove sam pročitao i nije bilo teško ustanoviti da je njihov književni rad uklopljen u slijed postojećih kontinuiteta, ali isto tako da je uočljiv i odmak od poetika i interesa tada već afirmiranih hrvatskih pisaca od njih starijih svega pet do deset godina. O tome da se u njihovim skromnim ostvarenjima u kojima se nazire nikada do kraja ostvarena darovitost došao sam jednostavnim putem - čitanjem onog što su napisali i što je do danas sačuvano. Međutim, kada sam pokušao rekonstruirati njihov život, socijalnu pripadnost, političku orijentaciju i, na kraju, kako su nes-

tali, započeli su problemi. Takvih podataka ima vrlo malo ili pak ih jednostavno nema, baš kao što nema ni onih o kojima bi morali svjedočiti.

Nestali su krišom. Njihova je generacija danas ili mrtva ili vrlo stara. Pojedinačna anketiranja njihovih vršnjaka pokazala su se uglavnom netočna i potvrđivala su jednu od ranije poznatu mi istinu. Naime, da je ljudsko sjećanje vrlo krhko, a još je fragilnije ako se pod presijom pedesetgodišnje stvarnosti svaka pomisao na to vrijeme i na osobe koje su ga obilježavale sistematski potiskivala. Tako sam naišao sam na slučaj da se slikar koji je ilustrirao prvu (i jedinu) zbirku jednoga takо nestalog mladog pjesnika, iako rodom iz istog grada, pravio da se gotovo ništa ne sjeća, iako je tu knjižicu stihova čak i ilustrirao grafikama (bila mu je to prva oprema knjige), a tako se što jedva može zaboraviti. Očito prestrašen, starac se nije sjećao ničega ili je pak strahovao da bi mu obnova tih mučnih uspomena otežale još ono malo života što ga ima pred sobom.

Ovaj sam tekst naslovio TRAŽE SE! ne zato što je riječ o policijskoj istrazi, nego o posljednjem pokušaju da među populacijom kojoj su pripadali, među ljudima koji su prošli kroz pakao i iz kojeg su izašli živi, nađem nekog tko bi pomogao da sredim nekoliko biografskih rečenica nužnih da bih upotpunio ono što sam doznao iz njihovih tekstova.

Spominjem kao prvog ZVONIMIRA KATALINIĆA. O njemu znam puno, jer nije nestao nego je sedamdesetih godina umro u Južnoj Americi na padinama Anda, međutim, nije mi poznat dio njegova rada tijekom rata. Ne nalazi se na popisima ratnih zločinaca ali postoje neke indicije da je radio u UNS-u, u odsjeku koji se bavio sektorom za angloameričku kontrašpijunažu. Vrijedan je podatak da se

poslije krvoločnog umorstva Karimarka, prvaka ustaške studentske organizacije na Sveučilištu što su ga izveli luburićevci, krio i nijednu noć nije boravio na istom mjestu.

Pitam zna li itko nešto o VLADIMIRU (VLADI) MILIČEVIĆU autoru nekoliko vrijednih eseja koji je objavljivao svoje tekstove na stranicama *Plave revije*, *Hrvatskog naroda* i student-skog lista *Plug?* Znam da se iza imena DOMINKO CVETIN krio tada mladi isusovac JOSIP MRAVAK, ali osim da se našao u Južnoj Americi ne znam ništa više. Čini mi se da je svećenik (ili bogoslov) i NIKOLA ŠABIĆ, koji je između ostalog napisao vrlo dobar esej o Nikoli Šopu, ali isto tako i niz izvještaja s bojišta.

I ZDRAVKO BRAJKOVIĆ jedan je od tih upitnika. Doduše, dragocjene podatke sačuvala je njegova sestra, ali bilo bi dobro da nađem i na neke druge koji bi zacijelo pripmogli da rekonstruiram te okrutne godine u kojima su mnoge nade tada mlade hrvatske književnosti bile sustavno ubijane.

TRAŽE SE ne samo zato da bismo mogli uokviriti njihove pojedinačne sudbine, nego da bismo od zaborava otrgnuli dio povijesti koja je sada žrtvom nečiste savjeti onih koji su ih ubili, ali i nas koji o tome konformistički ravnodušno šutimo. OVO PIŠEM DA BIH EVENTUALNO POTAKAO ONE MALOBROJNE KOJI O TIM SUDBINAMA IŠTAZNADU, DA MI JAVE, DA EVENTUALNA ZAPAMĆENJA ZABILJEŽE I DOSTAVE MI NA ADRESU: BRANIMIR DONAT, ZAGREB, PRILAZ GJ. DEŽELIĆA; TEL. 01/3775-362 ILI 098 209-169. Hvala na svakoj obavijesti. Hvala u moje ime i ime onih o čijim životima jedva išta znam, a mislim da bi se nešto trebalo znati, i to uz što je moguće manje mitoloških elemenata.

PRILOZI ZA BIOGRAFSKI LEKSIKON HRVATSKIH POLITIČKIH UZNIKA (IV.)

159. BRIŽAN, Vlatko (Anton) - rod. 27. 4. 1927. u Vel. Brgudu, kotar Rijeka. Politički djelovao u skupini u Opatiji. Osuđen presudom Okr. sud Rijeka K. 104/49 na 3 god zatvora. Pitur-ličilac. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, Beogradu i Makarskoj gdje je i radio na prisilnom radu pretežito građevinske poslove. Bolesti kao posljedica zatvora: reuma i oštećenje gušterice.

160. BRKANOVIĆ, Branko (Filip) - rod. 16. 4. 1930. u Makarskoj. Politički djelovao samostalno i u skupini u Dubrovniku. Đak učiteljske škole. Osuđen presudom Okr. sud Dubrovnik K13/49-5 na 3 god. zatvora i 3 god. "prst na usta". U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški. Na prisilnom radu bio na Lonjskom polju, Dubovac ciglana, autocesta, Novi Beograd i obavljao teške fizičke poslove. Bolesti kao posljedica zatvora: infarkt, miocardia, i dr.

161. BRKIĆ, Veronika, (Jure) rod. - 14. 7. 1929. u Saborškom, kotar Ogulin. Politički djelovala samostalno u Saborškom. Osuđena presudom Vojnog suda na Novoj Vesi u Zagrebu 1946. godine na 1 god. zatvora. Domaćica. U vrijeme uhićenja neudata.

162. BRKLJAČA, Ante (Bozo) - rod. 15. 8. 1957. u Slivnici, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini u zadarskom kraju. Osuđen presudom Okr. sud Zadar K-7/78 po čl. 134. st. 2, 157 na 8 mjes. zatvora. Pomorac. U vrijeme uhićenja neoženjen.

163. BRKLJAČA, Ive (Joso) - rod. 3.1.1957. u Slivnici, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini u zadarskom kraju. Osuđen presudom Okr. sud Zadar K-7/78-23 po čl. 134. st. 2, 157 na 8 mjes. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen.

164. BRKLJAČIĆ, Ana (Jure) 1.1.1924. u Brušanima, kotar Gospic. Politički djelovala u skupini u Brušanima. Osuđena presudom Okr. nar. sud. za Liku K. 30/1945 6 mjes. zatvora i gubitak grad. prava na 3 god. Težakinja. U vrijeme uhićenja neudata. Na prisilnom radu radila u polju. Posljedice zatvora: psihička i fizička trauma.

165. BRKLJAČIĆ, Kata (Frane) - rod. 28. 6. 1922. u Trnovcu, kotar Gospic. Politički djelovala u skupini u Trnovcu. Osuđena presudom vojnog suda u Gospicu na 3 god. zatvora. Kućanica. U vrijeme uhićenja neudata.

166. BRNOS, Stjepan (Ivo) - rod. 6. 3. 1930. u Bilalovcu, kotar Kiseljak. Politički djelovao samostalno u Bilalovcu. Osuđen presudomokr. sud Sarajevo na 1 god. i 6 mjes. zatvora. Poljoprivrednik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac 9 djece. Kaznu izdržavao u Sarajevu. Na prisilnom radu radio razne fizičke poslove na radilištima u Sarajevu.

167. BROZOVIĆ, Luka (Marko) - rod. 25. 7. 1907. u Ogl. Hreljinu, kotar Ogulin. Politički djelovao samostalno u Ogulinu. Osuđen presudomsuda Delnice 1945. po čl. 3.t. 4 i 5 na 3 god. zatvora. Radnik. U vrijeme uhićenja oženjen i otac 3 djece. Kaznu izdržavao u Lepoglavi, a na prisilnom radu obavljao obične fizičke poslove.

Priredio:

Jure KNEZOVIĆ

168. BRULJA, Berislav (Blaž) - rod. 12. 7. 1933. u Vrbovskom, kotar Rijeka. Politički djelovao u skupini u Vrbovskom. Osuđen presudom Okr. suda Ogulin K 422/56 po čl. 3. KZ na 8 mjes. zatvora i zabrana kretanja izvan mjesta. Strojobravar. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Delnicama i Vrbovskom. Na prisilnom radu obavljao bravarske poslove.

169. BRZOVIĆ, Anto (Ilija) - rod. 1927. u Šujici, kotar Livno. Politički djelovao u skupini u Šujici. Osuđen presudom Vrhovni sud Sarajevo 519 ili 619/50 po čl. na 5 god. zatvora i gub. građ. prava na 3 godine, te zabranu javnog nastupa. Službenik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Foči.

170. BUBNIJIĆ, Nikola (Lovro) - rod. 25.11.1942. u Melinima, kotar Banja Luka. Politički djelovao samostalno u Nova Ves, općina Srbac. Osuđen presudom Okr. sud Banja Luka K-171/72 na 10 mjes. zatvora. U vrijeme uhićenja oženjen i otac dvoje djece.

171. BUC, Franjo (Franjo) - rod. 06.10.1927. u Lipovljanim, kotar Novska. Politički djelovao samostalno u JNA. Osuđen presudom vojn. sud Beograd 1948. na 3 god. zatvora. U vrijeme uhićenja vojnik. Neoženjen. Kaznu izdržavao u Zabeli, Požarevac. Na prisilnom radu radio krojačke poslove.

172. BUC, Franjo (Andrija) - rod. 31.10.1905. u Lipovljanim, kotar Novska. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom prijekog vojn. suda Nova Gradiška zbog pripadnosti dom. vojsci, izdržao 2 mjes. zatvora. Krojač. U vrijeme uhićenja oženjen i otac dvoje djece.

173. BUCIĆ, Petar (Pavao) - rod. 28. 7. 1923. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom kotarskog suda Obrovac 1946. na 2 mjes. zatvora i zabranu kretanja. Brijač. U vrijeme uhićenja oženjen bez djece. Kaznu izdržavao u Zadru.

174. BUDANKO Marica (Stjepan) - rod. 15. 5. 1926. u Jerovcu, kotar Ivanec. Politički djelovala samostalno u Lepoglavi. Osuđena odlukom OZN-e 1946. na 1 mjes. zatvora. Krojačka. U vrijeme uhićenja udata i mati jednog djeteta.

175. BUDIĆ, Vanda (Ivan) - rod. 7. 8. 1921. u Povljima, kotar Split. Politički djelovala u skupini u Zagrebu. Osuđena presudom vojn. sud Zagreb 38 od 31.1.1946. po čl. 11. zak. o kriv. djel. prot. nar. i drž. na 4 god. zatvora i gub. grad. prava. Službenica. U vrijeme uhićenja neudata. Kaznu izdržavala u St. Gradiški, Požegi, Ek. Vrbovcu. Na prisilnom radu radila u praonici, krojačnici, rad na zemljji, rad u kancelariji.

176. BUDIMIR Ilijia (Nikola) - rod. 18. 7. 1921. u Fojnici. Politički djelovao u skupini logorima, vojsci. Osuđen presudom vojni sud X. div. JNA Sl. Požega, 148/45 po čl. 4,8; vojni sud Beograd 532/52 po čl. 255 i 258.

177. BUDOR, Ivan (Stjepan) - rod. 28.10.1920. u Moravču, kotar Zagreb. Osuđen presudom vojn. sud vojn. oblasti "za-

grebačke" 619/45 po čl. 13 i 14 na 20 god. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Krojač. Posljedice zatvora: distrofija mišića.

178. BUHA, Ante (Šimun) - rod. 16.10.1909. u Velušiću, kotar Drniš. Politički djelovao samostalno u Vinkovcima i Drnišu. Osuđen presudom vojn. sud oblasti za Dalmaciju 249/45 po čl. 14. U.V.S. na 4 god. zatvora i gub. grad. prava na 5 god. Rudar. U vrijeme uhićenja oženjen i otac jednog djeteta. Kaznu izdržavao u Lepoglavi. Na prisilnom radu obavljao rudarske poslove, između ostalog tunel kod Gata. Posljedica zatvora: reumatizam.

179. BUKOVAC, Ivan (Martin) 8.12.1926. u Kuterevu, kotar Gospić. Politički djelovao u skupini u Liki. Osuđen presudom okr. nar. sud za Liku u Gospiću K 51/1946. počl. 3. na 10 god. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen.

180. BULJAN, Nediljko (Ivan) - rod. 1933. u Podbablju, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno u Šibeniku. Osuđen presudomokr. sud Šibenik 1974. po čl. 118 KZ na 1 god. zatvora. Strojobravar. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški i na prisilnom radu obavljao bravarske poslove.

181. BULJAN-KLAPIRIĆ, Dalibor (Ante) - rod. 1944. u Vinjanima Donjim, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno u Imotskom i Makarskoj. Osuđen presudom Općinskog suda Makarska 1973. god. po čl. 119 i 289 st. 1 i 3 na 8 mjes. zatvora. Automehaničar. U vrijeme uhićenja oženjen i otac jednog djeteta. Kaznu izdržavao u Turopolju i na prisilnom radu obavljao građevinske rade.

182. BULJAN-KLAPIRIĆ, Nenad (Ante) - rod. 1948. u Imotskom. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom Općinskog suda Makarska 1974. po čl. 119 KZ na 6 mjes. zatvora. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Turopolju. Na prisilnom radu obavljao razne fizičke poslove.

183. BULJUBAŠIĆ, Jure (Jure) - rođ. 1913. u Zagvozdu, kotar Imotski. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudomokr. sud Split 1951. po čl. 120 KZ na 1 god. zatvora. Zemljoradnik. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Splitu. Na prisilnom radu obavljao razne fizičke poslove.

184. BURČUL, Božidar - rođ. 1. 6.1949. u Galovcu, kotar Zadar. Politički djelovao u skupini u Zadru. Osuđen presudomokr. sud Zadar K 4/72-8,1972. po čl. 119. st. 1. na 1 god. zatvora. Radnik. U vrijeme uhićenja neoženjen.

185. BURČUL, Ivan (Marko) - rođ. 2.1.1935 u Galovcu, kotar Zadar. Politički djelovao samostalno u Zadru. Osuđen presudomokr. sud u Zadru K 39/78 po čl. 157. U vrijeme uhićenja oženjeni otac dvoje djece. Kaznu izdržavao u Lepoglavi.

186. BUŠIĆ, Milica(Jozo) - rođ. 1927. u Vinjanima Donjim, kotar Imotski. Politički djelovala samostalno u Imotskom. Pod istragom 1947. god. 9 mjeseci u zatvoru. Domaćica. U vrijeme uhićenja udata.

187. BUTURAC, Ana (Valent) - rođ. 3.7.1926. u Ciglenici, kotar Garešnica. Politički djelovala u Garešnici. Osuđena presudom div. vojni sud Zagreb 1110/46 po čl. 11 na 1 god. zatvora i gub. grad. prava na 1 god. Službenica. U vrijeme uhićenja neodata. Kaznu izdržavala u Požegi. Na prisilnom radu radila ratarske i razne druge poslove.

188. BUZUK, Ana (Pero) - rođ. 27.10.1928. u Čalikovcu, kotar Kiseljak. Politički djelovala u skupini u Čalikovcu. Osuđena presudom UDB-e Kiseljak 1949. g. na 1 godinu zat-

vora. U vrijeme uhićenja neodata. Kaznu izdržavala u Kiseljaku. Na prisilnom radu radila poljoprivredne poslove.

189. BUŽANČIĆ, Ivan - rođ. 12.11.1911. u Lećevici, kotar Split. Politički djelovao u skupini u Splitu. Osuđen presudom 39/50-5 na 3 god. zatvora. Metalski radnik. U vrijeme uhićenja oženjen, otac dvoje djece. Kaznu izdržavao u Željezari Sisak, Novi Beograd, rudnici. Na prisilnom radu radio kovačke poslove.

190. CAHA, Srećko (Franjo) - rod. 12.10.1921. u Sisku. Politički djelovao u skupini u Zagrebu. Osuđen presudom okr. sud Zagreb K-139/48-17 na 4 god. zatvora i gubitak grad. prava. Inženjer kemije. U vrijeme uhićenja oženjen bez djece. Kaznu izdržavao na prisilnom radu u Lonjskom Polju i autocesti gdje je obavljavao manualni rad.

191. CAPAN, Mate (Josip) - rođ. 24. 8.1926. u Tounju, kotar Ogulin. Politički djelovao samostalno. Osuđen presudom div. vojni sud Sarajevo 1945. na 6 god. zatvora. Krojač. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u Stolcu i Sarajevu. Na prisilnom radu obavljao krojačke poslove.

192. CAPAN, Stjepan (Josip) - rođ. 22.11.1912. u Tounju, kotar Ogulin. Politički djelovao samostalno u Tounju. Osuđen presudom kr. sud Delnice 1945. po čl. 11. ZOKD na 2 god. zatvora. Stolar. U vrijeme uhićenja oženjen bez djece. Kaznu izdržavao u Lepoglavi Delnicama. Na prisilnom radu obaljao stolarske poslove.

193. CERANIĆ, Josip (Mate) - rođ. 7. 8. 1931. u Ogulinu. Politički djelovao samostalno u Ogulinu. Osuđen presudom suda u Rijeci 1985. po čl. 133 st. 1. i 2. na 2 god. zatvora. Postolar. U vrijeme uhićenja oženjen i otac troje djece. Kaznu izdržavao u St. Gradiški, Lepoglavi i Rijeci. Na prisilnom radu obavljao zidarske poslove.

194. CERANIĆ, Josip (ml.) (Josip) - rođ. 16. 4. 1965. u Ogulinu. Politički djelovao u skupini u Ogulinu. Osuđen presudom sud u Rijeci 1985. god. po čl. 133 st. 1 i 2 na 1 god. zatvora. Zidar. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u KPD Goli Otok. Na prisilnom radu obavljao razne fizičke i zidarske rade.

195. CERJANEC, Marko(Ivan) - rođ. 29. 9.1930. u Stojavnicu, kotar Karlovac. Politički djelovao samostalno u JNA (Niš). Osuđen presudom vojn. sud u Nišu K 165/54 na 4 god. zatvora. Student na Bogosl. fakultetu u Zagrebu. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u KPD Niš, Žarkovo Beograd. Na prisilnom radu obavljao fizičke poslove. Posljedice zatvora: reuma i pojave psihičkog stresa.

196. CEROVSKI, Tonka (Ambrozij) - rođ. 8. 9. 1914. u Draganovcima, kotar Koprivnica. Politički djelovala samostalno - pomagala skrivenim ranjenicima s križnog puta. Osuđena presudom Okr. suda Bjelovar Kz. 239/45 po čl. 3. t. 11. na 15 godina zatvora i gubitak građanskih prava na 10 godina. U vrijeme uhićenja časna sestra. Kaznu izdržavala u Požegi. Posljedica zatvora: tuberkuloza pluća, bolesti srca i nogu.

197. CIMERMAN, Feliks (Amalija) - rođ. 18. 5. 1927.U Strigovcu, kotar Čakovec. Politički djelovao u skupini u Strigovcu. Osuđen presudom okr. sud Varaždin III. a K 465/1947. na 5 god. zatvora i gubitak građanskih prava. Učitelj. U vrijeme uhićenja neoženjen. Kaznu izdržavao u St. Gradiški i Fužinama. Na prisilnom radu radi na izgradnji hidrocentrale. Posljedice zatvora: srčane tegobe, bubrezi.

(nastavit će se)

SUDSKA PRAKSA U PRILOG POLITIČKIH ZATVORENIKA

(DVIJE PRESUDE OPĆINSKOG SUDA U ZAGREBU)

Posl. br. LXXXVIII-Pn-8295/01

U IME REPUBLIKE HRVATSKE

PRESUDA

Općinski sud u Zagrebu po sucu toga suda Luki Matkoviću, kao sucu pojedincu, u pravnoj stvari tužitelja **Tomislava Kutle** iz Širokog Brijega, Bosna i Hercegovina, zastupan po Dinku Jonjiću, odvjetniku u Imotskom, protiv tuženika **Republika Hrvatska**, zastupana po DORH, radi naknade štete, nakon zaključene glavne i javne rasprave dana 21. siječnja 2002. g. u nazočnosti zamjenika pomoćnika tužitelja, Domagoja Jonjića, odvjetnika u Zagrebu, i zamjenice Državnog pravobranitelja RH, Ljiljane Ivošević, istoga dana,

presudio je:

Tužena je dužna tužitelju isplatiti iznos od 14.782,50 kn zajedno sa zakonskim zateznim kamatama prema čl. 1. Uredbe o visini stope zatezne kamate, tekuće od 01. 01. 1999. g. do isplate, kao i naknaditi mu trošak postupka u iznosu od 1.769,00 kn, zajedno sa zakonskim zateznim kamatama tekućim od donošenja presude do isplate, sve u roku od 15 dana pod prijetnjom ovre.

Obrazloženje

Tužitelj u tužbi i prilozima navodi da mu je rješenjem Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske Klasa: 140-09/96-09/47, Urbroj: 50304/4-99-01 od 22. studenoga 1996. g. priznato svojstvo bivšeg hrvatskog političkog zatvorenika u razdoblju od 12. svibnja 1973. g. do 12. svibnja 1974. g., što iznosi ukupno jednu godinu. Prema odredbama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, tuženica mu za svaki dan proveden u zatvoru dugoje 54,00 kune. Taj iznos je dospio 28. prosinca 1998. g., međutim, da mu je tuženica isplatila samo dio dospjele obveze, i to u obliku isplate jedne četvrtine, koja je nazvana akontacijom od 4.927,50 kn. Ta isplata uslijedila je temeljem rješenja Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske Klasa: 140-09/96-09/47, Urbroj: 50304/4-99-01 od 22. ožujka 1999. g.

Tužitelj drži da je posrijedi isplata s naslova naknade štete i da je tužena u zakašnjenju s isplatom.

U odgovoru na tužbu, tužena ističe prigovor apsolutne nenađežnosti suda i predlaže odbacivanje tužbe, držeći da se radi o upravnoj stvari, za čije je rješavanje isključivo nadležna Vlada Republike Hrvatske, odnosno njezina Administrativna komisija. To je tijelo, po ocjeni tužene ovlašteno odlučivati o svojstvu tužitelja kao bivšeg hrvatskog političkog zatvorenika, o visini naknade koja mu pripada, te o dinamici isplate te naknade, pri čemu se tužena poziva na Naputak o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (NN 18/2001). Tužena je u spis priložila i Odluku o kriterijima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima od 28. ožujka 2001. g., iz koje proizlazi da će se naknada isplaćivati u četvrtinama, u obliku akontacija.

Iz odgovora na tužbu proizlazi da tuženica osporava i visinu tužbenog zahtjeva, pri čemu ističe da sud u slučaju da odbije prigovor apsolutne nenađežnosti, treba utvrditi ukupnu visinu naknade koja tužitelju pripada, od čega treba odbiti isplaćenu akontaciju.

U dokazanom postupku sud je izvršio uvid u Rješenje kojim se tužitelju priznaje pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, Odluku o kriterijima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima u 2001. g.

Tužbeni zahtjev je osnovan.

Među strankama nije sporno da je tužitelj bivši hrvatski politički zatvorenik i da mu je tužena temeljem rješenja Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske Klasa: 140-09/96-09/47, Urbroj: 50304/4-99-01 od 22. ožujka 1999. g. priznala takvo svojstvo u pogledu razdoblja od jedne godine, što ukupno čini 365 dana. Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika (NN br. 34/95 - pročišćeni tekst, 164/98 i 109/01) predviđa da će tužena svakom bivšem političkom zatvoreniku za svaki dan proveden u zatvoru isplatiti 54,00 kn, što bi značilo da ukupna obveza tužene prema tužitelju s tog naslova iznosi 19.710,00 kn. Tužitelj dijelom prešutno, a dijelom priloženim rješenjem od 22. ožujka 1999. g. priznaje da mu je tužena isplatila iznos od 4.927,50 kn, pa se i ta činjenica može držati nespornom.

Sporno je, je li sud nadležan za odlučivanje u ovoj pravnoj stvari i je li tužena u zakašnjenju s preostalom isplatom ili je ovlaštena tužitelju isplati naknadu u obrocima po vlastitom nahođenju.

Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika kao lex specialis ne isključuje sudsку nadležnost za odlučivanje u ovoj pravnoj stvari. Naprotiv, on određuje kategoriju građana (bivšim političkim zatvorenicima) daje dodatna prava, ali im time ne oduzima niti bi mogao oduzeti prava koja imaju po općim propisima. Prema stajalištu ovog suda, tužiteljevo je potraživanje zapravo potraživanje naknade štete pretrpljene za vrijeme zatvora. U prilog tome govori činjenica da se sredstva u Državnom proračunu, osigurana za isplatu naknada političkim zatvorenicima, jasno definiraju kao "naknada štete bivšim političkim zatvorenicima" (npr. NN 118/2000, str.



Posl. br. LXXXVIII-Pn-8295/01

U IME REPUBLIKE HRVATSKE
PRESUDA

31

Općinski sud u Zagrebu po sucu toga suda Luki Matkoviću, kao sucu pojedincu, u pravnoj stvari tužitelja **Tomislava Kutle** iz Širokog Brijega, Bosna i Hercegovina, zastupan po Dinku Jonjiću, odvjetniku u Imotskom, protiv tuženika **Republika Hrvatska**, zastupana po DORH, radi naknade štete, nakon zaključene glavne i javne rasprave dana 21. siječnja 2002. g. u nazočnosti zamjenika pomoćnika tužitelja, Domagoja Jonjića, odvjetnika u Zagrebu, i zamjenice Državnog pravobranitelja RH, Ljiljane Ivošević, istoga dana,

presudio je:

30. 1. 02.

Tužena je dužna tužitelju isplatiti iznos od 14.782,50 kn zajedno sa zakonskim zateznim kamatama prema čl. 1 Uredbe o visini stope zatezne kamate, tekuće od 01. 01. 1999. g. do isplate, kao i naknaditi mu trošak postupka u iznosu od 1.769,00 kn, zajedno sa zakonskim zateznim kamatama tekućim od donošenja presude do isplate, sve u roku od 15 dana pod prijetnjom ovre.

Obrazloženje

Tužitelj u tužbi i prilozima navodi da mu je rješenjem Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske Klasa: 140-09/96-09/47, Urbroj: 50304/4-99-01 od 22. studenoga 1996. g. priznato svojstvo bivšeg hrvatskog političkog zatvorenika u razdoblju od 12. svibnja 1973. g. do 12. svibnja 1974. g., što iznosi ukupno jednu godinu. Prema odredbama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, tuženica mu za svaki dan proveden u zatvoru dugoje 54,00 kune. Taj iznos je dospio 28. prosinca 1998. g., međutim, da mu je tuženica isplatila samo dio dospjele obveze, i to u obliku isplate jedne četvrtine, koja je nazvana akontacijom od 4.927,50 kn. Ta isplata uslijedila je temeljem rješenja Administrativne komisije Vlade Republike Hrvatske Klasa: 140-09/96-09/47, Urbroj: 50304/4-99-01 od 22. ožujka 1999. g.

Tužitelj drži da je posrijedi isplata s naslova naknade štete i da je tužena u zakašnjenju s isplatom.

U odgovoru na tužbu, tužena ističe prigovor apsolutne nenađežnosti suda i predlaže odbacivanje tužbe, držeći da se radi o upravnoj stvari, za čije je rješavanje isključivo nadležna Vlada Republike Hrvatske, odnosno njezina Administrativna komisija. To je tijelo, po ocjeni tužene ovlašteno odlučivati o svojstvu tužitelja kao bivšeg hrvatskog političkog zatvorenika, o visini naknade koja mu pripada, te o dinamici isplate te naknade, pri čemu se tužena poziva na Naputak o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (NN 18/2001). Tužena je u

4149). Vrhovni sud Hrvatske ocijenio je da Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika ne isključuje pravo političkom zatvoreniku da naknadu štete protiv Republike Hrvatske ostvaruje pred sudom, jer odredba čl. 11 tog propisa "ne oduzima prava, koja inače pripadaju po općim propisima" (Izbor odluka Vrhovnog suda Hrvatske broj 1/1999, str. 97-98). Aktualna sudska praksa u Republici Hrvatskoj, pa tako i praksa Općinskog suda u Zagrebu, u cijelosti slijedi ovakvo stajalište Vrhovnog suda. Iz svega proizlazi, da je sud nadležan za odlučivanje u ovoj pravnoj stvari, pa je tuženičin prigovor absolutne nenađežnosti neosnovan.

Druge je pitanje je li tužena ovlaštena tužitelju isplatiti naknadu u obročima. Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika, u redakciji koja je bila na snazi u trenutku nastanka obvezopravnog odnosa, kao i u redakciji koja je bila na snazi u trenutku dospjeća tuženičke obvezе, tj. stupanjem na snagu Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 164/98), kao i u trenutku podnošenja tužbe, nije predviđao obročnu isplatu. Takvu (obročnu) isplatu nije predviđao ni Naputak o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima.

To znači da je tužena jednostrano promijenila dinamiku podmirenja obvezе, a kako za takvo postupanje u dvostrano obveznom odnosu nema zakonskog uporišta, nego se njime, štoviše, stvara pravna nesigurnost i dovode u pitanje temeljna načela obveznog prava, to je tuženičko postupanje nezakonito. Ni Odluka o kriterijima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima u 2001. g., datirana 28. ožujka 2001. g., na koju se tužena također poziva, ne daje tuženoj pravo na jednostranu promjenu dinamike podmirenja obvezе, jer je donesena nakon nastanka njezine obvezе i nakon dospjeća te obvezе. Ta Odluka ne može djelovati retroaktivno, jer Ustav Republike Hrvatske u čl. 87 st. 2 propisuje da uredbe na temelju zakonske ovlasti ne mogu djelovati unatrag, a u čl. 89. st. 5 iznimno dopušta da retroaktivno mogu djelovati samo pojedine odredbe Zakona. Argumentum a contrario, to znači da uredbe i podzakonski akti, poput spomenute Odluke ne mogu djelovati retroaktivno.

Tužena se u odgovoru na tužbu i tijekom raspravljanja nije pozvala na Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001), koju u čl. 2 predviđa obročnu isplatu u četvrtinama i to prema mjerilima koje će svake godine posebno urediti stalno radno tijelo Vlade Republike Hrvatske. Ovim je propisom prvi put u ovu problematiku uvedena obročna isplata. Za potrebe ove pravne stvari potrebno je ocijeniti na koji se način tumači i primjenjuje čl. 4 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001). Taj propis, naime, predviđa da će se "postupci po zahtjevima za ostvarivanje prava utvrđenih Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika, podnijetim do dana stupanja na snagu ovog zakona, dovršiti po odredbama ovog Zakona". Pitanje je odnosi li se odredba citiranog čl. 4 i na ovu pravnu stvar, ili se njom reguliraju samo upravni postupci koji su u tijeku, tj. postupci za priznanje svojstva bivšeg političkog zatvorenika.

Stajalište je ovog suda da se čl. 4 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001) odnosi isključivo na upravne postupke. Uporište za takav stav ovaj sud nalazi već u činjenici da je ova novela Zakona potaknuta stavom Ustavnog suda, da je određivanje roka za podnošenje zahtjeva za priznanje svojstva bivšeg političkog zatvorenika, kao što je to bilo u ranijoj redakciji Zakona, protuustavno. S druge strane, predlagач novele Zakona, Vlada Republike Hrvatske, kao jedan od razloga za donošenje Zakona navodi sprječavanje "budućih" sudske postupaka za isplatu naknade, što upućuje na to da ni za predlagajuća ratio legis nije bio pokušaj naknadnoga legislativnog interveniranja u već pokrenute parnične postupke.

Napokon, pri ocjenjivanju treba li ili ne treba u ovoj pravnoj stvari primijeniti čl. 4 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001), ovaj sud ima na umu, da Ustav Republike Hrvatske u čl. 89 st. 4 propisuje da zakoni i drugi propisi ne mogu imati povratno djelovanje. Čl. 89 st. 5

Ustava predviđa da iznimno iz opravdanih razloga samo pojedine odredbe mogu imati povratno djelovanje. Kad bi se, međutim, čl. 4 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001) primijenio i na parnične postupke, koji su pokrenuti prije stupanja na snagu tog propisa, zapravo bi se stvorila situacija u kojoj se retroaktivno primjenjuje sve ili bar većina odredaba ranije redakcije tog Zakona. Time bi se povrijedio Ustav i narušila pravna sigurnost. Budući da je tužitelj podnio tužbu u trenutku kad je zakonska regulativa bila jasna, retroaktivna primjena novog Zakona povrijedila bi načelo jednakosti građana pred sudom.

Stoga, po mišljenju ovog suda, odredbe Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001), ne utječu na odlučivanje u parničnim postupcima koji su pokrenuti prije stupanja na snagu tog propisa.

S obzirom na ovdje obrazloženo pravno stajalište ovog suda, potrebno je meritorno odlučiti o postavljenom tužbenom zahtjevu.

Među strankama nije sporno da je tužena priznala tužitelju svojstvo bivšega političkog zatvorenika u pogledu razdoblja od ukupno jedne godine, što ukupno čini 365 dana. Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika kognitivnom normom predviđa da će tužena svakom bivšem političkom zatvoreniku za svaki dan proveden u zatvoru isplatiti 54,00 kn, što bi značilo da ukupna obveza tuženice prema tužitelju s tog naslova iznosi 19.710,00 kn. Budući da tužitelj dijelom prešutno, a dijelom priloženim rješenjem priznaje da mu je tužena isplatila iznos od 4.927,50 kn, proizlazi, da ostatak njezine obvezе s tog naslova iznosi 14.782,50 kn, što je iznos zatražen tužbom, pa je prigovor tužene u pogledu visine tužbenog zahtjeva neosnovan.

Odluka o kamataima temelji se na odredbi čl. 277 st. 1 ZOO-a i čl. 2 st. 2 Zakona o zateznim kamataima, dok je stopa određena čl. 1 Uredbe o visini stope zatezne kamate (NN 76/96). S obzirom na to, da je obveza tužene dospjela stupanjem na snagu Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 164/98), a da je tužiteljica zatražila kamate nakon tog razdoblja, to je tužiteljev zahtjev i u pogledu početka toka zakonske zatezne kamate osnovan.

Odluka o trošku temelji se na odredbi čl. 154 st. 1 Zakona o parničnom postupku. Tužitelju je u skladu s vrijednosti predmeta spora važećom odvjetničkom tarifom i priloženim troškovnikom, priznat trošak sastava tužbe s prijedlogom za oslobođenje od obvezne plaćanja pristojbe, što prema Tbr. 7.1 i 8.2 iznosi 45 bodova plus 25%, te zastupanje na ročištu 05.12.2001. g. i 21. siječnja 2002. g. po Tbr 9.1 iznos od 45 bodova (2x45 bodova), što iznosi ukupno 1.450,00 kn, na što se obračunava PDV po stopi od 22%, ili ukupno 1.769,00 kn.

Tužitelj je u tužbi i u troškovniku zatražio da se nadoknadi trošak "dangube".

Kako za takav zahtjev nema zakonskog uporišta, sud je zahtjev u tom dijelu odbio.

Slijedom navedenog, presuđeno je kao u izreci.

U Zagrebu, 21. siječnja 2002. g.

Sudac:

Luka Matković, v. r.

POUKA O PRAVNOM LIJEKU:

Protiv ove presude nezadovoljna stranka ima pravo žalbe. Žalba se podnosi putem ovog suda u roku od 15 dana od dana primitka prijepisa iste, na Županijski sud u Zagrebu.

DNA/

- pun. tužitelja
- pun. tužene

Za točnost отправка
Biserka Čuljak

**U IME REPUBLIKE HRVATSKE
PRESUDA**

XXIII-Pn-8332/01-5

Općinski sud u Zagrebu po sucu toga suda Suzani Žunić Vukelić kao sucu pojedincu u pravnoj stvari tužitelja STANKA KRTALIC iz Mostara, koju zastupa punomoćnik Dinko Jonjić, odvjetnik iz Imotskog, protiv tuženice REPUBLIKE HRVATSKE zastupana po Općinskom Državnom Odvjetništvu RH, Građansko - upravni odjel, Zagreb, Gajeva 30 a, radi naknade štete, nakon održane i zaključene glavne i javne rasprave dana 05. travnja 2002. god. u nazočnosti zamjenice punomoćnika tužitelja Zrinke Jonjić, odvjetničke vježbenice kod odvjetnika Tomislava Jonjić iz Zagreba, u zamjeni za odvjetnika Dinka Jonjića, te zastupnice tuženice Sabine Matijević po generalnoj punomoći SU-1031/01, istoga dana,

presudio je:

I Tuženica Republika Hrvatska dužna je tužitelju Stanku Krtalić iz Mostara isplatiti iznos od 51.705,00 kn sa zakonskom zateznom kamatom tekućom od 01. 01. 1999. god. do isplate, kao i naknaditi tužitelju trošak parničnog postupka u iznosu od 7.961,60 kn, sa zakonskom zateznom kamatom tekućom od 05.04. 2002. god. do isplate, a sve po stopi određenoj čl. 1 Uredbe o visini stope zatezne kamate (NN 76/96), u roku od 15 dana pod prijetnjom ovrhe.

II Odbija se tuženica sa zahtjevom za naknadu parničnog troška u iznosu od 600,00 kn, kao neosnovan.

Obrazloženje

Tužitelj u tužbi i tijekom postupka navodi da mu je Rješenjem Administrativne komisije Vlade RH od 18. 05. 2000. g. kao bivšem političkom zatvoreniku priznato pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, te mu se po istome Rješenju isplaćuje druga akontacija u iznosu od 25.852,50 kn, sukladno odredbama Naputka o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (NN br. 51/96). Naime, u postupku provedenom radi priznavanja naknade za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, tužitelju je Rješenjem Administrativne komisije Vlade RH od 05. 12.1997. god. priznato u mirovinski staž kao staž osiguranja u dvostrukom trajanju razdoblje u kojem je bio lišen slobode i to od 29. 08. 1949 - 29. 11. 1954. g. što iznosi 5 godina, 3 mjeseci i 0 dana. Također, tužitelju je isplaćena 1 akontacija naknade u iznosu od 25.852,50 kn, tj. 54 kn za svaki dan lišenja slobode, Rješenjem Administrativne komisije Vlade RH od 19. 03. 1998. g., s time da se prema navedenome Rješenju, tako obračunata naknada isplaćuje u obrocima od po 1/4 (25%), te da se isplata tako utvrđene naknade vrši

temeljem Naputka o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima.

Tužitelj tijekom postupka nadalje ističe da je neosnovano stajalište tuženice da Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika i temeljem njega donesen Naputak o isplati, ograničavaju ovlaštenja bivših političkih zatvorenika na potraživanje naknade samo u upravnom postupku, imajući u vidu stajalište Vrhovnog suda Hrvatske da predmetni Zakon ne suočava već zapravo proširuje prava političkog uznika, te njemu pripada pravo na naknadu štete po općim propisima, za koju naknadu štete je notorno nadležan sud. Tužitelj ističe da je i iz Državnog proračuna razvidno da se neka sredstva namjenjuju za naknadu štete bivšim političkim zatvorenicima, pa se dakle neosporno radi o naknadi štete.

Kako je tuženica doista ispunila dio obveze prema tužitelju, isti konačno postavljenim tužbenim zahtjevom kao u tužbi, zahtijeva od tuženice s naslova naknade štete isplatu preostalog dijela pripadajuće naknade u iznosu od 51.705,00 kn, sa pripadajućim kamatama od 01. 01. 1999. god. do isplate, uz naknadu parničnog troška i kamate na parnični trošak počam od presuđenja do isplate, te predlaže da sud ovako postavljeni tužbeni zahtjev usvoji u cijelosti.



U IME REPUBLIKE HRVATSKE

PRESUDA

XXIII-Pn-8332/01-5

Općinski sud u Zagrebu po sucu toga suda Suzani Žunić Vukelić kao sucu pojedincu u pravnoj stvari tužitelja STANKA KRTALIC iz Mostara, koju zastupa punomoćnik Dinko Jonjić, odvjetnik iz Imotskog, protiv tuženice REPUBLIKE HRVATSKE zastupana po Općinskom Državnom Odvjetništvu RH, Građansko - upravni odjel, Zagreb, Gajeva 30 a, radi naknade štete, nakon održane i zaključene glavne i javne rasprave dana 05. travnja 2002. god. u nazočnosti zamjenice punomoćnika tužitelja Zrinke Jonjić, odvjetničke vježbenice kod odvjetnika Tomislava Jonjić iz Zagreba, u zamjeni za odvjetnika Dinka Jonjića, te zastupnice tuženice Sabine Matijević po generalnoj punomoći SU-1031/01, istoga dana,

presudio je

29. 4. 02.

I Tuženica Republika Hrvatska dužna je tužitelju Stanku Krtalić iz Mostara, isplatiti iznos od 51.705,00 kn sa zakonskom zateznom kamatom tekućom od 01. 01. 1999. god. do isplate, kao i naknaditi tužitelju trošak parničnog postupka u iznosu od 7.961,60 kn, sa zakonskom zateznom kamatom tekućom od 05. 04. 2002. god. do isplate, a sve po stopi određenoj čl. 1 Uredbe o visini stope zatezne kamate (NN 76/96), u roku od 15 dana pod prijetnjom ovrhe.

II Odbija se tuženica sa zahtjevom za naknadu parničnog troška u iznosu od 600,00 kn, kao neosnovan.

Obrazloženje

Tužitelj u tužbi i tijekom postupka navodi da mu je Rješenjem Administrativne komisije Vlade RH od 18. 05. 2000. g. kao bivšem političkom zatvoreniku priznato pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, te mu se po istome Rješenju isplaćuje druga akontacija u iznosu od 25.852,50 kn, sukladno odredbama Naputka o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (NN br

Tuženica u odgovoru na tužbu i tijekom postupka priznaje činjenične navode iz tužbe da je Administrativna komisija RH svojim Rješenjima od 19. ožujka 1998. g. i 18. svibnja 2000. g. priznala tužitelju pravo na naknadu za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, te mu isplatila 1. i 2. akontaciju naknade u ukupnom iznosu od 51.705,00 kn, a sve temeljem čl. 11 u svezi s čl. 5. st. 1. i 3. Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 34/95, 164/98 i 109/2001). Nadalje, nesporno je da bivši politički zatvorenik ima pravo na naknadu za svaki dan proveden u zatvoru ili pritvoru u visini od 54 kn. No, tuženica dalje ističe da je Administrativna komisija Vlade RH donijela na sjednici održanoj dana 28. ožujka 2001. god. Odluku o kriterijima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima u 2001. god., a sukladno čl. 5 navedene Odluke, naknada se isplaćuje u obrocima od 1/4 (25%) od ukupnog iznosa naknade i to prema starosnoj dobi. Način isplate propisan je Naputkom o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima (NN 18/2001), a koji decidedirano propisuje postupak isplate sredstava osiguranih u Državnom proračunu. Tuženica ističe da je isplata akontacije naknade (2/4) tužitelju izvršena sukladno odredbama Zakona, Odluke i osiguranim sredstvima u državnom proračunu, a da ni u jednom od citiranih propisa nisu određeni vremenski rokovi u kojima je tužena dužna isplatiti pojedinu akontaciju naknade (1/4), što znači da tužena nije u zakašnjenju s isplatom preostalih akontacija naknade. Nadalje tužena navodi da Rješenje o priznavanju prava na naknadu nije osporavano, što znači da je tužitelj pristao na takav način i dinamiku isplate, odnosno nije u propisanom roku pokrenuo upravni spor pred Ustavnim sudom RH, pa je isto postalo konačno.

Tuženica drži da tužitelj ne može pravo na isplatu preostalog dijela naknade potraživati putem suda, jer se radi o upravnoj stvari, za čije je rješavanje stvarno nadležna Administrativna komisija Vlade RH, kao upravno tijelo.

Poglavito tuženica drži da nije ni u kakovom zakašnjenju s ispunjenjem svoje obveze, a imajući u vidu odredbe Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, Odluke o kriterijima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima, te u skladu sa sredstvima osiguranim u državnom proračunu za te namjene, pa predlaže da sud odbije tužbeni zahtjev u cijelosti kao neosnovan, uz naknadu parničnog troška.

U tijeku dokaznog postupka sud je izvršio uvid u Rješenje Administrativne komisije Vlade RH od 19.03. 1998. god., Uvjerenje o imovnom stanju, Odluku o kriterijima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima u 2001. g., Rješenje Administrativne

komisije Vlade RH od 18. 05. 2000. g., Naputak o načinu isplate naknade bivšim političkim zatvorenicima, te je cijenio navode obju parničnih stranaka.

Cijeneći sve provedene dokaze, u smislu odredbe čl. 8 ZPP-a, sud drži da je tužbeni zahtjev u cijelosti osnovan.

Među strankama je nesporno da je Tužitelju priznat status bivšeg političkog zatvorenika, te je nesporno da je istome isplaćena 1/2 iznosa naknade obračunata temeljem naprijed citiranih zakonskih odredbi, odnosno dvije akontacije, u visini od 54 kune za svaki da proveden u zatvoru ili pritvoru.

Među strankama je nesporna visina tužbenog zahtjeva, odnosno preostalog neisplaćenog dijela naknade za dane provedene u zatvoru ili pritvoru, kao i tijek kama na utuženo potraživanje.

Nadalje je nesporno da tužitelj nije u upravnom postupku osporavao predmetno Rješenje Administrativne komisije Vlade RH o priznavanju prava na naknadu, te je isto rješenje postalo konačno.

Sporno je među strankama nekoliko pravnih pitanja.

Prvotno je sporno radi li se o upravnoj stvari za čije je rješavanje stvarno nadležna Administrativna komisija Vlade RH, te sukladno tome istaknut prigovor od strane tužene o absolutnoj nenačelnosti ovoga suda, a obzirom na tvrdnju tuženice da tužitelj svoje pravo na isplatu preostalog dijela naknade ne može ostvariti putem suda.

Sporno je pitanje nadalje, da li je tužena ovlaštena tužitelju isplatiti naknadu u obrocima, imajući u vidu istaknut prigovor tuženice da je tužitelj pristao na takav način i dinamiku isplate, a opet vezano uz prethodnu tvrdnju tuženice da tužitelj nije u propisanom roku pokrenuo upravni spor pred Upravnim sudom RH, pa je time isto postalo konačno.

U svezi s iznijetim spornim pitanjima, konačno se postavlja pitanje prirode nastalog obveznopopravnog odnosa među stankama, te pitanje može li se istaknuti zahtjev tužitelja smatrati imovinskopopravnim zahtjevom za naknadu štete, u smislu odredba ZOO-a.

Valjalo je raspraviti ova sporna pitanja.

Prvotno valja istaći da je Vrhovni sud RH zauzeo stav da Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika ne isključuje pravo bivšeg zatvorenika da ustane zahtjevom za naknadu štete protiv RH pred sudom, jer odredba čl. 11 tog Zakona ne oduzima prava koja inače pripadaju po općim propisima. Sukladno navedenome, po stavu ovoga suda potraživanje tužiteljice predstavlja zapravo zahtjev za naknadu štete pretrpljene za vrijeme boravka u zatvoru odnosno pritvoru. U tom smislu valja ukazati i na činjenicu da se sredstva u Državnom

proračunu, osigurala za isplatu ovih naknada jasno definiraju kao "naknada štete bivšim političkim zatvorenicima". Stoga zakon o pravima bivših političkih zatvorenika ne isključuje sudske nadležnosti za odlučivanje u ovoj pravnoj stvari, već određenoj kategoriji građana a to su upravo bivši politički zatvorenici, daje dodatna prava, ali im time ne oduzima prava koja im pripadaju po općim propisima, niti bi to bilo moguće.

Glede pitanja da li je tuženica ovlaštena tužitelju isplatiti naknadu u obrocima, valja istaći da niti u trenutku nastanka obveznopravnog odnosa niti u trenutku podnošenja tužbe Zakon o pravima bivših političkih zatvorenika i njegova izmjena (NN 164/98) nisu predviđali takvu obročnu isplatu, a niti Naputak o načinu isplate ove naknade. Konačno, ispravno ukazuje tužiteljica da je sukladno odredbi čl. 310 st. 2 ZOO-a, vjerovnik dužan primiti djelomično ispunjenje novčane obveze, što ne znači ujedno da je i pristao na obročnu isplatu. Glede Odluke o kriterijima za isplatu naknade bivšim političkim zatvorenicima na koju se tuženica poziva, od 28. 03. 2001. g., po stavu ovoga suda ista ne može djelovati retroaktivno, obzirom na izričitu odredbu čl. 87 st. 2 Ustava RH. Tuženica se također poziva i na odredbe Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika (NN 109/2001), odredba čl. 4 istoga prema kojoj odredbi će se postupci po zahtjevima za ostvarivanje prava utvrđenih Zakonom o pravima bivših političkih zatvorenika (NN br. 34/95, i 164/98), podnijetim do dana stupanja na snagu ovoga Zakona, dovršiti po odredbama ovoga Zakona.

Pri ocjenjivanju da li u ovoj pravnoj stvari treba primijeniti odredbu čl. 4 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, (NN 109/2001), valja ukazati na odredbu čl. 89 st. 4 Ustava RH, prema kojoj odredbi Zakoni i drugi propisi ne mogu imati retroaktivno djelovanje, a iznimku predstavlja odredba čl. 89 st. 5 Ustava. No, prema mišljenju ovoga suda citirana odredba čl. 4 Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika ne utječe na odlučivanje u parničnim predmetima koji su pokrenuti prije njegova stupanja na snagu, jer treba imati na umu poglavito načelo pravne sigurnosti, te načelo zaštite prava čovjeka i vladavine prava izraženo u odredbi čl. 3 Ustava RH.

Za istaći je i činjenica da su u ovim postupcima već donijete odluke povodom iste pravne stvari, te je zauzet jedinstveni pravni stav o ovoj problematici, pa bi retroaktivna primjena novoga Zakona povrijedila između ostalih i načelo jednakosti građana pred sudom, te bi predstavljalala unošenje pravne nesigurnosti u pravne

odnose, te ostvarivanje tužiteljevih prava činila ovisnim o dispoziciji tuženice.

Kako je dakle, među strankama nesporno zasnovan dvostrani obveznopravni odnos, tužitelja kao vjerovnika i tuženice kao dužnika, tuženica je dužna sukladno odredbi čl. 17 ZOO-a, izvršiti svoju obvezu.

Slijedom svega iznesenog, valjalo je usvojiti tužbeni zahtjev u cijelosti, te presuditi kao u st. 1 izreke.

Tužitelj osnovano potražuje zakonsku zateznu kamatu počam od 01. 01. 1999. god., te iako je tijek kamata na glavno potraživanje nesporan, za istaći je da bi po stavu ovoga suda tužitelj imao pravo na zateznu kamatu počam od konačnosti Rješenja Administrativne komisije Vlade RH, po osnovi čl. 227 st. 1 ZOO-a i čl. 1 Uredbe o visini stope zatezne kamate, a svakako od stupanja na snagu Zakona o pravima bivših političkih zatvorenika, (NN 164/98), jer je tada potraživanje tužitelja dospjelo, a isti je stupio na snagu upravo 01. siječnja 1999. god.

Odluka o parničnom trošku tužitelja zastupanog po odvjetniku temelji se na odredbi čl. 154. st. 1 ZPP-a, a tužiteljici je priznat trošak sastava tužbe po tbr 7 toč. 1 (82 boda), pristup na 2 roč. po tbr 9 toč. 1 (2 x 82 boda), te sastav podneska od 14. 02. 2002. god. po tbr 8 toč. 1 (82 boda), ili ukupno iznos od 328 boda x 10 kn = 3.280,00 kn, a sve sukladno važećoj Odvjetničkoj tarifi, te 22% PDV od 721,60 kn, ili ukupno 4.001,60 kn te trošak sudske pristojbe na tužbu - 1.980,00 kn i na presudu 1.980,00 kn, ili ukupno iznos od 7.961,60 kn.

Tužitelj je podnio Uvjerenje o imovnom stanju Ispostave Mostar, Federacija BiH, no isti nije pristupio ovome sudu radi izjave o imovnom stanju u smislu odredbe čl. 15 važećeg Zakona o sudskim pristojbama, niti je izjavu dao pred Općinskim sudom u Imotskome gdje je prvotno tužba zaprimljena, pa je tužitelju valjalo odmjeriti sudske pristojbe prema važećem Zakonu o sudskim pristojbama, u naprijed navedenoj visini.

OPĆINSKI SUD ZAGREB
05. travnja 2002. godine

SUDAC:
SUZANA ŽUNIĆ VUKELIĆ, v.r.

NAPUTAK O PRAVNOM LIJEKU:

Protiv ove presude strankama je dopuštena žalba u roku od 15 dana od dana primitka iste. Žalba se podnosi pismeno u 3 istovjetna primjerka ovom суду a o istoj odlučuje Županijski sud u Zagrebu.

DNA: 1. pun. tužitelja
2. zast. tuženice ODO - na broj P-2543./01

Za točnost otpravka ovlašteni službenik:
Biserka Čuljak

KRIŽARI - HRVATSKI POKRET OTPORA

U IMOTSKOJ KRAJINI 1944. - 1951. (I.)

Hrvatska nacionalna svijest uvijek je bila živa u Imotskoj krajini. To potvrđuje i ova činjenica: Sredinom 19. stoljeća Ivan Kukuljević, inače "slavni" podpisnik Bečkoga književnog dogovora s Vukom Stefanovićem Karadžićem, pitao je trojicu svećenika u Dalmaciji, kažu li "Dalmatinci da su Hrvati, Srbi ili Slovinci" i nazivaju li jezik hrvatskim, srpskim ili dalmatinškim. Fra Šimun Milinović iz Lovreća, kod Imotskoga, odgovorio mu je, da se jezik kojim se govor u Dalmaciji zove hrvatski, a oni koji su što učili ili čitali zovu ga slavjanski ili hrvatski, a nikada ne i srpski. "Našem čovieku reći da je Srb, opsovao bi ga"(1).

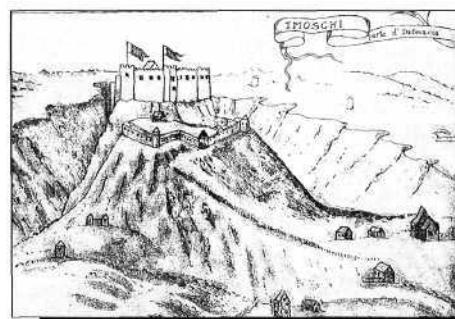
Ova hrvatska svijest nužno je težila za uspostavom slobodne i nezavisne hrvatske države. Zbog toga je stanovništvo Imotske krajine s nepovjerenjem i razočaranjem dočekalo stvaranje Kraljevstva Srba, Hrvata i Slovenaca, kasnije nazvanoga Kraljevina Jugoslavija. U toj državi svu vlast u rukama imali su Srbi. To je stvaralo neprekidan revolt u hrvatskom narodu, pa i u Imotskoj krajini. Za vrijeme monarhističke Jugoslavije Imotski je bio gospodarski pljačkan i uništavan, a Imočani su zbog svoga hrvatstva bili batinani, zatvarani i bez ikakva suda ubijani. Takav odnos prema njima doveo je do svijesti, da je jedini pravi izlazak iz takvoga stanja u stvaranju nezavisne hrvatske države. Narod je neprekidno od 1923. davao plebiscitarnu podršku Hrvatskoj seljačkoj stranci, vjerujući da se ona bori za hrvatsku državnu nezavisnost. Valja napomenuti, da je u to vrijeme u Imotskom djelovao s izrazito pravaških političkih stajališta liječnik dr. Ilijan Abjan i da iz Imotskoga potječu kasnije istaknuti ustaški revolucionarci i prvaci dr. Milan Luetić i dr. Ante Luetić, koji su svoje živote dali za Hrvatsku.

Stoga je posve logično i razumljivo, da je velik broj Imočana još prije uspostave Nezavisne Države Hrvatske pristupio Hrvatskomu ustaškom pokretu. Među ustašama zatočenima na Liparima najbrojnija je bila imotska skupina: od ukupno 509 zatočenika, iz bivšega imotskog kotara, uključivši i selo Opance, bilo ih je 153(2). Svi su na Lipare došli iz inozemstva. A dio njih je i u inozemstvu

Piše:

Ivan GABELICA

ostao na slobodi. No, povratkom ustaša iz emigracije u Domovinu godine 1938. Ustaški se pokret masovno širi po Imotskoj krajini. Pred povratnicima iz emigracije mnogi polažu ustašku prisegu i stvaraju u narodu borbeno raspoloženje za uspostavu Nezavisne Države Hrvatske. Danas je sigurno nemoguće, ili barem teško, utvrditi broj tih osoba, koje su položile ustašku prisegu u Imotskoj krajini prije 10. travnja 1941. Ali kao ilustracija može poslužiti slučaj župe Podbablje, koja je 1. srpnja 1937. imala 3.724 stanovnika(3). Od većeg broja svojih sumještana čuo sam imena osoba koje su polagale



Imotski u 18. st

ustašku prisegu pred Ivanom Šućurom ili pred nekim drugim ustaškim emigrantom. A sam Ivan Šućur, koji je umro prije nekoliko godina u Podbablju, u više mi je navrata tvrdio, da se je u Podbablju broj takvih osoba kretao oko 130. Dakle, u Podbablju je bilo oko 130 ustaških ilegalaca, što je, s obzirom na način ilegalnoga rada, svakako velik broj.

Nemam nikakva razloga sumnjati, da je slično stanje bilo i u ostalim selima Imotske krajine. Stoga je narod svugdje s oduševljenjem dočekao vijest, da je u Zagrebu 10. travnja 1941. proglašena Nezavisna Država Hrvatska. I dao joj je bezuvjetnu podršku. Imočani su se masovno odazvali pozivu u vojne postrojbe, redarstvo, oružništvo i druge službe Nezavisne Države Hrvatske. Takvo raspoloženje nije se bitno mijenjalo sve do njezina sloma a, siguran sam, ni nakon sloma.

Partizanstvo je u Imotskoj krajini bilo malobrojna pojava. Ono je bilo suprotno duhu i stoljetnim težnjama Imočana. To potvrđuju i podaci o ratnim žrtvama. Na ukupno 47.037 stanovnika, u Imotskoj Krajini je bilo oko 3.670 žrtava Drugoga svjetskoga rata i porača. Jedan i to apsolutno najmanji dio stradao je slučajno (od gladi, nagnaznih mina i sli.). Od preostalog dijela niti 20% nije stradao u partizanskim vojnim postrojbama. Ostali su stradali uglavnom kao ustaše i domobrani, te kao oružnici i redarstvenici Nezavisne Države Hrvatske. No, i većina onih koji su stradali u partizanskim postrojbama bili su silom odvedeni u partizane. Takvih je sigurno bilo puno više od polovice(4). To znači, da je samo neznatan broj Imočana, sigurno ispod 10%, prihvaćao partizanske ideje.

Bilo je više razloga, koji su stanovništvo Imotske krajine od toga odvraćali. Prirodna je težnja svakoga svjesnog pripadnika jednoga naroda za vlastitom, nacionalnom državom. Imočani su, osim toga, imali gorko iskustvo s Jugoslavijom, pa zbog toga nikako nisu mogli pristati na rušenje hrvatske države i obnovu Jugoslavije. A partizani su propagirali i isticali, da im je cilj obnova Jugoslavije. Stanovništvo Imotske krajine bilo je duboko religiozno i odano Katoličkoj Crkvi. Partizani su zagovarali ateizam i grubo vrijedali vjerske osjećaje naroda. Jedne noći upali su u moje selo pjevajući: "Ova kapa sa tri roga / Ne boji se Boga". To je izazvalo sablazan stanovnika, osobito žena, cijeloga sela. Ujedno su promicали kolektivizaciju sve imovine, u čemu su ljudi vidjeli gubitak osobne slobode. U svom djelovanju oni se nisu zaustavljeni samo na tomu. Noću su upadali iz Biokove u selo, odvodili su pojedine istaknute i ugledne Hrvate i ubijali ih. Zbog toga se je po čitavoj imotskoj okolici širila strava, koja je protiv partizana u narodu jačala želju za otporom. Prvi put su zauzeli Imotski u prvim mjesecima 1943. i držali ga pod svojom vlašću kraće vrijeme. Njihovim protjerivanjem narod je odahnuo i s veseljem pjevao: "Nad Imotskim avioni kruže,/ Nema više govoriti druže". Odušak srcu dali smo i mi djeca, pa smo, stavljajući na štapić hrvatsku tro-

bojnicu, pjevali: "Crven, bili, plavi, / Ja sam Hrvat pravi" i "Nagari ruteša - čeka te ustaša". Ruteša znači odrpanac, partizan.

Sjećam se dolaska jednoga partizana pred moju kuću. Mi djeca, bojali smo mu se približiti kao da je kužan. Držali smo da ćemo se zaraziti svrabom. Razumljivo je dakle da je narod dočekao kao katastrofu 28. listopada 1944., kada je Imotski konačno pao pod partizansku vlast. Odmah su na svjetlost dana izmilići njihovi malobrojni simpatizeri, odbornici, koji su predstavljali tu vlast. Iako je bio krajnje zastrašen, narod je bio uvjeren, da ta vlast ne će dugo po-



Molitva ukućana za Božić, Imotska krajina (crtež Zoe Borelli, 1930. god.)

trajati i da će brzo uslijediti politički preokret. Zbog toga su mnogi odbili odazvati se partizanskom pozivu za mobilizaciju. Neki su čak pješice bježali u tada još slobodni Mostar i stupali u ustaške postrojbe(5). Drugi su se skrivali po šumama i improviziranim bunkerima ili su dezertirali iz partizana, ako im se za to pružila prilika.

Sve je ovo bio razlog, da se dio pripadnika Hrvatskih oružanih snaga nije htio nakon pada Imotskoga povlačiti s vojskom prema Širokom Brijegu i Mostaru, nego se povukao u šumu i započeo gerilsku borbu protiv partizana. Je li to bio dio plana Hrvatskih oružanih snaga o gerilskom ratovanju ili samo odluka dotičnih pojedinaca, ne znam. Ne znam ni koliki je bio njihov ukupan broj u Imotskoj krajini. Ali partizanska vlast bila je još okrutnija nego što se očekivalo. Ponašala se je kao prava okupatorska vlast u osvojenoj, neprijateljskoj zemlji. Racije su se provodile po selu vrlo često. Partizani su išli od kuće do kuće, od pojate do pojate, ispod ruke nose pušku s nataknutim bodežom spremnu za pucanje i provodili premetačinu. To je osobito kod nas djece izazivalo strah i jezu. U blizini moje kuće bilo je sjedište od-

bora. Tu su partizani svakodnevno. Plešu kozaračko kolo i ore se njihove pjesme, kojima pozivaju na zločin: "Ona jama kod Listiće,/ U nju ćemo ustašice" i "Ona jama kod Vranića,/ U nju ćemo Pavelića". Za to vrijeme naši roditelji i rodbina puni straha skupljeni su u jednoj kući i očekuju što će se dogoditi i tko će sutra nestati.

Ispredaju se priče o prošlim događajima i o progonima što su ih proživjeli od nastanka kardadorjevičevske Jugoslavije pa do tada. Sve te priče završavaju zaključkom, da za hrvatski narod nema sreće nakon smrti hrvatskoga kralja Petra Svačića. U tim tužaljkama podrobno se iznose priče o atentatu na Stjepana Radića i na kralja Aleksandra te o junačkom podhvatu Imočanina dr. Milana Luetića, koji je 10. travnja 1941. prilikom uspostave Nezavisne Države Hrvatske na prijevoju Vaganj između Sinja i Livna razbio Jadransku diviziju, ali i sam poginuo. A ja sam sve to kao spužva upijao. No, dok god se nije pročulo da je i Zagreb pao, nada u brzo oslobođenje je postojala. Saznavši za taj događaj, kao da su se svi svjetovi prolomili. Osim strahovanja za vlastiti život, nastaje strah i za sudbinu svojih najbližih: sinova, očeva, muževa i braće, inače pripadnika Hrvatskih oružanih snaga. Šire se svakovrsni glasovi o njihovoj sudbini. Svatko pita za svoga. I pronose se priče, da su vidjeli svezana jednoga ovdje, drugoga ondje. A partizani i njihovi malobrojni simpatizeri i dalje divljaju. I tako su prolazili dani, mjeseci i godine u iščekivanju, a većina očeva, sinova, muževa i braće nikada se nije vratila.

Sve što je hrvatsko, praktički je zabranjeno, ili u najmanju ruku sumnjivo. U crkvi sv. Mihovila iznad moje kuće velika je i lijepo iskićena hrvatska zastava. Uoči blagdana sv. Mihovila, koji se u zaseoku Gudelji u Podbablju osobito štuje, odbornici je odnose. Narod je uz nemiren. Na sam blagdan sv. Mihovila, pred početak sv. mise, donose manju zastavu sa zvijezdom petokrakom. Ali žene se protive, da se ona izvjesi na crkvu. I nije bila izvešena. Hapšenja ljudi su na dnevnom redu. Jedne izvode iz zatvora i strijeljavaju bez ikakva suda, druge osuđuju, često i na dugogodišnje zatvorske kazne, a samo neki sretnici se nakon nekoliko mjeseci provedenih u zatvoru vraćaju kući. Za odmazdu vrše se javna

ili tajna strijeljanja. Mnogi su strijeljani u Šuvarovu Docu u Zagvozdu. Dana 16. veljače 1947. u Runovićima, u blizini župne crkve Gospe od Karmela, na završetku sv. mise javno su strijeljani Ante Olujić iz Prološca i Marija Šutor. Šarić, inače žena Stjepana Šute zv. Golubović, ustaškoga stožernika u Tuzli. Istoga dana u blizini crkve sv. Ante u Podbablju, također pred završetak sv. mise, strijeljana je Ana Šutor. Bitanga, supruga Stjepana Šute zv. Ligić, ustaškoga emigranta s Lipara(6) i križar Luka Galov iz župe Vidonje, kod Metkovića. Iz zatvora u Imotskom ili iz njihovih kuća OZNA odvodi ljudi i strijelja ih ili baca u jamu.

Po proplancima se nalaze leševi ljudi. Tako su u brdu ispod moje kuće pastiri 1947. našli leš Ante Kujundžića zv. Grizović iz Ivanbegovine, mladića od 20 godina, kojega je likvidirala Udba. A u siječnju 1946. izvedeni su, na primjer, iz svojih kuća i bačeni u jamu Ivan Glavota "Lugarević" i Ivan Kundid "Bilak", obojica iz Runovića i Jure Ždero "Suljević" iz Podosoja. Godine 1947. iz zatvora u Imotskom izvode Ivana Gabelicu pok. Marka i bez ikakva suda ga likvidiraju. U isto vrijeme odbornici i SKOJ organiziraju po selima zasjede istaknutim Hrvatima i ubijaju ih. Tako su još 1944. iz zasjede ubili u Prološcu Ivana i Jakova Kolovrata, 8. rujna 1946. u Zmijavcima mog rođaka Marijana Gudelja Petrova, 16. rujna 1946. u Glavini Antu Vilenicu i druge(7). O ovim umorstvima novine nisu pisale. Ali vijesti o njima su se širile Imotskom krajinom i stvarale osjećaj straha i uzinemirenosti. Naravno, ovo su samo neki zločini, što ih je partizanska vlast počinila, a ja ih iznosim samo da predočim slike užasa, koji je tada vladao na imotskom području. Zadah smrti bio je prekrio cijelu Imotsku krajinu.

Katolička crkva je i dalje na udaru. Provodi se surova ateistička promidžba. Tvrdi se, da Boga nema i da je čovjek postao od majmuna. Tvorno se napada na crkve i svećenike. Širom Imotske krajine uz ceste nalaze se male zavjetne kapele s kipovima. Odbornici ili skojevcu noću izbacuju kipove svecata iz tih kapelica, koji se sutradan nalaze po obližnjim šumarcima s odbijenim glavama. Do naroda dopiru glasovi o suđenjima zagrebačkom nadbiskupu Stepinu, mostarskom biskupu

Čuli, ali i многим другим svećenicima. Protiv njih se šire neistine po novinama i dovodi ih se u vezu s križarima. Tvrdi se, na primjer, da je fratar u Posuškom Gradcu primao križare na večeru i s njima bio povezan, da im je don Ante Jurić iz Ciste slao pozdrave i da je don Frane Franić iz Kaštel Kambelovca, očito kasniji splitski nadbiskup i metropolit, na svome dušobrižničkom putu širio letke neprijateljskoga sadržaja(8). U Imotskoj Krajini na udaru je osobito don Ante Tolić iz Podbablja, inače župnik u Ričicama, koga stalno povezuju s križarima, iako bez vjerodostojnih dokaza(9). Svećenike, koje ta nova vlast ne izvodi pred sud, zastrašuje se na razne načine i onemoguće u radu. Tako je u ljetu 1948. fra Jozo Meštrović, župnik u Podbablju, došao isповједiti moju teško bolesnu baku. Tek što je izišao iz kuće, naišla su dva skojevca koja su počela više urlikati nego pjevati: "Druže Tito, šalji nam topove, / Da bijemo pratre i popove." U takvim prilikama teške vjerske ugroženosti, narod zaziva i očekuje čudo. Proširuju se vijesti o Gospinu ukazanju u Roškomu Polju, Tomislavgradu, a i po pojedinim imotskim selima, kamo narod masovno hodočasti.

Narod gladuje, pa se čak i pura u kući dijeli među članove obitelji. No, odbornici hodaju po njivama i procjenjuju količinu uroda u žitu i vinu, koje se državi mora dati. Ako se ne da dobrovoljno, uzimaju silom. Meso jedemo samo na važnije crkvene blagdane. Ali se mora dati otkup u mesu i u vuni, pa zato od seljaka otimaju janjce i telad. Upamlio sam naročito jedan događaj iz života vlastite obitelji. Mislim da je to bilo godine 1945. Imali smo samo tri ovce. Partizani su ih našli i odnjeli nam sve tri. Kasnije su nam vratili dvije, a ipak su oteli jednu. U okopoljskim selima tjeraju ljudi u seljačke radne zadruge. Ljudi se, naravno, bune. Zbog toga ili zbog drugih razloga nad njima se provodi odmazda. Godine 1950. završavao sam četvrti razred pučke škole. Imao sam 11 godina. U travnju mjesecu te godine ušli su u naš razred odbornici i pozvali su učitelja i nas đake, da podemo s njima. Odveli su nas na njivu Josipa Patrlja zvanoga Tonić. Njiva je bila površine oko 600 metara četvornih i zasijana kukuruzom. Proljeće je bilo kišovito, pa je kukuruz bio modar i iznad koljena. Sve je go-

vorilo da će godina biti rodna. Rekli su nam da čupamo i mi smo cijelu tu njivu kukuruza počupali. Zatim su nas odveli na njivu Frane Čapina Jakišića. Njegova je njiva bila površine oko 3600 metara četvornih, također zasijana kukuruzom. I taj kukuruz smo počupali. Zbog čega je to učinjeno? Josip Patrlj nije htio saditi duhana, koliko mu je odbor naredio. A Frane Čapin je bio član Partije. Prigodom ženidbe vjenčao se u Crkvi. Partija ga je zbog toga kaznila čupanjem kukuruza, kojim se je njegova obitelj mogla hraniti cijelu godinu.

Posebna priča bile su radne obvezne, prema kojima je svaki radno sposoban muškarac i neudata žena morao besplatno mjesec dana raditi u korist države, i omladinske radne akcije, na koje je svaki mladić i djevojka morao ići dva mjeseca godišnje. Za seljake je to bio velik teret, jer im je svaki dan bio dragocjen, kako bi prehranili sebe i svoju obitelj. Osobito je bilo teško ići na tu obvezu i na omladinske radne akcije u vrijeme obavljanja važnih poljoprivrednih radova. A ti su trajali gotovo cijele godine. Zbog toga su se osobe odredene da idu na obvezu i omladinske radne akcije skrivale po tuđim kućama, pa čak i po susjednim selima, kako ne bi bili silom odvedeni na taj besplatni rad za državu, koju i tako nisu smatrali svojom. Odbornici su tada u pratnji milicije hvatali njihove stare roditelje i kao taoce zadržavali ih u sjedištu odbora, a ponekad su i njih odvodili na obvezu. Prolazio sam u školu pokraj svoga seoskoga odbora, pa su mi i sada pred očima slike tih jednih, gladnih, ispaćenih i loše odjevenih ljudi, koji se prže na suncu, dok odbornici ne povataju njihovu djecu i ne odvedu ih na tu obvezu, odnosno omladinske radne akcije. A moga su bolesnoga dida u dobi od 67 godina odveli na prisilni rad u Podlabin u Istri, jer se teta Mara sakrila.

Posebno sam upamlio događaj koji se zbio noću uoči 29. rujna 1950., dakle uoči blagdana Sv. Mihovila. Na taj blagdan običaj je u momu zaseoku dočekivati goste, a ja sam te godine na jesen krenuo u prvi razred gimnazije u Imotskom. Teta Mara se je opet sakrila od odlaska na obvezu, a odbornici su s milicionarom, inače Srbinom Nediljkom Kordićem, došli noću i odveli mene i majku. Žena, u čijoj kući je bio odbor, dala nam je krevet da spavamo.

Tu je bila još jedna, silom dovedena, djevojka. Pred zoru su moja majka i ta djevojka pobjegle, a zatim sam kroz šumu pobjegao i ja. Uzeo sam torbu s knjigama, bez doručka sam otišao u školu, a kada sam se vratio, nije me dočekao ručak ni uobičajeni gosti u kući.

Takva surova stvarnost u Imotskoj Krajini nužno je morala izazvati otpor. Da je u to vrijeme živio, pop Martinac iz Grobnika sigurno bi zapisao, da srbokomunisti "nalegoše na jazik hrvački", uništavajući sve što je hrvatsko i da tako nije nikada bilo "ot vremena Tatarov i Gotov i Atile nečastivih"(10). Protiv toga je nastao gerilski pokret otpora. Cilj mu je bio srušiti postojeću srbokomunističku tiraniju i obnoviti Nezavisnu Državu Hrvatsku. Njegovi pripadnici u početku su se, uz ostala imena, nazivali i zeleni kadar, a mi smo djeca po zidovima pisali parole "Živio zeleni kadar!" No, to je ime brzo isčezlo, da bi ga zamijenili daleko rasprostranjeniji nazivi kamišari i križari. U početku su kamišari odnosno križari bili vojnici Hrvatskih oružanih snaga, uglavnom ustaše, a manjim dijelom domobrani. Kasnije su u te redove pristupali i



Stara kuća iz okolice Imotskoga

mladići, koji uopće nisu bili pripadnici nikakvih vojnih postrojbi. Među njima je bilo i malodobnika. U vrijeme odlaska u kamišare odnosno križare takav je bio i poznati križar Ante Meter. U proučavanju ovoga pokreta susrećemo se s teškoćama, jer su gotovo svi studiovi i suradnici tog pokreta poubijani ili poumrli, a Oznini ili Udbini izvori krajnje lažni, tendenciozni i nepouzdani. Zapisnici o saslušavanju križara i njihovih suradnika su davani pod prisilom i imaju malu vjerodostojnost.

Naime, istragu protiv uhićenih kamišara odnosno križara i njihovih su-

radnika vodila je isključivo Ozna a kasnije Udba. To su političke policije, kojima nije bio cilj utvrditi istinu nego kompromitirati križare kao svoje političke protivnike i pripremiti im osudu, koja je već unaprijed bila određena. Prilikom izvođenja dokaza nisu postojala nikakva pravna jamstva za zaštitu osumnjičenika. Dokazi su se izvodili bez naznočnosti odvjetnika. Nad osumnjičenicima se provodilo najteže nasilje. Postupak Udbe poznat mi je iz vlastitoga iskustva. Bio sam uhićen, između ostalog, i 1965., dakle oko 20 godina nakon što su hvatani i suđeni kapišari odnosno križari i njihovi suradnici. Ja nisam pripadao oružanoj skupini, što znači da sam terećen za blaža kaznena djela. Pa ipak sam pri ispitivanju bio izvragnut najstrašnjemu zlostavljanju. Ako su tako sa mnom postupali 1965., kako su tek postupali s kapišarima odnosno križarima i njihovim suradnicima godine 1947.? U zatvorima sam se susretao s mnogim političkim osuđenicima. I svi su mi tvrdili, bez obzira na njihovo političko uvjerenje, da su u zatvoru bili zlostavljeni.

O zločinačkom iživljavanju nad kapišarima odnosno križarima i njihovim suradnicima imam nekoliko izrav-

nih svjedočanstava. Tako mi je godine 1967. Luka Piplica, otac križara Nediljka-Mate Piplice iz Zmijavaca, kod Imotskoga, pričao da su mu prilikom ispitivanja puštali električnu struju na tijelo. Uhićeni križar Ante Meter u zapisniku o saslušanju pred Udbom 23. kolovoza 1947. izjavljuje, da mu je Mate Šurlin, također križar, pričao, da su ga udbaši prilikom saslušanja prije odlaska u križare "tukli i mečali na struju"(H).

Čovjek iscrpljen gladi, žeđu i nesvanjem, koji oko sebe vidi samo neprijatelje, i izvrgnut najgorim vrstama mrvarenja, u stanju je svasta priznati i potpisati. A upravo u takvom stanju nalazili su se u kaznenom postupku kapišari odnosno križari. Stoga se na Oznim odnosno Udbinim zapisnicima, izješćima i sličnim materijalima ne može uopće donijeti objektivan i istinit sud o njihovu djelovanju. Uostalom, samom analizom zapisnika o saslušanju Ante Metera i Nediljka-Mate Piplice moglo bi se dokazati, da su izjave davali pod prisilom. Da nije tako, onda oni sigurno ne bi križarske skupine nazivali bandom. Svaku tvrdnju iz tih materijala treba provjeriti i tek onda prihvatići, ako se njezina istinitost može potvrditi drugim ali vjerodostojnim dokazima.

Ako takvih dokaza nema, Udbini se materijali mogu koristiti samo s krajnjim oprezom, polazeći logički od cilja za koji su se kapišari odnosno križari borili i odbacujući sve ono što ide za njihovom očitom političkom i moralnom kompromitacijom.

Kapišari odnosno križari su bili izrazito nacionalno svjesni i odlučni ljudi, spremni za svoje ideale ginuti. Taj ideal bila je sloboda hrvatskoga naroda u suverenoj, nezavisnoj hrvatskoj državi. To proizlazi i iz teksta prisega, koje su oni polagali(12). To potvrđuje i Nediljko-Mate Piplica na saslušanju pred Udbom 6. studenoga 1951.: "U šumu sam pošao drugom polovicom VIII. mjeseca potpuno svjesno, da se po odluci organizacije sa oružjem u ruci borim pro-

tiv postojećeg državnog uređenja u FNRJ.... Mislio sam, da sam dužan kao mladi ustaša dati sve od sebe u korist ustaškog pokreta pa trebalo i žrtvovati svoj život". U kapišare odnosno križare išli su iz čistoga idealizma, a ne iz želje za pljačkanjem ili ubijanjem. Pljačkati im nije bilo ni potrebno, jer ih je narod obilno pomagao. To ističe i sam Piplica u zapisniku od 24. rujna 1951. kada kaže: "Napominjem, da smo mi dobivali hrana od svakoga gdje smo dolazili, a da nam nije bilo nužno tada pljačkati"(13).

Broj osoba koje su osuđene u Imotskoj krajini kao njihovi suradnici potvrđuje istinitost ove tvrdnje. Analizom podignutih optužnica i izrečenih osuda Anti Meteru i Nediljku-Mati Piplici može se sa sigurnošću zaključiti, da su napadali isključivo odbornike, milicionare i jugoslavenske časnike ili istaknute komuniste i njihove simpatizere, koji su imali oružje ili koji su se isticali okrutnošću prema narodu. Svrha tih napadaja bila je oduzimanje oružja, kako bi se naoružali a protivnike razoružali, i zastrašivanje tih nositelja partizanske vlasti da ne čine nasilja nad narodom. Eventualno ubojstvo takvih osoba bilo je više splet nesretnih okolnosti nego namjera. Iznimke su bile rijetke i to samo u slučajevima, kada se radilo o naročito ozloglašenim nositeljima partizanske vlasti. Napadali su i zadruge kao komunističke institucije i spajali pismohrane partizanskih odbora kao središta terora nad narodom. Nije mi poznato da su dirali u običan narod, iako su za to imali priliku. U to vrijeme pješice se išlo iz Imotske krajine u Makarsko primorje preko Biokove, danju i noću, baveći se naturalnom razmjrenom proizvoda, ali nikada nisam čuo da je ijedna takva osoba bila opljačkana, iako bih morao za to znati, jer se prolazilo u blizini moje kuće. Zbog toga sam uvjeren, da su sve optužbe o pljački putnika, pa čak i predstavnika partizanske vlasti, čista izmišljotina. Ovu tvrdnju potvrđuje i Kazimir Parlov iz Ričica, jedan od preživjelih križara: "Ovdje moram spomenuti da su križari napadali isključivo partizanske ubojice i špijune, koji su sijali strah nad vlastitim narodom, po noći odvodili ljudi te ih bez suda i suđenja ubijali. Eto, takve su križari kažnjivali"(14).

U programatskom i taktičkom smislu značajna je izjava Nediljka-Mate Pi-

Jedna od presuda protiv imotskih Križara

pliće dadena na saslušanju pred Udbom 6. studenoga 1951., prema kojoj su križari "stavili sebi za cilj rušenje postojećeg državnog uredenja u FNRJ-u i uspostavljanje ustaške vladavine u Hrvatskoj", zbog čega su se prema nositeljima vlasti služili raznim oblicima nasilja, za koje su držali da je svrishodno. Kaže, da su neke nastojali dobiti za sebe, a da su neke i stvarno dobili, pa su takvi bili njihovi najbolji jataci, koji su ih o svemu izvješćivali i materijalno pomagali. On posebno nagašava: "Da dalje ne navodim, svaka naša akcija, svaki naš susret sa seljacima i svi razgovori bili su usmjereni na rušenje postojećeg državnog uredenja u FNRJ-i, odnosno pripremanje što većeg broja ljudi za to"(15). Ako bismo, dakle, i prihvatali mogućnost, da su kamišari odnosno križari nekomu odborniku i oduzeli ili uništili kakvu imovinu, onda to treba shvatiti kao represivnu mjeru odnosno kaznu za zlodjela, što ih je dotični nad narodom počinio, i nikako drukčije. Pod ustaškom vladavinom u ovoj izjavi sigurno treba razumjeti hrvatsku državnu nezavisnost. Za udbaša, koji je nedvojbeno sastavljao zapisnik i po svomu shvaćanju u nj unosio i prekrajao Piplićine rječi, to su sinonimi. U skladu s pravim smisлом ove izjave treba promatrati cijelokupnu križarsku djelatnost. Dakle, svi podhvati križara bili su usmjereni na rušenje Jugoslavije kao države i na uspostavu nezavisne hrvatske države.

Zbog napadaja na milicionare, partizanske časnike, odbornike i komuniste općenito nitko nije žalio. Od njih je narod općenito osjećao strah. Kad bi milicija prošla kroz selo, šaptom bi se pitalo, koga ide hapsiti. Kad bi naišao član Partije, razgovor medu ljudima bi se prekidal, kao da je nožem prerezan. Zbog toga su kamišari odnosno križari u Imotskoj Krajini uživali simpatije i podrpu naroda. Djelovali su kao narodni osloboditelji, ali i osvetnici. U svojoj borbi za suradnju su zaista pridobili i neke odbornike, kao napr. Gabru Sokolu iz Gornjih Rašćana, Marina Katića iz Lokvičića, Juru Drlju zv. Baltić iz Zagvozda, neke odbornike s područja Tomislavgrada, a vjerojatno i Juru Garca iz Podosoja. A za odbornike i suradnike vlasti, koji su se svojim nedjelima zamjerili narodu, kamišari odnosno križari bili su stalan izvor straha i pogibelji. Takvi nisu smjeli ni spavati u

svojim kućama, a pismohrane mjesnih odbora skrivali su po bunkerima, u kojima su često i sami boravili(16).

Od samoga pada pod partizansku vlast, što se zbilo 28. listopada 1944., pa do 23. rujna 1951., kada je uhićen zadnji križar, u Imotskoj Krajini je djelovalo više križarskih skupina. Koliko je točno Imočana bilo u kamišarima odnosno križarima još uvijek nije znanstveno utvrđeno, pa bi to morala biti zadaća budućih povijesnih istraživača. Trebalo bi po imenu utvrditi osobe koje su u tomu pokretu sudjelovale, područje na kojem su djelovale i podhvate koje su poduzimale. Prema jednom elaboratu Udbe, u imotskomu kotaru od 1944. do 1951. bilo je "počapšeno ili likvidirano, a najvećim dijelom likvidirano" 109 kamišara odnosno križara(17). Elaborat je pisan za unutarnju upotrebu Udbe, pa bi se moglo reći, da u nj ne treba sumnjati, jer udbaši nisu imali razloga jedni drugima uvećavati broj zajedničkih neprijatelja. Ali ipak treba biti oprezan i provjeriti, nisu li u tu brojku uvrštene i druge osobe, koje je Ozna odnosno Udba likvidirala, prikazujući ih lažno križarima, kako bi lakše opravdala svoje zločine.

U ovom radu nisam mogao utvrditi imena svih tih 109 osoba uhićenih ili likvidiranih kao križari. Utvrđio sam imena onih najpoznatijih. Djelujući u vrlo teškim političkim a posebno vojničkim okolnostima, oni su se često prebacivali s jednoga područja na drugo, odlazili su povremeno čak i na područje Bosne i Hercegovine i nastupali zajednički s tamošnjim križarima. Stvarali su manje skupine, čiji se sastav s vremenom na vrijeme mijenjao, kako bi se što lakše održali pred progonom partizanskih, komunističkih vlasti, koje su im stalno bile za petama. Neke od njih sam i osobno poznavao.

Moje uspomene naročito su vezane uz dvojicu kamišara odnosno križara: Antu Buljana zv. Pavlović iz Podbablja Gornjeg i Danu Vrljića iz Druma, Podbablje. U mojoj kući im se pripremala hrana, koju je davao cijeli zaselak, i u mojoj pojati (štali) su neko vrijeme spavalni. Bili su puni optimizma i vjere u politički preokret, tvrdeći da zadnji naboj čuvaju za sebe, kako ne bi pali u partizanske ruke. A ipak su pali. Odbornici su ih namamili u stupicu, hineći da žele s njima sklopiti sporazum o nenapadanju, pa su im u kući jednoga partizanskog suradnika 3. siječnja 1945.

pripremili večeru. O tome su izvjestili OZNU, koja ih je iste večeri uhitila. Vodeći ih u zatvor, Ante Buljan je, navodno, na Kamenu Mostu rastrgao žicu, kojom je bio svezan, i bacio se u rijeku Vrljiku, htijuci bježati. No, jedan partizan ga je hicem ubio u rijeci, a voda je nosila njegovo mrtvo tijelo do vrbe, uz koju se je zaustavilo, i pronađeno je ovijeno oko vrbe nekoliko dana kasnije, kada je vodostaj rijeke opao. Nedvojbeno je, da je on iste večeri, dakle 3. siječnja 1945. likvidiran. Dane Vrljić je odveden u zatvor u Makarsku i tu je u veljači 1945. strijeljan(18).

No, značajno je da nikoga od svojih pomagača nisu izdali, pa nitko zbog njih nije stradao. A jedne večeri, kada su u mojoj kući sjedili, nekoliko najbližih sumještana s njima je razgovaralo, dok su drugi čuvali stražu. Od djece, tu sam bio samo ja i Ante Gudelj Petrov koji sada živi u Osijeku. Na pitanje, zašto se zovu kamišari, Ante Buljan je, po momu sjećanju, odgovorio: "Zato što je naša bojna Kralja Tomislava osnovana u Kamešnici". Oni su bili vođe oveće skupine, sastavljene od oko 25 osoba, mahom Imočana i Sinjana. Ta skupina je 28. studenoga 1944. napala odbor u Gornjem Podbablju, kojom prilikom su poginuli odbornici Milan Lončar zv. Crivinović i Luka Šćur, ali i dvije druge osobe (Ivan Buljan i Iva Čapin), vjerujem slučajno. Toga Milana Lončara silno smo se bojali. Kad god se približavao našim kućama, moj vršnjak Petar Gudelj počeo bi bježati i govoriti: "Evo, ide Crivinović, sad će moga čaću odvesti u zatvor!"(19) Nakon jednoga sukoba s partizanima u zaseoku Biloši, Poljica, skupina je razbijena i od nje su se odvojili Sinjani. Od Imočana u skupini su, uz Buljana i Danu Vrljića, između ostalih, još bili Ivan Mikulić, Luka Ivan Milas-Džomer, Mate Perkušić-Muštrić zv. Letić, Milan Perkušić-Muštrić, Ljubomir-Joko Vrljić zv. Šećer, Mate Vrljić zv. Car i Vlade Vrljić, svi iz Druma, Podbablje, te Marijan Perić zv. Manjić s Kamena Mosta(20). Dane Vrljić, Ljubomir Vrljić zv. Šećer, Mate Vrljić zv. Car i Vlade Vrljić su braća. Od svih njih preživio je samo Vlade Vrljić, rođen 1930., koji je u to vrijeme bio malodoban. Ljubomir Vrljić zv. Šećer je pod nepoznatim mi okolnostima uhićen i strijeljan, najvjerojatnije u veljači 1945.

u Makarskoj. Tvrđnja da je pobjegao sa stratišta i prebjegao u Argentinu, gdje je ubrzo bio likvidiran, čini mi se posve neuvjerljivom. Mate Vrljić zv. Car je nakon duljeg vremena bio otkriven, navodno u kudeljari u Dardi gdje je radio kao poslovođa, uhićen je i 19. travnja 1948. strijeljan u Grubinama, Podbablje. Ivan Mikulić je bio uhićen u Karlovcu, sproveden u Imotski, a zatim u Makarsku, osuđen na smrt i najvjerojatnije strijeljan u Trogiru 8. rujna 1945. Luka-Ivan Milas-Džomer se je ponovno aktivirao kao križar, pa je bio uhićen i strijeljan 17. ožujka 1947. u Prološcu. Mate Perkušić-Muštrić zv. Letić strijeljanje u Makarskoj 1945., ali ne znam točan nadnevak. Strijeljanje i Milan Perkušić-Muštrić, ali ne znam kada i pod kojim okolnostima. Marijan Perić zv. Manjić strijeljan je 16. svibnja 1946. u Zmijavcima(21).

Prema novinskim vijestima od 6. travnja 1945., u Imotskom je na raspravi koja je trajala dva dana suđeno Ani Tadić iz Grabovca, Anti Adžiji iz Glavine Donje, Branku Zdilaru iz Glavine Donje, Marijanu Vukoviću iz Grubina, Podbablje, Petru Cvitanušiću iz Runovića, Ivanu Domazetu iz Bijelogog Vira, kotar Metković, Mirku Budimiru iz Posušja, Josipu Todoriću iz Zmijavaca, Marku Prgometu iz Prološca, Bepici Filipetti iz Makarske i Luki Kujundžiću iz Ivanbegovine. Na smrt strijeljanjem osuđeni su Ana Tadić, Ante Adžija, Branko Zdilar, Marijan Vuković, Petar Cvitanušić, Ivan Domazet, Mirko Budimir i Josip Todorić, dok su ostali osuđeni na kraće vremenske kazne. Branko Zdilar, Ivan Domazet, Mirko Budimir i Josip Todorić suđeni su, između ostaloga, zbog sudjelovanja u kamišarima odnosno križarima(22). Ali ne znam kojoj su, prema "osudi", križarskoj skupini pripadali, odnosno s kojom su suradivali. Sudio ih je Vojni sud oblasti Dalmacije, vijeće pri Komandi područja Južne Dalmacije, a presude nose različit broj spisa, iz čega proizlazi, da su suđenja bila pojedinačna i u različito vrijeme. Tako je, napr., suđena Ana Tadić osudom od 4. travnja 1945. br. 61/45., Petar Cvitanušić osudom od 5. travnja 1945., br. 68/45., Ante Adžija osudom od 4. svibnja 1945., br. 64/45., Branko Zdilar osudom od 4. lipnja 1945., br. 66/45., Marijan Vuković osudom od 4. lipnja 1945., br. 65/45. i Josip Todorić osudom od 5. lipnja 1945. br. 75/45. Ana Tadić

je strijeljana u Metkoviću 29. travnja 1945., Branko Zdilar u Slanomu 1945., Marijan Vuković u Grubinama 1945., Petar Cvitanušić u Makarskoj 1945., a Josip Todorić u Gospinu Polju, kod Dubrovnika, u ožujku 1945.(23). Dakle, ne raspolažem točnim nadnevkom strijeljanja ni za jednu od tih osoba, izuzevši za Anu Tadić. Pogotovo ne raspolažem tim podacima kao ni danom donošenja osude za osobe s prebivalištem izvan bivšega kotara Imotski. Ali iz gornjih činjenica nedvojbeno proizlazi, da su osude u većini slučajeva donesene i po mjesec-dva nakon objavljuvanja u novinama, da su donesene u razmaku od dva mjeseca i da su neka strijeljanja izvršena na tri mjeseca prije nego što je osuda donesena. To znači, da nikakva suđenja nije ni bilo i da je novinska vijest o njemu najbezočnija laž i izmišljotina.

U novinskom članku "Veza nekih svećenika sa zloglasnim ustaškim koljačima u Imotskoj Krajini", pisanim s puno mržnje, tvrdi se da su uhvaćeni križari Vrdoljak, Bezel, Medvidović, Nenadić i Gudelj, da su križari Kapulica, Eljuga, Klarić, drugi Nenadić, drugi Medvidović, Lozo, Pušić-Begović i brojni drugi ubijeni, a da su njihovi pomagači u zatvoru(24). Nije mi poznato prezime Bezel u Imotskoj Krajini. Mislim da ono ne postoji. Ali postojao je Ivan Kegalj zv. Beser iz Ciste Velike, rođ. 10. siječnja 1891., a ubila ga je Ozna u Biokovi 31. prosinca 1945. On nije bio križar. No, lako se je moglo dogoditi, da se njegov nadimak Beser pogrešno napiše kao prezime Bezel. Ne znam, tko bi bili križari Gudelj, Klarić i Eljuga. Gudelja je veći broj poubijan u ratu i nakon rata, ali ne znam je li tko od njih bio križar. Za križare Klarića i Eljugu ne znam. Prezime Eljuga i ne postoji na imotskom području. Lozo bi mogao biti Petar Lozo "Kapin" iz Imotskih Poljica kojega je Udba nakon mučenja ubila u Biokovi 13. siječnja 1946. No, on nije bio kamišar odnosno križar, ali je bio poznat po svome hrvatskom političkom uvjerenju i zbog toga se je krio pred partizanima(25). Mirko Kapulica je poznati križar iz Tomislavgrada, ali on do tada nije bio ni uhićen ni ubijen, pa se gornja novinska vijest ne može odnositi na njega. Međutim, postojali su Ante Kapulica, sin Petra i Ive rođ. Ćubelić, rođen 11. siječnja 1917. u Cisti Velikoj, kojega je ubila Ozna 27. prosinca 1945. na Klje-

novcu, u Katića ogradi, te jedan drugi Mirko Kapulica, sin Ivana i Mare rođ. Vuica, rođen 27. rujna 1914. u Cisti Velikoj, a strijeljan u Makarskoj 1945. Prema raspoloživim podacima, nijedan od njih nije bio kamišar odnosno križar(26). Ali, ako su gornje tvrdnje pouzdane, onda je Ozna odnosno Udba zaista koristila borbu protiv križara za likvidiranje svih nepočudnih joj Hrvata.

(nastavit će se)

BILJEŠKE:

- 1) Zlatko Vince: Putovima hrvatskoga književnoga jezika, Zagreb, 1978., str. 296.
- 2) Bogdan Krizman: Ante Pavelić i ustaše, Zagreb, 1978., str. 564.-574.
- 3) Dr. Krinoslav Draganović: Opći šematizam Katoličke Crkve u Jugoslaviji, Sarajevo, 1939., str. 6. i 192.
- 4) Gordana Turić: U temelju kamen, sv. I., Za
- 5) Ljubo Medvidović: Kalvarija moga sela, Imotski, 2001., str. 55.
- 6) Podaci Matičnoga ureda Imotski; u G.Turić, nav.dj., str. 398.,459. i 606., pogrešni podaci.
- 7) Gordana Turić, nav. dj. str. 188., 302., 390. i dalje i moja osobna sjećanja.
- 8) "Veze nekih svećenika sa zloglasnim ustaškim koljačima u Imotskoj Krajini", članak obj. u "Slobodnoj Dalmaciji" od 23.1.1946.
- 9) Dokumenti o protunarodnom radu i zločinima jednog dijela katoličkog klera, Zagreb, 1946., str. 491 i 492.
- 10) Zlatko Vince, nav. dj., str. 23.
- 11) HAD, RSUP SRH, SDS, 015-26.
- 12) Zdenko Radelić: Križari-gerila u Hrvatskoj 1945.-1950., Zagreb, 2002., str. 71. - 79.
- 13) HAD, RSUP SRH, SDS, 015/17.
- 14) List "Ričice", glasilo župe Ričice za 2002., str. 15.-16.
- 15) HAD, RSUP SRH, SDS, 015/17.
- 16) Zdenko Radelić, nav. dj., str. 420., te HAD, RSUP SRH, SDS, 015/17.
- 17) Zdenko Radelić, nav. dj., str. 411.
- 18) Moje sjećanje na Antu Buljana i Danu Vrljića; podaci iz Matičnoga ureda Imotski; izjava Vlade Vrljića iz Druma, Podbablje, dadenami 21.4.2002. Gordana Turić, nav. dj. str. 338., pogrešno tvrdi daje Vrljić strijeljan u Kninu, jer mu je sudio Divizijski sud u Kninu.
- 19) Moje sjećanje... i Gordana Turić, nav. dj., str. 298.,299.,304. i 305.
- 20) Nav. izjava Vlade Vrljića.
- 21) Nav. izjava Vlade Vrljića, te izjave Zorke Šušnjar rođ. Vrljić, Ivankovo, kod Vinkovaca, i Ante Šušnjara pok. Luke i Ane Vukan, rođ. Šušnjar, oboje iz Druma, od 4.5.2002.;podaci Matičnoga ureda Imotski. U G.Turić, nav. dj., str. 311., 314., 315., 339., 343. i 344., pogrešno.
- 22) "Prvo javno suđenje zlikovcima i narodnim izdajicama u Imotskom", obj. u "Slobodnoj Dalmaciji" 10.4.1945.
- 23) Gordana Turić, nav.dj.,str. 147.,166.,173.,325.,448. i 609.
- 24) "Slobodna Dalmacija" od 23.1.1946.
- 25) Gordana Turić, nav. dj., str. 355., i izjava Zdenka Loze iz Poljica, Imotski, od 2.5.2002.
- 26) G.Turić, nav.dj.str.IO2.,i izjava Marijana Kegalj zv.Beser iz Ciste Velike, od 3.5.2002.

ANTE VRBANI MIRKO ĆAVAR NA ČVRSNICI 1946.

Bojnik Ante Vrban "Podgorski", sin Bartolov, rođen u Pejakuši (Cesarici) kod Gospića 15. siječnja 1908., ratnik i visoki časnik Oružanih snaga Nezavisne Države Hrvatske - NDH - uspio je umaknuti partizanima preko granice u Austriju u tijeku povlačenja hrvatske vojske i građanstva u svibnju 1945. i tako se spasiti od pokolja Brozovih koljačkih odreda na Bleiburškom polju i na križnim putovima.

Nakon Bleiburške tragedije, Anti Vrbani, gorljivom hrvatskom domoljubu, nije bilo stalo da samo spašava svoj život od pokolja popartizanjenih četnika, nego da nastavi borbu za ponovno oslobođenje svoje domovine Hrvatske. Zato on nakon prelaska u Austriju nije razmišljao kako će otploviti preko Oceana, nego kako će se vratiti u svoju Domovinu, među svoj narod da mu pomogne u borbi za oslobođenje od jugoboljševičke tiranije.

U travnju 1946. utemeljen je u emigraciji Hrvatski državni odbor - HDO - sa zadatkom da predstavlja NDH i da organizira borbu za oslobođenje Hrvatske. Tako je Božidar Kavranu povjereni da organizira borbu u Hrvatskoj. Kavran je pristupio tomu zadatku. Prikupljao je u emigraciji dragovoljce, uglavnom prebjegle časnike, dočasnike, vojnike i dužnosnike NDH.

Da bi došlo do istinskog stanja u Hrvatskoj, Kavran se odlučuje poslati nekoliko svojih ljudi u Hrvatsku da obiju neka područja i šume, te da potom podnesu iscrpljeno izješće o nađenom tamošnjem stanju. Za taj zadatak određuje skupinu ljudi na čelu s bojnikom Antonom Vrbanom.

Bojnik Vrban prihvatio je taj teški, odgovorni i nadasve opasni zadatak, tj. da osobno provjeri tko su i kakve su te snage koje se odupiru jugopartizanskoj vlasti u Hrvatskoj. Da utvrdi brojnost tih snaga, njihovu organiziranost, međusobnu povezanost, naoružanje, moralno raspoloženje i tako dalje. Dalje, da se uvjeri u susretima s tim snagama tko su, kakav im je cilj, jesu li to ostaci bivše hrvatske vojske, civilni, partizanski dezerteri, tko su im zapovjednici i tako dalje.

Profesor Karlo Rotim navodi u svojoj knjizi "Žrtvoslov Širokog Brijega u drugom svjetskom ratu i poraču", da je

Piše:

Josip Jozo SUTON

bojnik Vrban krenuo 12. lipnja 1946. iz Austrije preko Mađarske u Hrvatsku, da izvrši postavljeni mu zadatak. S njim su krenuli kao pratitelji: Zdravko Jovanović, Nikola Pehar, Mate Vasilj i Mirko Ćavar. U Hrvatsku su ušli između Gole i Ždale samo Vrban i Ćavar, dok su se ostala trojica iz skupine izgubili negdje u Mađarskoj.

Rotim dalje navodi da su Vrban i Ćavar naišli na području Hrvatske u mjestu Doljanovcima nedaleko od Novog Marofa na prvu skupinu križara, pripadnika Slavonskoga hrvatskog sdruga, kojim je zapovijedao Ante Vikić. Zatim su se susreli u selu Pivare između Stare i Nove Gradiške s jednom drugom skupinom, kojom je zapovijedao Marinko Polić. (Marinko Polić rođen je u Derventi 1923. Bio je časnik vojske NDH. U povlačenju u svibnju 1945. nisu ga partizani uspjeli razoružati, pa se narednih pet-šest godina nastavio boriti u Domovini protiv partizanske vlasti. Potom je ipak uspio prebjeguti u inozemstvo, te preko Italije i Engleske stići u Kanadu u kojoj je i umro 17. kolovoza 1991. Op. J. S.).

Krećući se dalje, Vrban i Ćavar susreli su u Jaseniku pedesetak naoružanih ljudi, kojima je zapovijedao

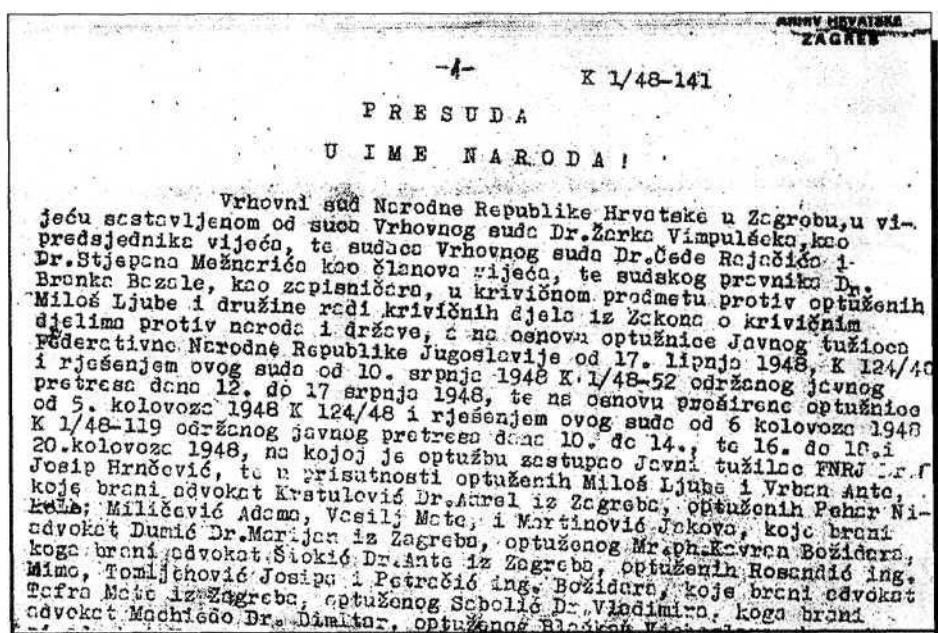
Roko Simčić. Isto tako susreli su se na području Dilja sa skupinom koja je brojila oko 25 križara. Tom je skupinom zapovijedao Mirko Đuretica. Obilazeći dalje teren, susreli su se na Psunju s jednom skupinom kojom je zapovijedao Baljak. Na području između Slatine i Bjelovara naišli su na više manjih skupina.

Vrban i Ćavar 24. lipnja prešli su rijeku Savu. Obilazeći područja Motačice, Kozare i Grmeča, nisu naišli na nikakve skupine križara.

Idući od Bihaća preko Sremtice, Šatora i Staretine, također, nisu naišli na križare ili bilo kakve druge skupine koje pružaju otpor partizanskoj vlasti.

Na livanjskom području u Zadravljenu Blatu naišli su, prema Rotimovu navodu, na osamdesetak dobro naoružanih ljudi. Svi su oni Hrvati i katolici, osim zapovjednika koji je Hrvat musliman. Tu je Vrbani i Ćavaru kazano da na području između Jajca i Kotora Varoša djeluju jače skupine hrvatskih križara. Međutim, Vrban i Ćavar zatekli su na tom području samo nekoliko manjih skupina, međusobno nepovezanih i osamljenih. Skupinom je zapovijedao Stjepan Šunjo.

Pripadnici gornjovakufske skupine pratili su Vrbana i Ćavara u obilaženju travničkog područja. Na tom području susreli su se s jednom jačom skupinom vojnika iz 1. ustaškoga stopećeg sdruga, čije je nekadašnje zapovjedništvo bilo



Faksimil presude protiv Ljube Miloša, Ante Vrbana i dr.

u Sarajevu. Tom skupinom vojnika zapovjedao je Arapović.

U obilasku planine Raduše našli su najbrojniju skupinu kojom je do pogibije zapovijedao Stjepan Sičaja Gegan, biv. zapovjednik Ramske milicije. Ta je skupina brojila oko 1.700 ljudi za vrijeme Sičajina života. Iz te skupine, poslije Sičajine smrti, jedan je dio otišao Mirku Kapulici u Kamešnicu.

S planine Raduše bojnik Vrban u pratinji poručnika Čavara prešao je na Vran planinu, te na Kedžari stupio u vezu s Hercegovačkim ustaškim sdrugom, kojim je zapovijedao satnik Božo Mandić. Tu je dogovorenno da se Vrban i Mandić sastanu na planini Čvrsnici.

Idući s Vrana prema Čvrsnici našli su na partizansku zasjedu koja je bojnika Vrbana ranila. Na svu sreću, njegovo je ranjavanje bilo lakše, pa je uspio pobjeći zajedno s Čavarom. Zatim su iduće noći, prema Rotimovoj verziji, nastavili put i našli ponovno na zasjedu od koje je Čavar poginuo, a Vrban se sklonio u jedan grm u kojemu je ostao ležati od 22. do 26. srpnja. Tu su našli na njega neke djevojke koje su ga prenijele u neku kuću i o tome obavijestile Božu Mandića, koji je 27. srpnja stigao do njega s jednom bojnom i prenio ga na Vran planinu.

Bojnik Vrban se nakon osobnog uvida i prikupljenih podataka o stanju hrvatskih križarskih skupina na tlu Hrvatske i Bosne i Hercegovine, s Vrana zaputio natrag u Austriju i sretno se vratio, te o svemu tome podnio iscrpljeno izvješće koje je korišteno za daljnju djelatnost Hrvatskoga državnog odbora.

Svjedočenje Mije Čavara, živućeg svjedoka o ranjavanju Ante Vrbana i o pogibiji Mirka Čavara

U doba Nezavisne Države Hrvatske osobno sam se susretao s bojnikom Antonom Vrbanom, dok sam poručnika Mirka Čavara dobro poznavao. Posljednji put smo se vidjeli u povlačenju u svibnju 1945.

Dne 23. kolovoza 2001. pohodio sam u Rudom polju na Blidinjskoj visoravni između Vrana i Čvrsnice Miju Čavaru, brata pokojnog Mirka Čavara, koji je jedan od još uvijek živućih svjedoka Vranova ranjavanja i Mirkove pogibije. Do Mijine kuće dopratili su me i doveli Tomislav Čavar, profesor iz Mostara,

inače sin bratića ubijenog Mirka i student Ivica Suton iz Širokog Brijega. U kući smo zatekli Miju sa suprugom Zorkom. Domaćini su nas srdačno prihvatali. Potekao je i uvodni razgovor. S obzirom na to da me domaćini nisu poznavali, Tomislav me je kao član -obitelji predstavio i upoznao ih zbog čega sam došao.

Unatoč tomu što je Mijo dosta hladno prihvaćao razgovor o ranjavanju bojnika Vrbana i pogibiji Mirka, ipak sam doznao kako je Vrban došao na to područje, kako je ranjen, spašavan i liječen, te kako je poginuo njegov pratitelj poručnik Mirko Čavar, brat Mijin.

Mijo je stalni stanovnik u Rudom polju na blidinjskoj visoravni između Vrana i Čvrsnice. Rođen je, kako reče, 1918. Živio je u vječitoj životnoj opasnosti. Prošao je kroz sva partizansko-četnička iskušenja. Bio je praćen, privođen, premlaćivan i zatvaran. Dakle, u svakom trenutku svoga života gledao je smrti u oči.

Padom zapadne Hercegovine u partizanske ruke, štovиše i nakon pada NDH, branjeno je neko vrijeme područje hrvatske grude između Tomislavgrada - Prozora - Jablanice - Mostara - Širokog Brijega i Posušja. Na to područje pristizali su svakodnevno pojedinci i skupine ugroženih ljudi kojima je prijetila jugokomunistička opasnost. Oni su se na tome području pridruživali ostacima hrvatske vojske i onima koji su se uspjeli izvući živi iz bleiburškog pokolja i marševa smrti.

Na to područje stizali su i neki časnici Hrvatskih oružanih snaga koji nisu pali u povlačenju u partizanske ruke. Jedan od takvih je i ustaški satnik Božo Mandić. On je stigao na to područje s još nekoliko časnika, dočasnika i vojničara. Mandić je na tomu području ustrojio bojnu i postao njezin zapovjednik. Iza toga te su snage djelovale kao Hercegovački ustaški sdrug. Na to područje za nekoliko godina sklanjali su se svi oni koji su se našli na udaru partizanske vlasti. Zapravo, to nije bilo samo sklanjanje, nego i uključivanje u borbu protiv partizanske vlasti.

Svi hrvatski borci po šumama nazvani su raznim imenima. Međutim, najproširenije ime bilo im je križari zbog zajedničke borbe protiv partizanskog bezboštva i njegova sustava, koji je bio protiv vjerske i nacionalne slobode hrvatskog naroda. Križari, kao pripad-

nici Hrvatskog pokreta otpora - HOP-a branili su to područje i nakon pada NDH. Ti hrvatski rodoljubi odupirali su se partizanskim nemilosrdnim nasrtajima, unatoč što su bili gladni, vrlo oskudno odjeveni, bez vojne opreme, nenaoružani, razmješteni po vrletima Vrana i Čvrsnice bez prostirača i pokrivača, po mečavi i kiši, očekujući pomoć sa strane, koja im nije stizala, već im je ostala samo u očekivanju i nadi. Zapadne sile od kojih su očekivali pomoć, nisu se nakon završetka rata okrenule protiv boljševizma, kao što su se križari nadali.

Eto, u takvim je okolnostima u to vrijeme na tom području boravio i živio Mijo Čavar. On za brata Mirka, rođenog 1922., ništa nije znao sve dok se nije pojavio na tome području, osim da je 1941. stupio dragovoljno u ustaške vojne redove.

Na veliko Mijino iznenadenje, Mirko se kod njega pojavio jedne mrkle srpanjske noći. S njim je bio jedan neznanac za kojega je kasnije saznao da je to bojnik Ante Vrban. Zbog opreznosti i opasnosti, nisu se kod Mije zadržavali, nego su nastavili put u pravcu Čvrsnice. Pri odlasku Mirko je bratu Miji rekao da su došli na to područje iz Austrije po posebnom zadatku, da će na tom terenu ostati nekoliko dana i da se trebaju sastati na području Čvrsnice sa stanikom Božom Mandićem, zapovjednikom Hercegovačkoga ustaškog sdruga. Umičući u noćnu mrkljinu, još je Mirko rekao: "Brate, nemoj nikomu ništa govoriti. Nadam se da ćemo se još vidjeti!". To su bile i posljedne Mirkove riječi bratu Miji.

Krećući se od Mijine kuće preko Rudog polja, a zatim uz šumovite strmine planine Čvrsnice, našli su na partizansku zasjedu, koja je u okršaju Vrbana lakše ranila u jednu ruku i nogu. No, zahvaljujući šumovitu terenu, ipak su uspjeli pobjeći. Potom su se sklonili u jedno grmlje na skrovito mjesto. Tu su dočekali dan. U tijeku dana Čavar se, poznavajući okolno područje, uputio u Kenjev dolac, tako ga tamošnji mještani zovu, da s tamošnjeg izvora, za koji je znao iz mladenačkih dana, donese vode za piće i pranje tragova Vrbanova krvarenja. Međutim, u blizini toga izvora Čavar je, na žalost, nabasio na drugu partizansku zasjedu od koje je u okršaju poginuo.

(nastaviti će se)

PREDĆIRILOMETODSKO PODRIJETLO GLAGOLJICE I GLAGOLJSKOGA BOGOSLUŽJA (15.)

POKRŠTENJE HRVATA I GLAGOLJICA

Brojnost glagoljaša i razširenost glagoljice potvrđuju zaključki pokrajinskoga crkvenoga sabora u Splitu od god. 925., koji od strogih mjera donešenih protiv hrvatskoga bogoslužja izrijekom zauzimaju hrvatske samostance.

Osim benediktinskih veoma su rano obstojale i župne škole. Na hrvatskom državnom i crkvenom saboru u Splitu god. 925., u nazočnosti kralja Tomislava i hrvatskoga biskupa Grgura Ninskoga, preporučuje se hrvatskim velikašima, da po kršćanskoj dužnosti šalju svoju djecu i djecu drugih stališa (uključujući i seljačku) u školu. U XI. st. uz biskupiju u Splitu obstajala je i katedralna škola, o čemu svjedoče poznati nazivi iz onoga doba koje su nosili učitelji takvih škola: kanonik štilac (rector), pjevač (cantor). Vrlo je rano u Hrvatskoj bilo sjemenišnih škola za odgoj svećeničke mladeži, koje su mogli polaziti i svjetovni mladići. Takva škola spominje se u Zagrebu već u XII. st., a isto takvu školu utemeljio je u Čazmi god. 1230. zagrebački biskup.

Spomen Žitelja u Mancimirovoj povijeli iz god. 892., ondašnjega ministra hrvatskih samostana i škola u kojima se njegovala glagoljica i hrvatski jezik, dakle samo sedam godina od Metodove smrti (umro god. 885.), odnosno pet ili manje godina od tobožnjega dolazka učenika Cirila i Metoda u tobožnju bizantsku Dalmaciju, sasvim sigurno dokazuje da nam ni glagoljsko pismo, ni glagoljsko bogoslužje, ni pismenost, ni kulturu, a pogotovo ne kršćansku vjeru, nisu donesli niti mogli donesti Sv. Braća Ciril i Metod a niti njihovi učenici. Ne može se ni zamisliti, da bi se glagoljica u tako kratkom roku od pet godina mogla iz periferne bizantske Dalmacije toliko razsiriti po Hrvatskom Kraljevstvu, gdje su tada osim toga - kako tvrdi Branko Fučić - "vladali strogi latinaši" (**Ja sam kovač u kulturi**, razgovor s dr. Brankom Fučićem, "Kana", Zagreb, br. 4./170., travanj 1985., str. 17.).

Žitaljev visoki položaj predstojnika školstva u Hrvatskomu Kraljevstvu uvjerljiv je dokaz, da je to školstvo već prije njega imalo dugu tradiciju. Hrvat-

Piše:

Mato MARČINKO

sko školstvo od doselidbe Hrvata bilo je dvojezično. Latinski je nama Hrvatima bio drugi materinski jezik i jezik diplomatski sve do XIX. st. Na prijedlog Ivana Kukuljevića Sakcinskoga, Hrvatski sabor je donio odluku, da umjesto latinskoga hrvatski jezik postane i službeni i diplomatski. Na temelju te saborske odluke hrvatski jezik je uveden u sve škole i ustanove Trojedne Hrvatske Kraljevine.

Talijanski jezik, umjesto latinskoga, zasjat će poput novoga sunca tek u XIV. st. Tada je Dante Alighieri (1265. - 1321.) pučko firentinsko narjeće, kojim je napisao svoje remek-djelo **La Divina Commedia** (od oko 1307. do 1321.), obogativši ga izrazima i pojmovima iz najrazličitijih područja znanja, uzvisio do neponovljiva pjesničkoga govora. Sunce hrvatskoga jezika zasjalo je dvije stotine godina prije - na **Bašćanskoj ploči** (nastala na prijelazu XI./XII. st.). Jezikom Bašćanske ploče napisat će Marko Marulić glasovitu velepjesan **Juditu** "u versih hrvački složenu".

nom hrvatskoga jezika i glagoljice sačuvali smo svoje samosvojstvo i samobitnost. Hrvatskim jezikom smo se služili u bogoslužju odkako postadosmo kršćani. Naš primjer bijaše uzor i nadahnuće Drugomu vatikanskemu saboru, na kojem su i drugi narodni jezici čitavoga svijeta uvedeni u bogoslužje.

Glede hrvatskoga graditeljstva recimo još i ovo. Samo su vrhunski školovani graditelji mogli u VIII. stoljeću sagraditi astronomsko - matematičko čudo - starohrvatsku crkvicu Svetoga Križa u Ninu, kako je to dokazao Mladen Pejaković (**Broj iz svjetlosti**, Starohrvatska crkvica Svetog Križa u Ninu, Zagreb 1978., NZ Matice Hrvatske; Mladen Pejaković (tekst) - Nenad Gattin (fotografija), **Starohrvatska sakralna arhitektura**, NZMH i KS, Zagreb 1982.). I folike druge starohrvatske crkve. A to ne bi bilo moguće, da Hrvati u novu postojbinu nisu došli s dugom tradicijom pismenosti, kulture i graditeljskoga umijeća. I da u novoj domovini nisu odmah ustrojili razgranatu mrežu školstva.

Trpimir, "milošcu Božjom vladar Hrvata", kako ponosno iztiče u svojoj povelji od 4. ožujka 852., vladao je velikim kraljevstvom, koje se prostiralo od Istre do Dračkoga temata te od Jadranu do Drine, Mure i Dunava. Trpimirova Hrvatska s Bugarskom je graničila na rijeku Drini, gdje su Hrvati godine 854. pobijedili vojsku bugarskoga cara Borisa. Kako svjedoči već poznati nam benediktinac Bottschalk, "rex Tirpimirus" (kralj Trpimir) ratovao je i "contra gentem Graecorum et patricium forum - protiv naroda Grka i njihova vode" (Lovre Katić, **Saksonac Gottschalk na dvoru kneza Trpimira**, Bogoslovska smotra XX./1932. br. 4., Zagreb 1932., str. 417.). Rat se vodio na granici Crvene Hrvatske (Duklje) i Albanije i u tomu je ratu Trpimir pobijedio bizantsku vojsku.

Pobjede Trpimirove u ratu s Bugarskom i Bizantom dokazuju, da je on bio veliki vladar. Svoju je državu podigao na dostoju visinu. Sačuvane pisane izprave daju nam pravo na zaključak, da



Latinskim jezikom branili smo obstoјnost hrvatskoga jezika. Latinski nam je bio kulturna i uljudbena sveza s ostatkom Europom. A njegovanjem i obra-

je Trpimirova Hrvatska stupila u kolo europskih država kao država neovisna o Bizantu i o drugim europskim velesilama. Neovisnost hrvatskoga vladara odsjeva i u njegovu vladarskomu naslovu **Terpimirus dux Chroatorum, iuvatus munere divino - Trpimir vladar Hrvata pomognut milošću Božjom.** Trpimir svoju zemlju sam naziva **regnum** (kraljevstvo). U tomu **regnumu** on je, kako je zapisao Gottschalk, **rex** (kralj).

Od kada je Hrvatska kraljevstvo, a njezini vladari kraljevi? Na to pitanje Stjepan Pantelić odgovara:

"Hrvati su najstariji narod među svim Slavenima koji su imali kraljevstvo. Zbog toga je u hrvatskoj povijesti podpuno neispravno govoriti da je kralj Tomislav bio prvi hrvatski kralj a da su Trpimir (845.-864.), Domagoj (864.-876.), Ujko (878.-878.), Zdeslav (878.-879.), Branimir (879.-892.) i Muncimir (892.-910.) bili kneževi. Oni su bili kraljevi. Nije čudo da je sv. Jeronim u prijevodu Svetog pisma Vulgati, koja se još danas upotrebljava u Zapadnoj Crkvi, preveo u očenašu 'adv-

danás ne znamo, ali je to vrlo zanimljivo pitanje." (Stjepan Pantelić, **Pradomovina Crnogoraca**, "Hrvatska oborža" VIII./2000. br. 2., Split, lipanj 2000., str. 360.).

Vladarski dvor Trpimirov bio je na Klisu. U njemu je on bio okružen županima i dvorskim častnicima putem zapadnih vladara. Imao je svoju kraljevsku pisarnu, komornika i više dvorskih kapelana. Njegovu darovnu povelju od 4. ožujka 852. podpisalo je pet župana, jer se on - kako kaže u povelji - u prigodi donošenja svojih odluka "savjetova sa svima svojim županima". Vođenje rata protiv Bizanta, prijateljevanje sa splitskim nadbiskupom, sjajan dvor i savjetovanje s narodnim predstavnicima daje nam pravo na zaključak, "da je Trpimir udario temelje hrvatskoj samostalnosti i veličini, a potomci su pobrali plodove njegova rada" (Lovre Katić).

Kralj Trpimir bijaše pobožan vladar. Hodočastio je u Čabdad (Čedad, tal. Cividale), gdje je bilo sjedište Oglejsko^a (Akvilejskoga) patrijarhata. U Cabdadu (Cividaleu) se i danas

Trpimirovo ime upisano je i ime njezina sina Petra.

Imena hrvatskih vladara iz IX. st. upisanih u Evanđelistaru sv. Marka u Čabdadu donosi Ferdo Šišić u svomu **Priručniku izvora hrvatske historije I.** (str. 125.). Evo tih imena:

Gospodin Tripimero.

Bribina. Terpimer. Petar. Marija. Dragovid.

Presila. Petar, sin gospodina Tripemera.

Iz zemlje Braslavove: Zalesena i njezina žena Hesla i njihov sin Stregemil.

Braslav i njegova žena Ventescela.

Vladar Branimero. Maruša vladarica.

Maruša (Mariossa) žena je kralja Branimira, koga Antun Zakarija naziva "vitezom nade Ivana VIII.".

Kralj Branimir prekinuo je kratko-trajne sveze s Bizantom, koje je uzpostavio Trpimirov sin Sedeslav (878.-879.)-(u hrvatskim povjestnicama Sedeslav se pogrešno naziva Zdeslav). Branimir i njegov "hrvatski biskup" Teodozije utrli su put međunarodnomu priznanju hrvatske državne nezavisnosti. U pismu posланом "uzvišenomu vladaru Branimiru, milom svomu sinu" te svećenstvu, županima i cijelom hrvatskom narodu, papa Ivan VIII. pozvao ih je, "da uztraju u vjernosti do kraja i da uvijek ostanu mili sinovi svete Crkve pod okriljem i obranom sv. Petra i Rim-ske Stolice, koja će svagda uz pomoć Božju i svetih apostola činiti, što će biti na njihov spas i korist". Ovo papino pismo napisano je u duhu mirovnoga ugovora, koji su Hrvati sklopili sa Sv. stolicom u doba pape Agatona (678. - 681.). Rečenim mirovnim ugovorom sklopljenim godine 681. Hrvati su se obvezali i prisegom svojih vladara na grobu sv. Petra to i potvrdili, da ne će napadati i otimati tuđe zemlje, ali da će Hrvate za to, ako ih drugi napadnu, Bog štititi i sv. Petar im izpositi pobjedu.

U pismu od 7. lipnja 879. papa Ivan VIII. hrvatsku državnu nezavisnost priznaje ovim riječima: "Kad smo naime na dan Uzašašća Gospodinova služili misu na žrtveniku sv. Petra, digosmo ruke uvis i blagoslovismo tebe (Branimire) i cio narod tvoj i cijelu zemlju tvoju, da možeš ovdje uvijek spašen tijelom i dušom sretno i sigurno vladati zemaljskom državom, a nakon smrti, da se na nebesima veseliš s Bogom i da vječno vlađaš."

(nastaviti će se)



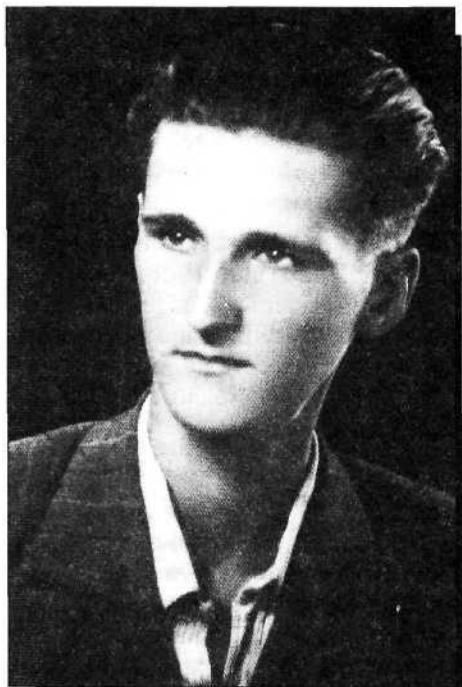
Crkva sv. Križa u Ninu

eniat regnum tuum' - dođi **kraljevstvo** tvoje. Da je bio Rimjanin sigurno bi preveo dođi **carstvo** tvoje po ugledu rimskog carstva. I u Istočnoj Crkvi se u očenašu do danas moli dođi **carstvo** tvoje "da priide carstvije tvojo". Ciril i Metodije su prevodili "cesarstvo". Zbog čega je sv. Jeronim (347.-419./420.) prevodio u Vulgati kraljevstvo a ne carstvo i jesu li autohtoni Hrvati imali u njegovo vrijeme svoje kraljeve to mi

čuva rukopis Evanđelja sv. Marka. Smatralo se, da ga je vlastoručno napisao sam sv. Marko Evanđelist. Na jednoj stranici rečenoga Evanđelistara, iznad evanđelskoga teksta, upisano je Trpimirovo ime: **Domino Tripimero.** U Evanđelistaru su upisana imena i drugih vladara iz IX. st., nu nijedan od njih nije nazvan gospodinom (domino ili dominus). To znači, da su suvremenici kralja Trpimira osobito štovali. Uz

PUTOKAZ MUČENIČKE OBITELJI TENTE

U obitelji Nikole Tente i Darinke rod. Čulić rodene su tri kćeri i dva sina, Maksimiljan (Smiljko) i Frano, kojih se ovom prigodom posebno sjećamo. Oni su dali svoje život u vrijeme kad se srbokomunistički partizanski režim okomio na Hrvatsku. Sva ta stradanja trebalo je izdržati da bismo ponovno dočekali stvaranje slobodne i neovisne hrvatske države.



Maksimiljan Tente

Maksimiljan Smiljko Tente rođen je u Omišu 25. rujna 1925. Pučku je školu i klasičnu gimnaziju završio u Splitu, a maturirao je u Zagrebu. U Splitu je 10. listopada 1943. stupio u hrvatsku vojsku, kao pripadnik III. djelatne ustaške bojne VI. ustaškoga stajaćeg zdruga. Iduće je godine otišao u Zagreb, a potom u Stockerau gdje je završio časničku školu, te se vratio u Hrvatsku. Kao ustaški poručnik u svibnju 1945. povlači se s hrvatskom vojskom prema Austriji, gdje ga na Bleiburgu zarobljavaju Englezi. Oni su ga predali jugoslavenskim partizanima koji su ga u koloni smrti doveli do Šentvida, gdje je strijeljan s više tisuća časnika.

Piše:

Vjekoslav MATIJEVIĆ

Franjo Tente rođen je u Splitu 2. travnja 1928. U rodnom je gradu završio pučku školu i pohađao klasičnu gimnaziju. Istog dana i kad i stariji mu brat Smiljko, u Splitu je 10. listopada 1943. stupio u hrvatsku vojsku, kao pripadnik III. djelatne ustaške bojne VI. ustaškoga stajaćeg zdruga. Preko Knina 26. listopada 1944. odlazi prema Zagrebu. U svibnju 1945. se povlači prema Austriji, odakle su ga Englezi izručili partizanima. U kolonama smrti stiže u Zagreb, u logor Na kanalu, a potom ga odvode u Bjelovar. Kad je došao u rodni Split, uhićuje ga zloglasna OZN-a, koja će ga ponovno uhititi i 1946. Konačno, uhitili su ga po treći put, 1947., te gaje splitski Okružni sud osudio na tri godine tamnice s prisilnim radom. Sproveden je u Šibenik, a odatle u Lepoglavu i onda na izgradnju pruge Samac - Sarajevo. Po povratku u Lepoglavu, u kojoj je strahovladu provodio zloglasni Josip Špiranec, mučen je i umire mučeničkom smrću 8. studenoga 1948.



Frano Tente

Ante Znaor

MOJA MAJKA

*U jecaju rođena
domoljubljem pojena
hladnom rosom rošena
južnim vjetrom nošena
bijela ptica s kamena
krila bješe slomljena
sokolica ranjena
moja majka Milena*

Sonet 1951.

Prvi koraci na slobodi

*Zar te zbunjuju uzdasi pjesme
i nježnost na koju nisi vikla
ili je paklena misao nikla
na dan duboke studene česme,*

*što protječe tihano zdravim umom
i vabi slike prohujalih dana,
a iskustva: bolna kobna i rana
u srce unose nemir sa šumom.*

*U spoznaji trajanja sreće i zla
nad svime što živi čovjek bi plako.
život bi bio baruština pako*

*Kad ne bi po placi naših života
nosili ljubav za Hrvatsku svoju
sačuvali credo od svih strahota.*

Višnja Sever

U SPOMEN STJEPANU LEŠKU, MOM POBRATIMU, HRVATSKOM MUČENIKU I JUNAKU

Upoznali smo se u Zagrebu one tmurne i krvave 1945. Sreli smo se na ulici i odmah nam je obojici bilo jasno da su nam sudbine slične i da smo, iako obojica na slobodi, bili u stvari u jednom velikom zatvoru u novonastaloj državi-tamnici, koja se zvala Jugoslavija. Odmah smo se jedan drugome povjerili. Ti si hodao ulicama Zagreba, a u stvari krio si se od novih vlasti, jer si tokom rata bio teklić u hrvatskoj vojsci, nakon što si bio ranjen u istočnoj Bosni i postao vojni invalid. Vlasti nove države nisu znale da si bio hrvatski vojnik koji se časno borio za našu državu u istočnoj Bosni, braneći ju od četnika.

Ja sam, nakon što sam se čudom Božjim spasio iz kolone smrti, bio mobiliziran u vojsku te nove države, u kojoj su svakodnevno Hrvati gubili glave. Radio sam kao teklić ili, kako se to sada zvalo, kurir, u takozvanom "medikoevakuacionom autobataljonu". Bio sam u stvari dodijeljen kapetanu Štimcu na raspolaganje.

Nove vlasti koje su svakodnevno ispitivale i istraživale, uništavajući sve što je podsjećalo na hrvatsku državu, nisu znale da sam ja cijelo vrijeme rata bio u ustaškoj vojnici. Zato smo zajednički odlučili poduzeti nešto kakobi se spasi. Jedini izlaz tada je bio odlazak u šumu. Povjerio si mi da je tvoj mladi brat Zvonko još s nekim ljudima već u Moslavčkoj Gori. Zato smo odlučili pridružiti im se, ali prethodno da dođemo do nekog oružja ovdje u Zagrebu. Plan je bio da od kapetana Štimca uzmem oružje i da onda podđemo. Bili su to sparni ljetni dani 1945., kada je smrt kružila Zagrebom i cijelom Hrvatskom. Ured kapetana Štimca nalazio se u Smičiklasovoj 18. Znao sam točno kada kapetan dolazi i odlazi, a imao sam ključ od prostorija. Ti si, Stipo, za svaki slučaj stražario na ulici, a ja sam otisao u prostorije, obukao kapetansku partizansku odoru, izvadio iz ormara automatsku pušku Thompson s dva okvira naboja i torbicu s topografskim, vojnim kartama. Tako naoružan i uniformiran izašao sam na ulicu, gdje si mi se pridružio. Sretno smo stigli u Tvoj rodni Šartrovac, kraj Kutine. Već smo se te iste noći preko Tvoja brata Zvonka spojili s ilegalcima

u Gariću, Milanom Vojvodićem, Antonom Rupčićem, Ivicom Rupčićem, Ivanom Rendulićem, Stjepanom Balogom, Stjepanom Bezjakom i drugima. Napravili smo plan da se još bolje naoružamo i da se onda prebacimo na Zapad. Međutim, uspjeli smo se domoći samo još jedne puške, razoružavši usred Šartrovcu Mirka Bjelca iz Kletišta. Ti si tada dobio pušku. Tako je naša desetina, koja se sastojala od devet mlađih i hrabrih ljudi imala dva oružja.

Prije nego što smo krenuli na Zapad, došlo je do izdaje. Među desetak žena i djevojaka koje su bile naši jataci i hraniile nas, bila je i Jelka, supruga Josipa Krizmanica, bivšeg agenta UNS-e, koji se tada nalazio u zatvoru u Kutini i očekivao da ga upute na sud u Bjelovar, koji bi ga zasigurno osudio na smrt. Da bi spasio svoju glavu, on je sa svojom ženom napravio plan da nas prokaže. Mi smo, nažalost, povjerovali da on može pobjeći iz zatvora. U ugovorenou vrijeme, umjesto njega, dočekao nas je vjerojatno čitav bataljon naoružanih partizanskih vojnika.

Ti si se junački probio kroz ovaj obruč. Tvoj brat Zvonko i ja, nakon teško provedene noći, došli smo u naše sklonište i našli samo Tebe i tako ustavili da smo se samo nas trojica uspjeli spasiti iz neprijateljskog obruča. Ostali su uhvaćeni i otjerani u Bjelovar. Imao si trudnu ženu, a i Zvonko je bio oženjen, pa ste odlučili da ostanete bliže suprugama i vašoj majci. Ja tada nisam želio ići sam preko granice, pa sam se odlučio uputiti u Slavoniju, u svoj rodni kraj. Nikada ne ću zaboraviti kako smo u onoj velikoj oskudici dijelili svaki zalagaj. Posebno mi je ostala u sjećanju ona noć kada ste me Ti i Zvonko krišom ispratili iza kuća kroz vrtove. Bio je to dirljiv oproštaj, jer nismo znali hoćemo li se ikad više sresti i vidjeti.

Sljedeći susret je bio u logoru Sisak. Tebe su uputili iz Stare Gradiške, a mene iz Lepoglave, na izgradnju tvornice bezšavnih cijevi u Sisak - predgrađe. Nakon povratka s rada imali smo prilike razgovarati. Tada sam doznao kako su te bili osudili na smrt, a zatim

"pomilovali" na robiju od dvadeset godina! Govorio si mi o paklu kroz koji si prošao u Staroj Gradiški pod komandom Kosaka i kordunaškog hrvatoždera, krvavog udbaša Nikole Cimeše. Ovo naše druženje nije potrajalo dugo, jer su me poslali nazad u Lepoglavlju, a Tebe opet u Staru Gradišku.

Godine su prolazile i uspjeli smo se oslobođiti naših robijskih muka, pa sam te posjetio u Kutini. Bilo je to dva puta, prije mog bijega iz Jugoslavije. Ti si tada već imao konje i marljivo kirijao da bi nešto zaradio. Imao si jarca i ovnu, koji se zvao "Kesonja". Toga si mi ovnu darovao. Ja sam htio da zajednički napravimo gozbu, ali Ti si me posavjetovao da je bolje da ja to ponesem, jer bi se u Rutinskoj Lipi mogli zainteresirati za mene i pronaći da sam ja onaj koji je izveo križarsku akciju u Šartrovcu.

Pričao si mi i to, kako te je jednom "poštedio" - tada glavni udbaš u Kutini - Mirko Bjelac, jer te, kada je krvnik Tito prolazio kroz Kutinu, nije stavio u zatvor s ostalim "neprijateljskim elementima", nego samo rekao da ne smiješ tada izlaziti iz kuće...

Bio si najveći stradalnik među nama, ali si sve junački podnosio!

U ljeto 1941. godine, u borbi s četnicima prolio si svoju krv za našu domovinu Hrvatsku. Kao posljedica toga ranjavanja ostao si za čitav život invalid. Jugopartizani Ti ubiše oca bez ikakva suda. Majku, ženu i brata Ti osudiše na dugogodišnju robiju. Dok Ti je supruga Marija u požeškom zatvoru rađala, Ti si bio u okovima u Bjelovaru i čekao izvršenje smrte kazne, koju Ti je izrekao jugoslavenski Zločinački sud! Kasnije, dok si robijao, Marija Te ostavila i pošla za drugog!

Tvojim odlaskom u meni je nastala velika praznina, koja se ne može ničim ispuniti. Ti si svoj posao obavio na ovome svijetu i otisao u vječnost, a ja ću te slijediti.

Hrvatska zemlja u kutinskrom groblju neka čuva Tvoje ovozemne ostatke, a Tvojoj supruzi Kati moja duboka sućut!

Tvoj supatnik, ratni drug i pobratim,

Antun Blažetić

ZVONIMIRU VERIĆU



Zvonimir Verić

Kad bi samo objavili vijest da je umro Zvonimir Verić bila bi to obična, svakidašnja vijest koju čitamo u dnevnom tisku. Ali ovaj čovjek zaslužuje da se zastavimo pred njegovim imenom i slikom koja ocrtava lik hrvatskog časnika. Odraz potvrđuje da se u njoj nalazi mladi čovjek koji smireno, ali i energično, čitavim svojim bićem dokazuje neustrašivog ratnika.

Tko je bio Zvonimir Verić?! Ratnik koji ulazi u legendu vitezova u ratu za samostalnu i Nezavisnu Državu Hrvatsku. Zvonko je dijete iz brojne obitelji. Otac je sudac, a stričevi visoki časnici u Austro-Ugarskoj, pa i u vojsci Kraljevine SHS. Zvonko slijedi svoje stričeve. Vojničku izobrazbu započinje na Vojnoj akademiji u Beogradu, a diplomirao je 1941. u Zagrebu u Prvoj klasi hrvatskih domobranskih časnika. Imao je poziv vojnika i ratnika. Neustrašivo je ratovao uvijek na prvoj crti bojišnice kao časnik 4. gorskog zdruga, pod zapovjedništvom bojnika Sarajbera.

Njegovi kolege, mladi časnici, Vinko Svatoš i Ladislav Levar zajedno sa Zvonkom ratuju na svim bojištima, a ponajviše u borbama protu srpskomunističkim partizanima na području između Psunja i Papuka pod zapovjednikom zdruga generalom Čanićem. Zna to dobro njegov kolega Vinko Svatoš koji se i prigodom ukopa prisjeća onih teških, ali i pobedonosnih bitaka koje su vođene oko Lipika i Pokupskog. Zvonko nikad nije uzmicao. Uvijek je u boji vodio svoje vojnike, a nikad ih nije slao naprijed. Snagu ovih ratnika osjetile su proleterske brigade u kojima je sudjelovao i Rade Bulat, u nasrtajima na Španovicu i Pakrac, da imaju tvrd orah u jedinicama ovog časnika.

Piše:

Kaja PEREKOVIC

Zvonko je za izuzetne zasluge i hrabrost primio od Poglavnika NDH vrlo visoka odlikovanja. Između drugih priznanja odlikovan je velikom i malom srebrnom medaljom za hrabrost, što su rijetka i visoka odlikovanja za ratne zasluge. Iznad njih je još samo više odlikovanje zlatna medalja koja nosi naziv Vitez.

Po okupaciji Zagreba Zvonko je uhićen i sproveden u zavičajni Karlovac. Od Karlovcu je krenuo na križni put u Belu Crkvu, Vršac i Kovin gdje je bio logor za domobranske časnike. Iz Kovina je vraćen u Zagreb na Vojni sud. Dva puta je bio suđen na smrt. Pomilovan je na 20 godina robije. Robiju je započeo 20. rujna 1945. u Lepoglavi, zatim u Staroj Gradiški. Iz Lepoglave je bio poslan u rudnik Rašu. Radilo se u nepodnošljivim prilikama. Nenaviknut ovakvom radu u utrobi zemlje Zvonko je doživio tešku nesreću jer se survala stijena na uboge logoraše. Neki su bili zatrpani, a Zvonko je priklještena i smrvljena desna ruka. Ostao je invalid čitav daljnji život. Nakon te nesreće vraćen je u Staru Gradišku na daljnje izdržavanje nepravedne kazne.

S robije izlazi 9. svibnja 1961.

Sad nastaju daljnje muke. Obitelj je razorena, jer je duga robija raskinula brak. Zvonko dolazi u Osijek sestri kod koje se sklonio kao bezkućnik. Traži posao, obija pragove mnogih poduzeća, ali svugdje su vrata teškom robijašu zatvorena. Čak su i sindikalni "moćnici" provodili nalog UDBE da se Verić ne smije zaposliti, to u povjerenju poručuje drug Lazić iz Štitare. Zvonko u traganju za normalnom egistencijom osniva novi brak s bivšom robijašicom koja prihvata zajedničke životne nevolje i ustajnu borbu za ljudsko dostojanstvo. Ljubica radi, a Zvonku preostaje da preslikava i uvećava fotografije i tako, gubeći vid, jer se to radi ručnim retušem, zaradi koji dinar za svakodnevne potrebe. To dugo traje, Zvonko je na "slobodi", ali opet kao u kućnom pritvoru. Gdje se god pojavi i pita, pa i za fizičke poslove, uvijek je odbijen. Takvo stanje prisiljava ga da bježi preko granice. Bude uhićen pri tome bijegu u Sloveniju. Ponovno zatvor, ispitivanje i ponovno zatvor. Doduše, samo mjesec dana, jer je ipak sudac Slobodan Budak shvatio njegov položaj, da za njega

nema ovdje posla. Sad se svemoćna partija i UDBA smilju i daju mu putovnicu. Zvonko odlazi u Austriju. U Salzburgu ga prihvata Caritas. Tu dobiva smještaj i hranu. Susreće se sa vlč. Ceceljom koji mu pomaže doći do nekog zaposlenja. I tu, u tuđini, život je nastavljen u teškom fizičkom radu - radi na preši za rezanje papira- ali, ipak bar ima život dostojan radnika.

Zvonko živi odvojeno od supruge Ljubice. Ljubica ga posjećuje i ta se veza učvršćuje u skladan brak. Kad je Zvonko mogao u mirovinu, imao je bar neku garanciju i sigurnost, jer je mirovina stizala u šilinzima. Budući da je odrobio gotovo 16 godina, po Zakonu o pravima bivših političkih uznika, dobio je i hrvatsku mirovinu i dvije naknade, odnosno isplate odštete za teški rad i dugu robiju. Zvonko će po svojim ljudskim i vojničkim kvalitetama ostati u sjećanju mnogim supatnicima. Ovaj kratki osvrt na lik dobrog vojnika i neslomivog domoljuba tek je mali znak za prijatelje.

Straše nas

*Straše nas
i razapinju naše ruke
jezici ko nemani.*

*Oni znaju što nas boli
i rastvaraju naša srca
kao pokošene livade
bez udova*

*Oni se igraju našom sudbinom
oni nas pljuskaju i lažu
oni govore kako smo suvišni
i kako nas treba izbrisati*

*Jer mi ne postojimo u njihovim
glavama*

*Mi smo samo sjene
i tako hodamo
bezživotna tijela za sobom vučemo*

I prestali smo disati

*Oni nam lažu oni nas varaju
oni po našim životima haraju
oni su hulje
po našim glavama cijedi se ulje
maslina
naših otaca.*

Bruno Zorić

IN MEMORIAM

DAVIDA MEŠTROVIĆ

U Zagrebu je 2. svibnja 2002. nakon duge i teške bolesti umrla Davida Meštrović rođ. Knežević. Davida je 1928. rođena u hrvatskoj katoličkoj obitelji Davida i Olge u Gospicu, koja je čvrsto ustrajavala u sve vrijeme svog života na tradicionalnim hrvatskim rodoljubnim i katoličkim vrijednostima. Odrasla s roditeljima i dvije starije sestre, kao i druge njezine vršnjakinje, Davida je temeljne duhovne i moralne vrijednosti usadivala u gospičkoj križarskoj organizaciji, i čvrsto se tih zasada kroz svoj život držala, usprkos velikim tegobama. Tihi i ugodni roditeljski dom u Gospicu prekinuo je dolazak partizana u Gospic i s tim povezan gospički sudnji dan. Dvije starije Davidine sestre su još od početka NDH prešle i živjele u Zagrebu, a Davida sa svojim roditeljima u Gospicu.

Dva dana nakon što su 4. travnja 1945. partizani prvi put ušli u Gospic, koji je među srbokomunistima slovio kao Ustaško sveučilište, Davidu su i njene roditelje s mnogobrojnim hrvatskim žiteljima Gospica strpali u zloglasnu gospičku kaznionicu. Iako tek s navršenih 16 godina, i posve nevina, Davida je, ili kako smo je od milja zvali Dada, dobila čak godinu i pol dana zatvora, uz 3 godine gubitka svih građanskih prava. Majka Olga Knežević je nakon višemjesečnog pritvora u kaznionici u Gospicu robijala nekoliko godina u ženskom KPD u Požegi, a Dadin otac David Knežević je kao partizanski zatvorenik otrovan tifusom umro u kolovozu 1945. u gospičkoj bolnici. Pokopan je uz drugi ulaz izvan gospičkoga katoličkog groblja, gdje je učinjen i krvavi masakr nad mnogim nevinim Gospičanima.

Nakon što je poslije 4 mjeseca zatvora amnestirana, Dada se jedno vrijeme sklonila kod svojih gospičkih susjeda, jer su joj do kraja opljačkanu kuću popunili nepoznatim stanarima, a onda je otišla k sestrama u Zagreb, gdje je ostala do kraja života. Kao što je ponekad znala reći, u Zagrebu je "život prosula" radeći u zagrebačkim poštama. Zbog teške bolesti izgubila je pola pluća, a što se tiče "zagarantriranih ustavnih prava", Dada je sve od 1945. do osamostaljenja Hrvatske 1990. bila u položaju građanina II. i III. reda, što je resilo i mnoge Hrvatice i Hrvate u doba jugokomunističkoga poredka. Biti Hrvat, bilo je njeno temeljno političko opredjeljenje i poslovično poznata lička hrvatska ustavotvornost do kraja je resila njezin pošten i uzorit hrvatski politički stav.

U pjesmici pod naslovom "Takva sam", koju je napisala u svojoj 24. godini Dada je puna optimizma pjevala: Vi svi što mislite / da sam ja ptica slomljenih krila / u zabludi ste, jer u meni još snage ima, / poleta i kristalnoga sjaja zanosa. // Ptica slomljenih krila umire, / a ja još neću umrijeti, / niti ću napustiti nebo plavetno, / ni miris pokošene trave, / ni vjetar što s visina huji i bruji / s uskljikom strave!

Nakon pokopu je našu Dadu ispratio i lijep prirodni vječan Hrvatskog društva političkih zatvorenika, komu je i Dada za života pripadala, u ime Dadinih Gospičana naš član mr. Nikola Bičanić je krasnoslovio nad Dadinim grobom, a u ime župne zajednice sv. Josipa, kojoj je Dada pripadala, pogrebeni obred je predvodio vlc. Ivica Zladi, koji se svojim sažetim lijepim govorom nad Dadinim grobom od nje posljednji oprostio. Laka joj bila naša hrvatska gruda koju je naša Dada iznad svega volila!

Mr. Nikola Bičanić

U SPOMEN
FRANJO TALAN
1914.-2002

Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN
FRANO ŠARIĆ
1915.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - podružnica Dubrovnik

U SPOMEN
BRANIMIR IVELJIĆ
1926.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - podružnica Rijeka

U SPOMEN
STJEPAN LEŠKO
1919.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - podružnica Sisačko-moslavačka

U SPOMEN
ANTON PAVLIČIĆ
1937.-2002.

Laka mu bila hrvatska zemlja.
HDPZ - podružnica Rijeka

U SPOMEN
STJEPAN KOLLER
preminuo u 85. godini života. Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN
(Lenka) JERONIMA SABLJAK
preminula u 77. godini života. Laka joj bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN
BRANKO JERČINOVIĆ
preminuo u 81. godini života. Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN
VLADIMIR IVAN REŠKOVIĆ
preminuo u 56. godini života. Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN
VINKO PRUSAC
preminuo u 82. godini života. Laka mu bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN
DAVIDA MEŠTROVIĆ
preminula u 74. godini života. Laka joj bila hrvatska zemlja.

U SPOMEN
ZVONIMIR VERIĆ
preminuo u 85. godini života. Laka mu bila hrvatska zemlja.

IN DIESEM HEFT

In diesem Heft veröffentlichen wir zwei Reportagen, beide aus der Feder von **Jure Knežović**. In der ersten wird die diesjährige Bezeichnung des Tages der kroatischen politischen Häftlinge beschrieben. Den 30. April betrachtet man als den Gedenktag, der an die Hinrichtung zweier kroatische Edelmänner, dem Banus von Kroatien **Petar Zrinski und Fran Krsto Frankopan**, die am 30. April 1671 in der Wiener Neustadt hingerichtet wurden erinnert. Unzufrieden mit der Politik des Wiener Hofes, der sich um die Verteidigung kroatischer Länder von den Osmanen wenig kümmerte, initiierten kroatische und ungarische Adelige in der zweiten Hälfte des XVII. Jahrhundert eine Aktion, die das Ziel der Verselbständigung Kroatiens und Ungarns und wirksamer Kampf gegen die Osmanen war. Die Aktion endete mit Misserfolg und zwei kroatische Adelige wurden mit List nach Wien gelockt, verhaftet, verurteilt und hingerichtet. Wegen ihres Kampfes für Menschen- und Nationalrechte, werden sie von kroatischen Häftlingen als ihre Vorgänger und Vorbild betrachtet.

In der zweiten Reportage wird die traditionelle Pilgerfahrt der Kroaten nach Bleiburg, einem kleinen österreichischen Städtchen, in dem britische Besatzungsmächte im Mai 1945 die Annahme von mehr als einer halben Million kroatischer Flüchtlinge vor den jugoslawischen Kommunisten verweigerten, beschrieben. Die Engländer brachen sämtliche christliche und humanistische Prinzipien, sowie klare Normen des Internationalen Rechtes und lieferten die Kroaten an Tito aus und seine kommunistischen Partisanen begannen sofort mit furchterlichem Massaker. Von dieser Zeit an ist Bleiburg das Symbol vom Untergang des kroatischen Staates und blutigem Leiden mehrerer Hunderttausend Kroaten.

Unter denen, die verschwanden und getötet wurden, sind viele Intellektuelle und Kulturschaffende. Deren Schicksale wurden

Jahrzehnte verschwiegen. Der Kroatische Schriftsteller **Branimir Donat**, selbst politischer Häftling, veröffentlichte vor einigen Jahren ein Buch über geopferte Schriftsteller, mahnt in diesem Heft, dass noch viele Namen vergessen sind, was über eine unzulässige Nachlässigkeit unserer Generation zeigt.

* * *

Auch nach dem Zusammenbruch des Unabhängigen Staates Kroatiens und der Tragödie von Bleiburg, mit dem Sieg der kommunistischen Partisanen und der Wiederherstellung Jugoslawiens konnten sich die Kroaten nicht zufriedengeben. Gruppen überlebender kroatischer Soldaten, verstärkt mit desertierten Soldaten und Einzelpersonen, die ihr Leben vor dem Terror jugoslawischer kommunistischer politischer Polizei retteten, haben noch jahrelang, versteckt in Wäldern, versucht der neuen Macht bewaffneten Widerstand zu leisten. Diese Gruppen benutzten verschiedene Namen, aber am häufigsten nannten sie sich die „Kreuzritter“. Über die Organisierung dieses Widerstandes in der Gegend um Imotski, ein Teil Südkroatiens (Dalmatien), schreibt **Ivan Gabelica**. Einige Episoden aus diesem Kampf beschreibt auch **Josip Jozo Suton**, der sich mit dem Schicksal des kroatischen Offiziers **Ante Vrban** beschäftigt. Vrban gehörte nämlich jener Gruppe kroatischer Offiziere, die den Rückzug nach Westen im Mai 1945 überlebten und die Auslieferung an jugoslawische Kommunisten vermeiden konnten, an. Als der damaligen kroatischen Emigration die Stimme vom organisierten Widerstand in der Heimat zukam, hat sich eine bestimmte Anzahl kroatischer Offiziere aus dem Ausland illegal eingeschleust, um sich dem Befreiungskampf anzuschließen. Größtenteils wurden sie verhaftet und nach schweren Qualen in politischen Prozessen verurteilt und hingerichtet.



Abt Zambela: Landkarte von der Bucht von Kataro (1716)

IN THIS ISSUE

In this issue we bring two reports, both written by **Jure Knežović**. The first describes this year's celebration of Croatian Political Prisoners' Day. That day, 30 April marks the execution of two Croatian greats, Ban **Petar Zrinski** and **Fran Krsto Frankopan**, executed 30 April 1671 in Wiener Neustadt (Austria). Dissatisfied with the politics of the Viennese Court with little concern for the defence of Croatian lands from the Ottoman invasions, Croatian and Hungarian noblemen in the second half of the XVIIth Century initiated an action with the objective of Croatia and Hungary becoming independent states and equipping themselves for an effective battle against the Ottomans. The action ended in failure and the two Croatian lords were duped to come to the Court in Vienna where they were arrested, sentenced and executed. Due to their struggle for human and national rights, Croatian political prisoners consider them as their forerunners and idols.

In the second report, Knežoviae describes the traditional pilgrimage by Croats to Bleiburg - a town in Austria where British occupation forces in May 1945 refused to give refuge to half a million Croatian refu-

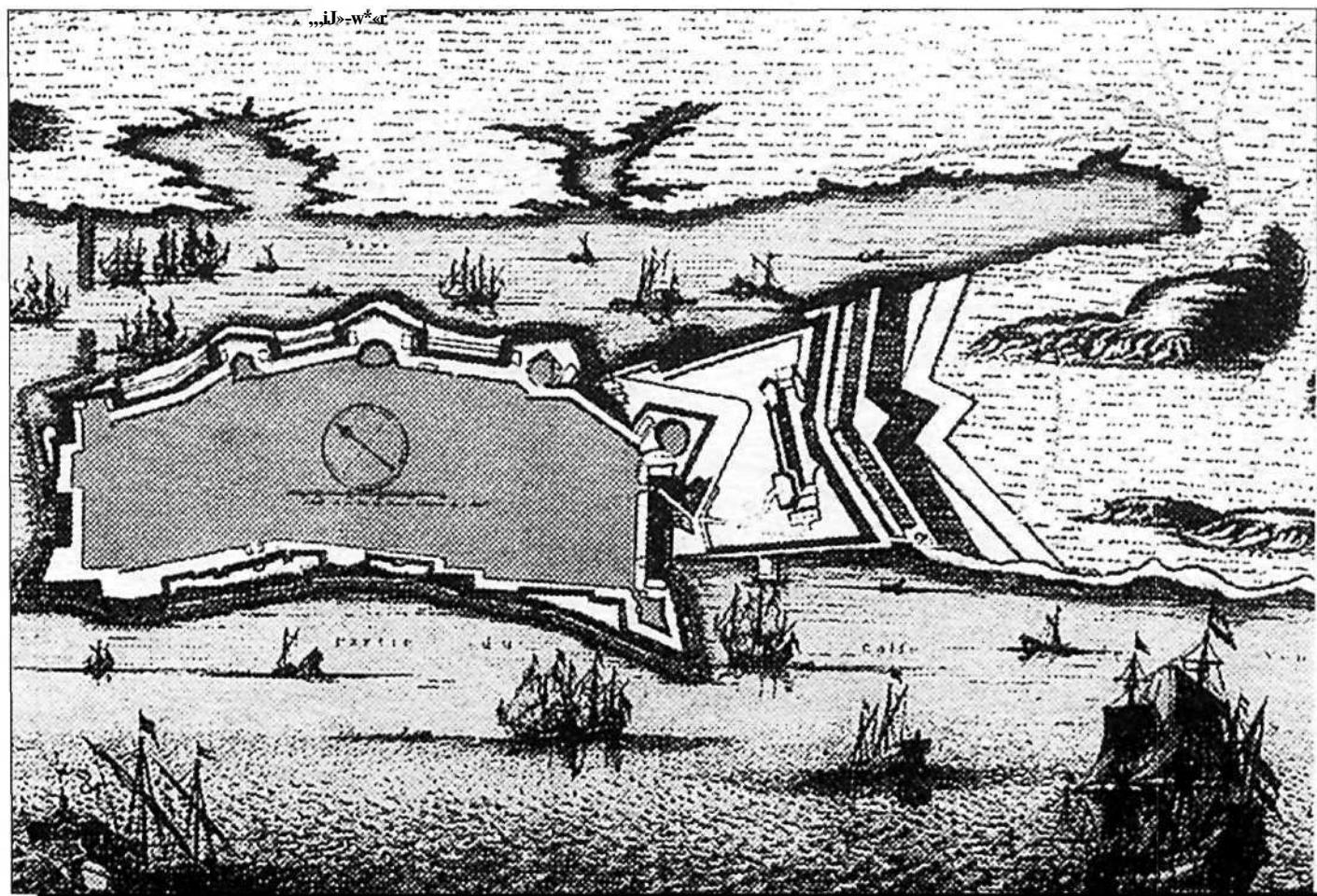
gees who had fled to the area from the Yugoslav communists. Violating Christian and human principles and clear standards set by international law, the English handed the Croats over to Tito's army who immediately commenced with horrific massacres. Since then, Bleiburg has been a symbol of the fall of the Croatian State and the bloody calamity of several hundred thousand Croats.

Amongst the masses who went missing or were killed, there were a great number of intellectuals and cultural activists. Their fate had for decades been swept under the carpet. Croatian author **Branimir Donat** - himself a political prisoner - several years ago published a book on authors who were victim to this calamity and in this issue he cautions that many more names have been forgotten which highlights the intolerable negligence of our generation.

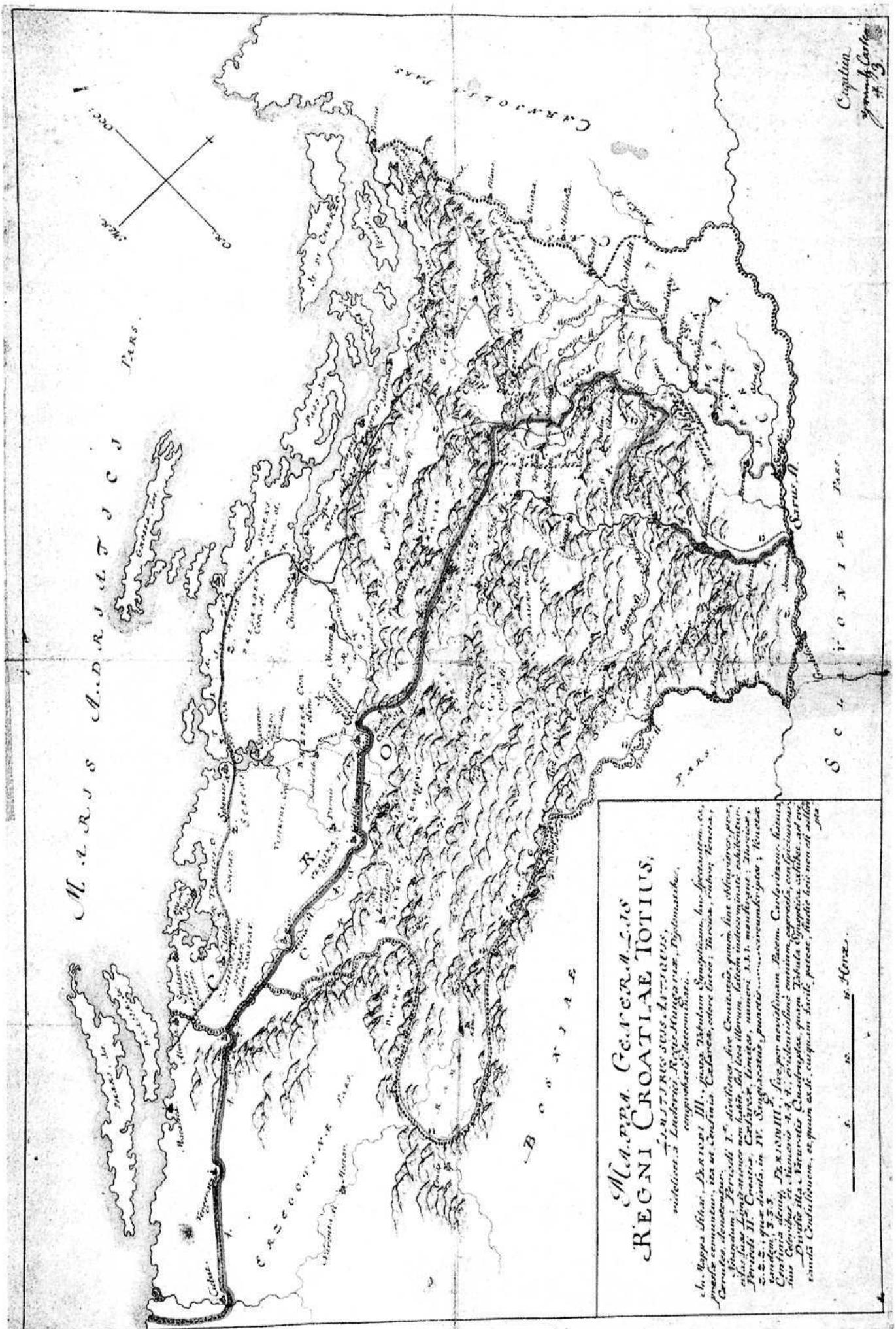
* * *

Even after the fall of the Independent State of Croatia and the Bleiburg catastrophe, Croats could not come to terms with the victory of the Communist Partisans and the renewal of Yugoslavia. A group of surviving Croatian soldiers - increased in num-

bers by numerous other individuals trying to save their lives in the wake of the terror imposed by the Yugoslav Communist political police - remained in hiding for years, staying under cover in the forests and attempting to incite armed resistance to the new government. These groups used various names - the most common was the "Crusaders". One such Crusader group in the Imotski region - southern Croatia (Dalmatia) is described in this issue by **Ivan Gabelica**. Some episodes from those battles are described by **Josip Jozo Suton** who has been involved in investigating the fate of a Croatian officer, **Ante Vrban**. Vrban, apparently was involved with that group of Croatian officers who survived the withdrawal towards the West in May 1945 and managed to escape being handed over to the Yugoslav Communists. When the then Croatian emigration heard that organised rebellion existed in the Homeland, he illegally returned to his homeland from abroad with a certain number of officers with the aim of joining the battle. The majority of them were arrested and after horrific torture, they were sentenced in political trials and executed.



P. Mortier: Plan of Zadar (1695)



REDARSTVENO RAVNATELJSTVO U ZAGREBU

Pov.broj: 11.796/1941

Zagreb, dne 12 ožujka 1941

Predmet: FERENČIĆ VLADIMIR i drugovi -
prisilni boravak.

S R E S K O M N A Č E L S T V U .

u/

T R A V N I K U

Odlukom Banske Vlasti banovine Hrvatske od 8 marta 1941.
Pov.Kab.broj 1092/41 određeno je mjesto prisilnog boravka u Hrušići,
srez Travnik Vladimиру Ferenčić, Peri Pavlović i Franji Kos.

Spomenuti se prepraćuju stražarno naslovu time, da izvoli
nad njima preuzeti nadzor, te se iz određenog im mesta boravka bez odo-
brenja naslova ne smiju udaljiti.

Ujedno se šalje po jedan primjerak odluka o njihovom pri-
silnom boravku, pa se moli potvrditi primetak odluke i preuzeće gore spo-
menutih osoba.

RAVNATELJ REDARSTVA:

Redit

SRESKO NAČELSTVO U TRAVNIKU

Podmjenio: 14. III. 1941..... 19...

Redni broj	Štampljivo mjesto	Datum	Prekogranično	Obveznik
Per. 643/41		3		



Travnik, 14. ožujka 1941.

I z v o r n o .

Zapovjedniku skupnog boravka interniranih
Kručići.

Dostavlja se prednje na znanje i postupak.

Sreski načelnik.

Jenay